בא לשכנע, לא ללחוץ

הוא שקול, מופנם, ויודע לשכנע בלי לתבוע לעצמו מונופול על החכמה. הוא יודע כיצד לא לדרוך על האגו של בעלי ההשפעה בוושינגטון, איננו מעורר קנאה

אורלי אזולאי־כץ

בירושלים לא מצפים לרעמים וברקים מדיניים עם נחיתתו בישראל של שר החוץ האמריקני, ג'ורג' שולץ, ביום שישי הבא. שולץ הוא לא קיסינג'ר, אמן הרדמות, ואת מסעו לא ילוו מעמדים תיאטרליים כמו אלה שאיפיינו את שר החוץ קיסינג'ר כאשר ערך מסע דילוגים במזרח התיכון.

מי שמיטיב להכיר את שר החוץ האמריקני אומר, כי למעשה אין שום דבר מלהיב בשולץ, ובזה גם כוחו. הוא נעשה ענק במימשל רייגן בעיקר משום שאינו מעורר ציפיה. גם לקראת ביקורו הנוכחי במזרח התיכון התבקשו עוזריו „להוריד פרופיל" ולהקטין ציפיות וזאת כדי שלא ליצור אכזבות לאחר מכן.

■ ■ ■

שולץ מתמצא במחלוקת הישראלית סביב הדרך להשגת השלום. כאשר הציגו בפניו את יצחק שמיר כמי שמתנגד בכל תוקף לוועידה בינלאומית, אמר כי הוא יבוא לשוחח איתו. „שווה לנסות", הסביר שולץ והוסיף, „אני מחבב את האיש".

שולץ אינו בקי במיוחד בנושאי המזרח התיכון, והוא ניזון בעיקר ממידע שהוא מקבל מעוזרו הקרוב, צ'ארלי היל, ששרת בעבר בשגרירות האמריקנית בישראל ומריצ'ארד מרפי, ששרף כבר אלפי שעות טיסה בציר וושינגטון־ירושלים־רבת־עמון־קהיר.

שולץ אינו מאמין בדיפלומטיה של הפעלת לחץ ולכן מעריכים בירושלים, כי הוא לא ינסה לכפות מהלכים על שמיר ואנשי הליכוד. הקו שלו יהיה שיכנוע.

הוא ינסה להציג בפני שמיר מתכונת לוועידה בינלאומית משוללת סיכונים וערבויות אמריקניות לישראל למקרה שהוועידה תחרוג מהסמכויות המצומצמות שניתנו לה. גם אם לאחר סיום בקורו הקצר במזרח התיכון לא יוכל שולץ להכריז על פתיחת תהליך של שלום, הרי שעדיין יהיו לו מספיק סיבות כדי להכתיר את מסעו כמוצלח.

שולץ נחשב לידיד ישראל, אולם בראש ובראשונה הוא פועל למען האינטרסים של ארצות־הברית. ההחלטה לבוא לאיזור משרתת אינטרסים אלו. הוא ער לנוכחות הדיפלומטית הרוסית הגוברת במזרח התיכון. הוא חש, שהתקופה הארוכה של חוסר נוכחות אמריקנית באיזור החלה לתת את אותותיה. הרוסים כבר החלו לפלרטט עם המלך חוסיין בענין אספקת נשק. למצרים הם ביטלו את החובות ונציגים סובייטים שומרים על קשר סימולטני גם עם אירן וגם עם עיראק.

ערב נסיעתו למוסקווה, חשוב היה לשולץ להפגין נוכחות אמריקנית באיזור העימות. וחשוב עוד יותר עבורו להביא הצלחה כלשהי לנשיא רייגן, אשר בשנת כהונתו האחרונה איננו רוצה להצטייר כברווז צולע שממשלו מזוהה רק עם פרשות כמו איראנגייט.

כדי להביא הצלחה לרייגן, חייב שולץ לקבל הסכמה של שמיר למהלך מדיני שיפתח בתהליך שלום. עתה הוא שוקד על הכנת נוסחה שתאפשר לחוסיין להגיד כן, אבל לא תרחיק את שמיר. שולץ מאמין, כי אם הנוסחה שיציג בפני שמיר תביא למתרון דאגתו של האיש הוא יסיר את התנגדותו. הנשק שלו יהיה ההגיון וזאת הסיבה שבשבועות האחרונים הוא חוזר ואומר „אני בא לשכנע, לא ללחוץ".

בוושינגטון נחשב ג'ורג' שולץ לאיש חכם מאוד, „מרובע" וכבד תנועה, הוא איש ברדוך קבלת ההחלטות. אין הוא איש של דמיון הניצת מיוזמה חדשנית.

„שווה לשוחח עם שמיר, למרות התנגדותו לוועידה", אומר שר החוץ האמריקני שיגיע לישראל בשבוע הבא ● שולץ, שמרן מתון ומרובע, מצדיע לכל החלטה של רייגן ● בביקורו הוא יוריד פרופיל כדי שלא ליצור אכזבות לאחר מכן

האמון הוא קריטי ביחסיו עם קולגות ועם נציגי מדינות. הוא שקול, מופנם, ויודע לשכנע בלי לתבוע לעצמו מונופול על החכמה. הוא יודע כיצד לא לדרוך על האגו של בעלי ההשפעה בוושינגטון, איננו מעורר קנאה.

בכל צעד, הוא מנסה להתייחס לבעיה מהזווית של הנשיא רייגן, שאותו הוא מעריץ עוד מימיהם המשותפים בקליפורניה. הוא סבור, כי תפקידו של הנשיא להחליט ושל השרים לבצע.

אחרי הסערות, הסקנדלים והשערוריות שאיפיינו את תקופתו של קודמו בתפקיד, אלכסנדר הייג, נחשב שולץ למשב של מתינות במסטייט דיפרטמנט. יש המציינים כי משרד החוץ הפך ליעיל יותר בתקופתו, אם כי הוא חסר את העקרונות הקשוחים של הייג ואת האסטרטגיה הגלובלית של קיסינג'ר.

הוא שונא רכילות, ממעט להיסחף להתפרצויות. כאשר הוא מבקש להציג עמדה קשוחה, הוא מיטיב לעשות זאת בלשון ה„אנדרסטייטמנט" וה„אנדר שוק".

דוגמא לכך היתה בעת סיורו האחרון של שמעון פרס בארצות־הברית. בין השניים שוררים יחסי ידידות והבנה. אבל כאשר דובר על התנגדותה של ישראל למכירת נשק אמריקני לסעודיה, הפך קולו של שולץ למתכתי, הוא הזדקף בכיסאו, ועבר לטונים רשמיים: „הנשיא מאוד לא יעריך עימות פומבי עם ישראל בנושא זה" אמר לפרס, בתקווה שהמסר נקלט היטב.

■ ■ ■

שולץ מנהל את מדיניות החוץ של ארצות־הברית בשמרנות, ממש כפי שהוא מנהל את אורח חייו.

את רעייתו הלנה, הכיר כאשר שירתה עמו כאחות בחיל הנחתים. הלנה, אשה ירידותית וצנועה, איננה מככבת במדורי הרכילות בעיתוני ארצות־הברית. לבני הזוג שתי בנות ונכדים, והם מתגוררים בווילה קטנה בשכונת מגורים שקטה בוושינגטון. הבית מרוהט ברהיטים עץ כבד, ישן ולא יומרני.

את פגישות העבודה שלו מקיים שולץ במרפסת הסגורה הפונה אל גינה קטנה ובמרכזה בריכת דגים קטנטנה. התאורה שבסוף הגינה מגוננת ומטופחת, כאשר שולץ ורעייתו עוברים בעצמם בגינה בכל יום א' בבוקר.

שולץ אוהב להתגאות בציורים שהוא רוכש מעת לעת, בעיקר מציירים צעירים ולא ידועים. הוא עושה זאת במטרה לעודד אותם. בביקורו האחרון של פרס בביתו, לפני שהחלו בפגישת העבודה הזמין שולץ את פרס להתבונן בשלוש תמונות שקנה לא מכבר מצייר צעיר לאחר שהוא והלנה התרשמו מאישיותו.

לאחר ששכניו התלוננו באוזניו, כי רעש הסירנות מדיר שינה מעיניהם בכל פעם שאורח רם־מעלה מגיע לביתו, הורה שולץ להפסיק לארח בביתו. אולם לפני כחמישה חודשים כאשר פרס ביקר בארצות־הברית, הוא הודיע, כי באופן חד פעמי הוא חורג ממנהגו ומזמין את שר החוץ הישראלי לארוחת בוקר בביתו. שולץ גאה ביותר בפנקייקס עם רוטב תותי הבר שמכינה אשתו, וזה התפריט הקבוע בכל ארוחת בוקר מהסוג הזה.

ג'ורג' שולץ נולד ב־1920 בניו־יורק וגדל בעיירה האמידה אנגלווד בניו־ג'רסי.

הוא היה תלמיד מצטיין וכוכב קבוצת הכדורגל בבית ספרו. בגיל 22, התגייס לחיל הנחתים. מאז מסתובב סיפור משעשע על אודותיו מתקופת הצבא, [illegible] כי לשולץ יש כתובת קעקע של נמר על ישבנו מתקופת חיל הנחתים. „זה הסוד הגדול ביותר שלי ואין לי כוונה לחשוף אותו", הגיב בצחוק לשאלות עיתונאים. „כבר חקרו אותי האף.בי.איי. מס הכנסה, חקירות לגילוי דליפות, ועדת המודיעין, ועדת טאואר, כולם. לא נשאר לי אף סוד בעולם. אולי

←

יום שישי, ט"ז בתשרי, תשמ"ח (א' דחוה"מ סוכות) 9 באוקטובר 1987 גליון מס' 17453

מבצע תשמ"ח

בטוח שתשמח

מבצע תשמ"ח. מוכרחים להיות שמח.

חברת שיכון ופיתוח פותחת את שנת תשמ"ח במבצע שהוא שמחה אמיתית: הנחות גדולות, הטבות, תשלומים ו... מזגן במתנה.

אמריקנה משכנתא עד **75,000** ש"ח **ל־17 שנה** לרוכש דירה במכירה חופשית.

משכנתא עד **75%** ממחיר הדירה - לזכאי משרד הבינוי והשיכון (בהתאם לתנאי הבנק וסוג הזכאות).

המבצע לזמן מוגבל - כל הקודם זוכה.

* רשימת הדירות המשתתפות במבצע, גובה ההנחות בכל אתר, תנאי התשלום ויתר הפרטים בסניפי החברה.

האתרים המשתתפים במבצע: *
אזור חיפה והצפון
חיפה: רמת הדר, שער הכרמל, יורעאליה, כרמליה, קרית ים
אזור ת"א והמרכז
אשדוד: רובע י"א, ד', גבעתיים, הרצליה,
חולון: קרית שרת, נאות הארזים, יהוד,
תל־אביב: רמת אביב ג', אתר חן,
קרית אונו: גני אשכול, רימון.
אזור ירושלים והסביבה
ירושלים: פסגת זאב, רמות אלון, מעלה אדומים
פרטים ותנאי מכירה:
אזור חיפה והצפון: חיפה, רח' י.ל. פרץ 32 טל. 04-674161
אזור ת"א והמרכז: ת"א, "בית אליהו" אבן גבירול 2, טל. 03-262160, 03-262169, אזור ירושלים והסביבה: ירושלים, רח' בן הלל 15, טל. 02-231321-3, לדירות באשדוד: אשדוד, רח' אילת 4. טל. 08-532667.

שיכון ופיתוח
קניה בטוחה בחברה אמינה

(המשך מעמוד קודם)

את המכתבים שלי פותחים. זה הדבר היחיד שנותר לי, מה שיש על אחורי".

לאחר שחרורו מחיל הנחתים למד באמ.אי.טי. בית הספר הגבוה לטכנולוגיה רב היוקרה. ב־48' הוסמך לדוקטורט והוזמן להרצות שם. לאחר מכן עבר לאוניברסיטת שיקגו וכעבור חמש שנים עמד בראש בית הספר ליחסי עבודה ומנהל עסקים באוניברסיטה זו.

■■■

ב־1968, כאשר החל מרד הסטודנטים, אוניברסיטת שיקגו היתה פעילה ביותר בהפגנות. יום אחד בקשו הסטודנטים למינהל עסקים לקיים אסיפת מחאה נגד מלחמת וייטנאם בקמפוס. שולץ התיר את ההפגנה אבל אסר שימוש ברמקולים. נגיד האוניברסיטה ביטל האיסור

עתון לונדוני דיווח, כי לשולץ יש כתובת קעקע של נמר על ישבנו מתקופת חיל הנחתים. „זה הסוד הגדול ביותר שלי ואין לי כוונה לחשוף אותו", הגיב בצחקוק לשאלות עתונאים.

ושולץ התפטר. לימים חזר בו בהפצרת ידידיו ביניהם הפרופסור לכלכלה, מילטון פרידמן.

כאשר ניכסון הציע לו את משרת שר העבודה, שולץ נענה בחיוב. בוושינגטון הוא קומם עליו את ג'ורג' מיני, המנהיג האגדי של האיגודים המקצועיים. היה זה לאחר שהעביר חוק שחייב קבלני בנין לכלול מיכסות של פועלים כושים בכל העבודות הציבוריות. האיגודים המקצועיים לחמו בו עד חרמה – אבל החוק התקבל. לאחר מכן שירת שנתיים כממונה על התקציבים ושנתיים כשר אוצר. כשמונה שנים היה מנכ"ל חברת בכטל, חברת ענק שמושבה בסן־פרנסיסקו והיא עוסקת במתן יעוץ הנדסי למדינות עשירות בנפט.

באותה תקופה מנה שולץ בין ידידיו את שר הנפט הסעודי, אחמד זאכי ימני, ושר האוצר של סעודיה. מקורביו של שולץ מכחישים, כי בתוקף ידידות זאת זכתה בכטל בחוזים שמנים בסעודיה. כך או אחרת, ועדה של הסנט חקרה אותו על תקופת בכטל לפני שהושבע כשר חוץ במימשל רייגן ב־1982.

ראשי האירגונים היהודיים חששו באותה תקופה כי שולץ יפעיל מדיניות פרו ערבית בשל קשריו הענפים עם העולם הערבי. אולם עד מהרה נתבררו חששות אלה.

ד"ר נמרוד נוביק, יועצו המדיני של שמעון פרס, מגדיר את שולץ כאחד השרים הידידותיים ביותר לישראל.

שולץ עצמו, אוהב לספר בכל פעם מחדש את הקשר שלו ליוסף לוי, סטודנט ישראלי באוניברסיטת שיקגו. לוי היה תלמיד מצטיין ועמד לפני בחינות הסיום כאשר פרצה מלחמת ששת הימים. הוא ניגש לשולץ ובקש לדחות את הבחינות כיוון שהוא חייב לחזור לארץ להשתתף בקרבות ביחידת הטנקים שלו. שולץ נעתר לבקשה אבל לוי לא חזר. שולץ שהתעניין בגורל תלמידו ברר בשגרירות הישראלית ושמע בצער, כי לוי נפל בקרב על רמת הגולן.

כאשר היה שולץ שר העבודה הוא עמד לנסוע לוועידת עבודה בינלאומית בז'נבה. הוא פנה ליצחק רבין שהיה אז שגריר ישראל בוושינגטון ואמר לו כי בדרך הוא מעוניין לערוך ביקור קצר בישראל. רבין השיב, כי ביקורו יתקבל בברכה ואף יסודרו לו פגישות רשמיות, אלא ששולץ אמר שהוא מעדיף ביקור פרטי אצל משפחתו של יוסף לוי.

שולץ אכן הגיע לישראל ופקד את הקבר. כאשר חזר שולץ לארצות הברית הוא היה נרגש ונסער ואמר לרבין: „עם בנים כאלה, מדינת ישראל איננה צריכה להיות מוטרדת לגורלה".

בהזדמנות אחרת כאשר בקש רבין להסביר לשולץ את בעיותיה של מדינת ישראל ועמדותיה קטע שולץ את דבריו ואמר: „אינך צריך להסביר לי את חשיבות ישראל. אני מעריך אותה כנכס אסטרטגי לארצות הברית אך יותר מכך אני מעריך את רוחם של הישראלים".

ואכן במהלך השנים יצר שולץ יחסי חברות עם כמה אישים בולטים בישראל: שמעון פרס, יצחק רבין, משה ארנס, שמחה דיניץ ואלי רובינשטיין.

לפני כחודש, כאשר שהה דיניץ בארצות הברית הוא הוזמן לשיחה פרטית במעונו של שולץ. באותם הימים, הועלתה האפשרות ששולץ

(המשך בעמוד 18)

נסים, שתי מזוודות וסוכריה

שר האוצר הביא לוועידת קרן המטבע בוושינגטון נדוניה של הצלחה כלכלית, אבל הוא ופקידיו הקפידו לטוס בטיסות זולות, לאכול ב„מקדונלד" ולנסוע ברכבת התחתית • הצד השני של קרן המטבע: זלילות במוזיאונים, פמליות ענק – וארנסט יפת כאורח מיוחד

סבר פלוצקר

ביום ד' שעבר, שתי מזוודותיו – שהן כל מטענו למסע – בידיו, נלחץ בין חבורות אמריקנים מגודלים ורועשים, שנראו כשחקני חיזוק של קבוצת בייסבול, המתין שר האוצר הישראלי משה נסים בתור הארוך לטיסת הערב הזולה ביותר מוושינגטון לניו־יורק, טיסת ה„שאטל".

שעה אחת לפני־כן סיים נסים את נאומו בפני מליאת הוועידה השנתית של קרן המטבע הבינלאומית. נסים, חבוש כיפה, שילב בדבריו בפני אנשי הכלכלה הבכירים ציטוטים בעברית של פסוקי סליחות. אחר־כך הגיש את חשבון הוצאותיו למינהלת הקרן, המארחת מתקציבה את מוזמניה (שהם – שרי האוצר ונגידי הבנקים המרכזיים מ־151 מדינות בעולם – גם בעליה), ומיהר לנמל התעופה.

התיישבנו במטוס, במחלקת התיירים, זה מאחורי זה, בדיוק באמצע שורת המושבים. וכך שוחחנו: שר האוצר, כדי שלא אאלץ לדבר אל גבו, מסובב את ראשו אלי לאחור, ואני לוחש קדימה אל אוזניו. דיילות חברת התעופה „איסטרן" חילקו שקיות עם תחליף ארוחת ערב: נקניקיה רזה, עוגייה ממולאת ריבה וסוכריה אחת. נסים הסתפק בסוכריה.

בלשון הממעטה האופיינית לו, סיפר לי השר על מפגשיו בוועידת קרן המטבע הבינלאומית, על שיחותיו עם שרים, סנאטורים ומדינאים במימשל ארה"ב ועל גישושיה של ישראל, המבקשת לזכות בהקלה כלשהי בעומס החובות שלה לאוצר האמריקני.

דבריו תאמו את העובדות, שעליהן ידעתי ממקורות אחרים, במיוחד משיחות עם העוסקים בכלכלת ישראל במחלקת המדינה בוושינגטון: בנושא הסבוך והעדין של חובותינו לאמריקה לא היתה שום פריצת־דרך. הערפל עדיין כבד. „האמריקנים חוששים מתקדים, שעלול לחול על חובות ממשלתיים של עשרות מיליארדי דולרים, ואנחנו עושים חשבון של כדאיות פוליטית וכלכלית, לאחר העלייה החדה של שיעורי הריבית בארה"ב. זורעים רעיונות וממתינים לרגע המתאים", אמר שר האוצר.

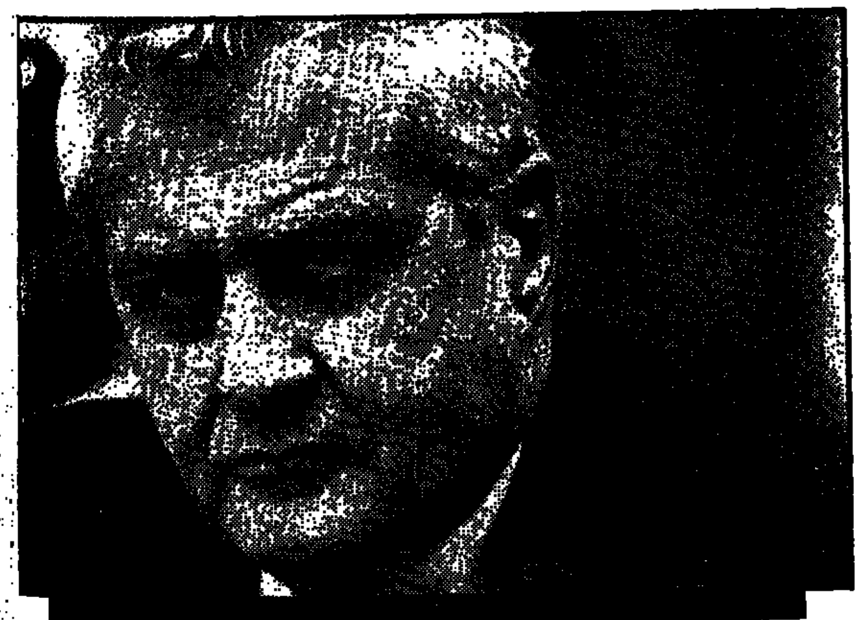

ארנסט יפת: פגישה מביכה

רק כשאורות הלילה של ניו־יורק התקרבו אל המטוס, נרדם משה נסים לדקות של שינה חטופה.

ליוויתי שרי אוצר רבים לוועידות השנתיות של קרן המטבע הבינלאומית (כזכור, אורך כהונתו הממוצעת של שר אוצר בממשלת ישראל בעשור שחלף היה כשנתיים בלבד), וראיתי אותם לא פעם מתנפחים ונעמדים על קצות אצבעותיהם כדי לבלוט איכשהו בהמולת הקהל הפיננסי הרב־לאומי, כאילו ייצגו איזו מעצמה כלכלית נסתרת. נסים ייצג שוב את ישראל הקטנה כמות שהיא: מדינה החוזרת אל מידותיה הטבעיות.

מחלקה ראשונה ואש"ל יומי

קרן המטבע הבינלאומית, היא מעין אגודה שיתופית לאשראי עולמי (כל המדינות החברות תורמות, כפי יכולתן, לקופה המשותפת, וכל אחת זכאית, בשעת דחק במאזן תשלומיה, למשוך מן הקופה אשראי מסייע בתנאי שהנהלת הקרן – כמו הנהלתו של כל בנק מסחרי – משתכנעת, כי ללווה כוונות רציניות וסיכוי ממשי להשתקם ולפרוע חובות).

שמה של הקרן, הקיימת כבר 43 שנה, יצא לפניה לרעה בגלל נוקשותה בתוכניות הב[...] הכלכליות שהיא מציגה כתנאי למתן [...] למדינה המבקשת את עזרתה. אבל, לפחות [...] אחד יצא שמה לטובה: ידה הנדיבה בא[...] לכינוסיה השנתיים שלה מוזמנים – ומגיעים – נציגיהן של 151 המדינות, בזוגות: שר האו[צר] ונגיד הבנק המרכזי וכן שני מחליפיהם.

הארבעה מקבלים ממינהלת הקרן [...] הוצאות טיסה במחלקה ראשונה, וכן הוצ[אות] אש"ל יומיות בסכום נאה למדי. הפע[...] והיועצים המתלווים אליהם באים כבר על ח[שבון] המדינה השולחת. הנסיון אומר, שככל שהמ[דינה] ענייה יותר, כך הפמליה שלה מכובדת י[ותר] ומתאחסנת במלונות מפוארים יותר.

סיגנון האירוח תמיד מוכתב מלמעלה, [...] הרביעייה הפותחת. השנה היו בצוות היש[ראלי] השר משה נסים, הנגיד, פרופ' מיכאל [...] מנכ"ל האוצר, ד"ר עמנואל שרון, והמשנה ל[נגיד] בנק ישראל, מרדכי פרנקל. השילוב הזה ה[...] ל„חגיגה" של צניעות, לעתים עד כדי הג[...] המשלחת התאחסנה במלון זול יותר, שתחה [...] ב„מקדונלד" ואת הדרך מן המלון ליעד המליאה עשתה ברכבת תחתית (80 סנט).

התפריטים נסקרו ב„פוסט"

בשבוע שבו מתכנסת ועידת קרן המטב[ע] הבינלאומית הופכת בירת ארה"ב לאולימפיא[דה] של קבלות פנים, המתחרות ביניהן על תוא[ר] המפוארת, הנוצצת, הבזבזנית והמכובדת ביותר. המארחים הם הבנקים וחברות ההשקעה הפיננסיות הגדולות; בין האורחים ניתן למצוא רבים שהוזמנו, רבים שהגיעו בלי הזמנה ואחרים שקיבלו את ההזמנות מן השרים והנגידים שלהם.

הזלילה היקרה ביותר בוועידה, בגלריה הלאומית לאמנויות, נמשכה שש שעות ועלתה כמיליון דולר

רשת כתבי ה„וושינגטון פוסט" סקרה בקפידה, על־פני שלושה או ארבעה עמודים, את תפריטי האירועים החשובים. השנה פתחה את שרשרת המסיבות ארוחת־ערב, שעורכת חברת ההשקעה הפרטית „סולומון בראדרס" במחלקת המדינה, כלומר במשרד החוץ של ארה"ב. הארוחה הזו נחשבת תמיד כזלילה המכובדת ביותר.

השרשרת הזו נסגרה בארוחת ענק, המוגשת לאלפי מוזמנים, שבאו לחלוק כבוד לבנקים של משפחת ספרא בגלריה הלאומית לאמנויות, היתה, ללא ספק, הזלילה היקרה ביותר בוועידה: היא נמשכה שש שעות ועלתה כמיליון דולר. הפעם כבר לא הסתפקו המזמינים, כמדי שנה, באגף המזרחי של הגלריה לאמנויות, אלא שכרו את כולה. הסיבה: המארחים, אדמונד ספרא, יהודי ספרדי מניו־יורק, שהוא בעל התשלובת הבנקאית „רפאבליק ניישנאל בנק", ואחיו מסאן־פאולו, שהוא בעליו של „ספרא בנק" בברזיל, חברו הפעם לארוח משותף כדי להרשים בעושרם.

האגף האמריקני של משפחת ספרא, אמר לי מקור מהימן, לא אוהב עיתונאים ישראליים. שמירה מיוחדת הוצבה כדי למנוע את כניסתם לארוע, מה שרק יצר אצל הישראלים תמריץ להיכנס פנימה בכל־זאת. לשם־כך נאלצנו להשתמש בתערובת של 50 אחוז חוצפה יהודית ו־50 אחוז באלאגן אמריקאי.

משה נסים: פסוקי סליחות בנאום

יפת, בריאות וחיוכים

את מי ראינו שם, בין השולחנות שכרעו תחת ערימות האוכל המגוון? את ארנסט יפת, שזכה לתואר המכובד „אורח מיוחד של קרן המטבע הבינלאומית". אולי בזכות קשריו עם הבנק של משפחת ספרא.

יפת נראה שם צעיר בעשר שנים, שופע בריאות וחיוכים, לוחץ־ידיים, אלגנטי כתמיד. „אני עסוק כל היום, ובתחילת השבוע הבא אני שוב נוסע לאירופה", אמר.

במהלך הוועידה שוחחנו כמה פעמים על עניינים בטלים. על עניינים לא בטלים הוא הקפיד להשמיע רק שתיקה ממושכת. בבוא היום, אמר, אגיד את דברי. בינתיים שומר עורך־דינו של יפת, יגאל ארנון, שגם מקומו לא נפקד בין אורחי הוועידה, על כל מוצא פיו של לקוחו.

יפת היה אישיות מבוקשת בוועידה. לא היתה סעודה חשובה שנעדר ממנה. בקבלת־הפנים של „סולומון בראדרס" נתקלו בו נגיד בנק ישראל – שהצליח שלא להחליף עמו אפילו דברי נימוסין – וכן מנכ"ל האוצר, עמנואל שרון ויו"ר מועצת המנהלים של בל"ל, מאיר חת. הפגישה בין היו"ר לשעבר לבין היו"ר הנוכחי היתה מביכה: שניהם האדימו.

בנקאים בניו־יורק ידעו לספר בסוד, כי בסטי משפחת ספרא הם העומדים מאחורי רכישת מניות השליטה בבנק הבינלאומי הראשון, רכישה שנעשתה בשמו של המשקיע היהודי ז'אק נאסר. אתה רואה, הם מוסיפים, ספרא דווקא משקיע בישראל, אבל בצינעה, בלי זרקורים.

מעניין אם הפיקוח על הבנקים יודע על מימון עקיף זה והאם אישר אותו. על־כל־פנים, גלריית האישים הקשורה בנושא מעניינת למדי: יו"ר מועצת המנהלים של הבנק הבינלאומי הראשון הוא יגאל ארנון, שהוא עורך־הדין של ארנסט יפת, שהוא יועץ לקבוצת ספרא, שהיא השולטת בבנק הבינלאומי הראשון...

ד"ר עמנואל שרון, איש הרוח הישן, שעוב פעמיים מישרות פרטיות שמנות כדי לעבור בפרך, ובהצלחה, בשרות המדינה, עבר בקבלות־הפנים השונות, בצידי האולם. יפת, לעומתו, זרח במרכז.

עמנואל שרון: עמוד בצידי האולם

הישראלים לא מוטרו

עשרות ישראלים עובדים בבנק העולמי ובקרן המטבע; עברית היא שפה הנשמעת שם היטב במסדרונות

עשרות ישראלים עובדים בתפקידים שונים בבנק העולמי ובקרן המטבע: בתפקיד הבכיר מכולם מכהן פרופ' יעקב פרנקל, יליד תל־אביב, שהוא הכלכלן הראשי של הקרן ועומד בראש הסולם המקצועי שלה. עברית, אם־כן, היא שפה הנשמעת היטב במסדרונים ובישיבות של הקרן.

לפני כשנה נתמנה הסנטור לשעבר, בארבר קונייבל, לנשיא החדש של הבנק העולמי. קונייבל פתח במסע פיטורין מבולבל, שעירער לגמרי את מוסר העבודה בכוח־האדם המסורבל. בין 600 (מתוך 6,600) המפוטרים לא נמצא ולו גם ישראלי אחד ואולי מישהו מהם מצטער על כך – למפוטרים שולמו פיצויים אגדתיים בסיגנון יפת.

בארבר קונייבל: מסע פיטורין מבולבל

ברור, עם־זאת, שלא הנוכחות הישראלית החזקה במסדרונות היתה הגורם שהניע את מחלקת המחקר המקצועית של קרן המטבע לפרסם ניתוח חיובי – ובניסוחים אחרים אפילו חיובי מאוד – על הצלחת תוכנית הייצוב הישראלית דווקא בגיליון החגיגי של סקירתה הדו־שבועית, גיליון שחולק לכל אלפי המשתתפים בוועידה. אגב, באותו גיליון מובאת הצלחתה של ישראל במאמר נוסף, שבו מובאים מימצאיה של עבודת מחקר־משווה בינינו לבין ארגנטינה.

„מה אתם משוויצים?"

מבין שלוש המדינות שיצאו ב־1985/86 לדרך הייצוב הכלכלי – ארגנטינה, ישראל וברזיל – הגיעה רק ישראל ליעד המיוחל. אבל, פרופ' ברונו, עצוב־משהו אחרי שיחת־ערב ממושכת עם נגיד הבנק המרכזי של ארגנטינה („הם עכשיו בפאניקה, פחד הפרוניזם, שנפל עליהם דווקא כשצריך לתקן את המשק"), מזהיר מפני היסחפות אל המערבולת המתוקה של שביעות־רצון עצמית.

„אסור לשכוח את התרומה האמריקנית", הוא אומר: „הם פרשו מתחתנו את רשת הביטחון של הסיוע המיוחד – מיליארד וחצי דולר. המדינות האחרות תלויות בקרן המטבע, או בשרירות ליבם של הבנקים המסחריים.

„אומנם", המשיך ברונו, „רוב הסיוע שימש, בסופו של דבר, לעיבוי יתרות מטבע החוץ, אך בתקופה הקריטית הראשונה, כשרק אמינות הממשלה ואמונת הציבור בה הפרידו בין הצלחה לכישלון, היה לזרם המאסיבי של הדולרים משקל עצום".

למחרת, בארוחת צהריים כשרה עם בנקאי יהודי אמריקני בניו־יורק, אני נזכר בדברי הצינון של פרופ' ברונו. „מה אתם כל־כך משוויצים בזמן האחרון?" גוער בי הבנקאי. „פה, בוול־סטריט, אתם עדיין לא סחורה. ההנפקה של 'טבע', למשל, בניגוד למה שכתבתם בארץ, לא נסגרה כל־כך מהר. שברנו את הראש איך למנוע ביזיון.

„פה, בוול־סטריט", אמר הבנקאי האמריקני, „אתם עדיין לא סחורה. שברנו את הראש כדי למנוע מכם ביזיון"

„הבנקים האמריקניים בבוסטון, למשל, הפסיקו בבת־אחת לממן את הפעילות של החברות הישראליות בתחומי הטכנולוגיה המתקדמת, הממוקמות בסביבת העיר, והתנערו מהן לטובת הבנקים הישראליים. חברת הברוקרים 'סטאנדרט אנד פור'ס', המדרגת את העסקים האמריקניים לפי יכולתם לפרוע את הלוואותיהם, החלה לדרג גם מדינות העולם – אתה יודע באיזה מקום העמידה את ישראל?"

„אני יודע", הכתבתי. „קיבלתי את החומר בקרן המטבע הבינלאומית: מקום שלישי מן הסוף".

בית החולים המציא חולים וזכה בתקציבים

ד"ר שמואל משיח: תפוסת יתר

משה משיח, משרד הבריאות

בית החולים הלל יפה בחדרה מצא דרך למשוך כספים ממשרד הבריאות: כמה ימי אישפוז של יוסף גלר, טל קרפ, אסתר חיימוב, הפכו על פי הרישומים למאות ימים • בתוך הרשימה הכוזבת, בת 216 חולים, נמצאו גם כעשרה אנשים מתים • קצין התקציבים, מנחם חנוכייב, שחקר את הנושא, הוחרם על־ידי ההנהלה

מרדכי גילת ושרה ארנון

באמצע מארס 82', במסגרת בדיקה שיגרתית, גילה מנהל המחלקה לכלכלה רפואית ולסטטיסטיקה במשרד הבריאות, מאיר הנדלסמן, עובדה מוזרה: דיווחי בית־החולים „הלל יפה" בחדרה לגבי תפוסת החולים במחלקות השונות, לוקים ב„חוסר האמה".

לעובדה זו היתה משמעות מיוחדת: באמצעות הדיווחים הכוזבים, יכולה היתה הנהלת „הלל יפה" למשוך ממשרד הבריאות כספים שלא היתה זכאית לקבלם. כספים אלה יכולים היו לסייע לה בכיסוי גרעונות כבדים, מצטברים – חלקם פועל יוצא מגניבות, ביזבוזים ומעשים מפוקפקים אחרים – וב„פתרון" בעיות אחרות. למשל, רכישת ציוד רפואי יקר־ערך ללא צורך, או מסירת עבודות לקבלן מועדף.

הנדלסמן ברק 105 דיווחים על „תנועת חולים" כתב, כי „התגלו הבדלים גדולים מאד" וציין, כי „הבדלים אלה מטילים ספק במהימנות הרישום והדיווח במחלקות ובמשרד קבלת חולים". הוא קבע, כי ממצאי הבדיקה הם חמורים, דיווח על כך למי שהיה אז המנהל בפועל של המוסד, ד"ר ניסים שאול (כיום סגן מנהל בית־החולים) והגיע איתו לסיכום הבא: קצין התקציבים של בית־החולים, שלא היה מעורב בנושא, מנחם חנוכייב, יברוק את העניין. בתוך חודש יהיה עליו לדווח על ממצאיו.

להנדלסמן היו, לכאורה, סיבות טובות להיות מרוצה מהסיכום: קצין התקציבים של בית־החולים הוא כלכלן מנוסה, קפדן, המסוגל לנהל בדיקה כזאת ללא משוא פנים. אפשר היה בהחלט לסמוך עליו. הוא היה מסוגל, אם רק היו חפצים בכך, לחשוף את האמת.

הבעיה היתה שהנהלת בית־החולים לא חפצה או בחשיפת האמת, וודאי לא בידי מנחם חנוכייב. היא חששה מפניו, הרחיקה אותו מטיפול בנושאים רגישים, קיבלה החלטות תקציביות חשובות בלי לשתפו בהן. לא היתה לה כוונה, כפי שגם קרה, להטיל עליו את הבדיקה.

להנדלסמן, יש להניח, לא גילו עובדה נוספת: חודש וחצי קודם שהתגלו לראשונה דו"חות התפוסה הכוזבים, התריע חנוכייב עצמו על אי־סדרים חמורים בבית־החולים. הוא העלה ממצאי בדיקתו על הכתב, שלח אותם להנהלה וציין, כי בית־החולים נמצא במצב כספי קשה ביותר. אחת מהמלצותיו: „להקים ועדה למלחמה בבזבוזים".

המלצה זו נזרקה לסל, כמו גם יתר ההמלצות. במקום זאת ביקשה ההנהלה את חנוכייב, בעזות מצח ממש, לנסוע למשרד הבריאות ולבקש סיוע נוסף.

הוא סירב, כמובן.

המתים נרשמו כמאושפזים

פחות משנתיים אחרי גילויי מאיר הנדלסמן, בנובמבר 1984, התבקש מאיר חנוכייב להכריע בוויכוח מר שפרץ בין מנהל בית החולים, ד"ר שמואל משיח, לבין סגנו, ד"ר ניסים שאול. הנושא: האם יש או אין תפוסת יתר במחלקה לטיפול נמרץ שד"ר משיח חפץ מאד ביקרה.

בהזדמנות חגיגית זו התגלגלה לידי חנוכייב רשימת חולים אשר לפי דיווחי בית־החולים, היו מאושפזים כבר למעלה מ־30 יום. הוא שלף שמות אחדים, החל לברוק מדוע הם משובצים ברשימה וגילה, כי מדובר בדו"ח כוזב. כך, למשל, התברר לו, כי יוסף גלר, אשר התקבל לבית החולים בינואר 1984, ושוחרר כעבור ימים ספורים, היה רשום עדיין כמאושפז. לפי דיווח בית החולים הוא שכב עדיין במוסד וחגג את היום ה־182 לאישפוזו.

חולה אחר, טל קרפ, אושפז בבית החולים בנובמבר 1982, שוחרר כעבור מספר ימים ויש להניח, כי שכח מהעניין. בבית החולים, לעומת זאת, סירבו להפרד ממנו. בדיקת חנוכייב העלתה, כי האיש היה רשום עדיין כמאושפז וכי בסך הכל, עד ליום הבדיקה, הוא הספיק לבלות במוסד 502 ימים.

חולה נוספת, אסתר חיימוב, זקפה לזכותה 664 ימי אישפוז; חולה שלישית, ועקנין מזל, צברה כבר 578 ימי אישפוז וחולה אחר, מוניר כנהה, שבר את השיא: הוא נכנס לבית החולים באוגוסט 82, שוחרר כעבור חמישה ימים, אך לפי רישומי בית־החולים היה עדיין מאושפז. עד להתערבות חנוכייב בפרשה, הספיקו בבית־החולים לצבור על שמו 784 ימי אישפוז!

אלא שגם בכך, כנראה, לא היה די: חנוכייב גילה ברשימה לפחות עשרה אנשים שנפטרו חודשים רבים קודם לכן. הם שובצו במשרד הקבלה כמי שמאושפזים עדיין במחלקות ומה שיכול היה, אולי, להצביע על חומרת מצבם – היו מאות ימי האישפוז שכל אחד מהם כבר צבר.

הממצאים הסופיים של הבדיקה, היו חמורים: התגלו 216 חולים שהיו רשומים כביכול כמאושפזים, למרות שכבר לפני חודשים ארוכים ואפילו שנים, שוחררו מבית־החולים או נפטרו. באמצעות רישומים כוזבים אלה צבר בית החולים רבבות ימי אישפוז נוספים: הגדיל את תפוסתו בעשרות אחוזים, קיבל תקציבים ותקנים שלא היה זכאי לקבל – עשה בכספי משלם המיסים ככל העולה על רוחו. איש למעשה לא הפריע לו.

אף שלחנוכייב היו סיבות טובות לחשוד, כי מה שגילה הוא בבחינת קצה הקרחון בלבד, החליט שלא להמתין יותר. הוא דיווח על הממצאים למנהל בית־החולים, קיים איתו שיחה מיוחדת בעניין והתבקש לשמור זאת בסוד. „אל תספר זאת לאיש", אמר לו ד"ר משיח, „תתחיל לשחרר את החולים האלה בהדרגה. שאף אחד לא ירגיש..."

חנוכייב מילא אחר ההוראה, שם קץ לדיווחים הכוזבים וגרם לירידה עצומה באחוזי התפוסה. עובדה: במחלקה מסוימת ירד אחוז התפוסה בתשעים אחוזים, ובמחלקה אחרת מ־212 אחוזים ל־59 אחוזים. טענת ד"ר משיח כאילו במחלקה לטיפול נמרץ היתה תפוסת יתר – באמצעותה ביקש להגדיל את המחלקה – התגלתה גם היא כמוצצה מהאצבע. במחלקה זו היו אז ארבע מיטות המחוברות למוניטור מרכזי ולציוד מיוחד אחר, ולא ניתן היה לאשפז בה חולים נוספים. עובדה זו לא הפריעה למשרד הבריאות להוסיף למחלקה שלוש מיטות שעלותן עצומה בטענה, כי היא סבלה באמת מתפוסת יתר.

„מניאק, בנדיטים"

פחות משנה לפני שחשף חנוכייב את פרשת דו"חות התפוסה, הוא נקרא לפתור בעייה קשה אחרת: מחסור בשמיכות.

באחד מלילות החורף 1983 צילצלה אליו הביתה עובדת סיעודית ממחלקת היולדות, ביקשה אותו לבוא מיד למחלקה וממש התחננה: „תעזור לנו. חסרות כאן ליולדות שמיכות. נשים סובלות מקור נוראי. לא יודעת מה לעשות".

חנוכייב לא הבין מדוע חסרות שמיכות במחלקה, דיווח על כך לאמרכ"ל בית החולים והתבקש לברר את הנושא. בירור זה העלה, כי מבית־החולים נעלמו באופן מסתורי 438 שמיכות וכי איש אינו מסוגל להסביר כיצד קרה הדבר. במקום להעביר את הנושא למשטרה, הסתפקה ההנהלה בדיון בבעיית הקור והעדר הסקה מספקת במחלקות. היא אירחה את ראש שרותי האישפוז במשרד הבריאות, משה משיח, וקיבלה ממנו הוראה מפורשת: להסיק את בית־החולים שש שעות בלבד ביממה במקום 24 שעות, כמקובל. זאת, למעט מחלקת יולדות, מחלקת ילדים ומחלקת יונקים.

קצין התקציבים רשם לפניו בענין זה עובדה נוספת: דווקא בתקופת הקיצוצים בדלק בבית־החולים, עלתה פתאום צריכת הדלק ב„הלל־יפה" בשיעורים מדהימים. חנוכייב ברק ומצא, כי לפי כל הנתונים אמור היה בית החולים לצרוך לא יותר מ־450 טון סולר ומזוט, בעוד שבפועל הוא רכש 950.

השאלה לאן נעלמו 500 מאות טון דלק לא נפתרה עד עצם היום הזה, כמו גם השאלה מי גנב מבית החולים 11 מזגנים: כיצד עלתה פתאום צריכת גז הבישול בכמה טונות וכיצד קרה שדווקא בימים שבהם צומצמה פעילות בית־החולים, גדלה צריכת החמצן בצורה ניכרת.

מנהל בית־החולים טוען, כי לא ידוע לו על גניבת מזגנים או שמיכות וכי לא נעלמו מהמוסד 500 טון דלק. לדבריו, „בנושא הדלק יש כאן עניין של טעות אופטית והייתי בטוח שדבר זה מוסכם ומקובל גם על קצין התקציבים".

מנחם חנוכייב (שהטעות האופטית אינה מוסכמת עליו...) הציג בישיבות ההנהלה שאלות אלה ורבות אחרות, ביקש תשובות, אך לא הצליח לקבל. המענה היחיד לו זכה, בכל זאת, היה פשוט ותכליתי: החרפת צעדי הבידוד המקצועי והחברתי שלו. כך קרה שבמחצית השניה שנת 1985 גדל מספר המחלקות שסירבו, לפי הוראה מגבוה, להעביר אליו לבדיקה מסמכים וניירות: הגיזברות הערימה עליו קשיים בקבלת חלק מהמסמכים שביקש; המחלקה הטכנית של בית החולים – אחד ממוקדי אי הסדרים במוסד – הוצאה אל „מחוץ לתחום". כף רגלו כבר מזמן לא דרכה שם.

מחלקה זו נעולה בפניו זה למעלה מארבע שנים: איש אינו מאפשר לו לערוך בה ספירת מלאי והוא לא רשאי לברוק רכישות שונות ומשונות שכבר על פניהן מעוררות תמיהה. אפילו מסמכים פשוטים לכאורה שהוא אמור היה לקבל לעיונו – אינם בהישג ידו.

מה שכן ידוע בבית־החולים, הוא רק זאת: בארבע השנים האחרונות גדל תקציב האחזקה בצורה משמעותית על חשבון תקציב התרופות וכמעט הישתווה אליו. את מחיר השערוריה הזו, שילמו – ועדיין משלמים – החולים: הם נשלחו לבתי מירקחת לקנות תרופות על חשבונם, נאלצו להביא מביתם מגבות, סבונים, חלוקי־רחצה וכלי מיטה – אפילו נייר טואלט לא היה בית החולים מסוגל לספק להם. ד"ר משיח מודה, כי המצב היה קשה וכי „ביקשנו מהם לקנות זאת בעצמם".

על ההפקרות הזאת, הנמשכת עד עצם היום הזה, מנצחים למעשה שני עובדים בכירים: מנהל המחלקה הטכנית, מאיר בוטין („אני רוצה, אבל אסור לי להגיב") ואמרכ"לית המוסד, בטי ויינר (סירבה להגיב בטענה שהיא עוברת מרינה). בוטין, כפי שאישר באוזננו ד"ר משה משיח, מעורב לפי החשד במעשים בעלי אופי פלילי ומשמעתי ומשפטו בבית־דין למשמעת מתנהל כבר מספר שנים. לטענת ד"ר משיח, הושעה בוטין בעבר לתקופה קצרה, הוחזר לעבודה ולפי הוראת נציבות שרות המדינה, לא ניתן היה יותר להשעותו עד לגמר משפטו.

מתי יסתיים המשפט?

משה משיח, פורש ידיו לצדדים ואומר: „אינני יודע. אני לא בטוח אם מישהו יודע. אנחנו, על כל פנים, ביקשנו לזרז את העניין, זה לא תלוי בנו".

בינתיים מוסיף בוטין למנוע מקצין התקציבים עריכת ביקורת במחלקה, נהנה מחיפוי צמוד של בטי ויינר (עד 1984 שימשה גיזברית והיתה אחד הגורמים המרכזיים לאי הסדרים הכספיים) ופרשה לעצמו להשמיץ את חנוכייב באוזני עובדי המחלקה. הוא כבר העניק לו בקול רם את השם: „מניאק" ואת אלה מבין העובדים המסייעים לו במלאכתו כינה „בנדיטים".

כיצד נהג משה משיח בבטי ויינר?

לפי שעה לא עשה דבר. „ועדה שמינינו לבדיקת התחושה בבית החולים", הוא אומר. „לא מצאה שיש פגמים בעבודתה. אם הייתי צריך, הייתי אומר לה את מה שיש לי להגיד".

אף שבמשרד הבריאות מצויות הוכחות לכאורה, בכתב ובעל־פה, לכך שבטי ויינר מנעה ומונעת מקצין התקציבים קבלת מסמכים וניירות לצורכי עבודתו; אף שיש הוכחות לכך שכגיזברית בעבר וכאמרכ"לית בהווה, היא נמנית עם אלה שהובילו את בית־החולים לפשיטת הרגל שלו – לא ננקט בבית־החולים ובמשרד הבריאות שום צעד של ממש להעברתה מתפקידה.

חשבונות כפולים

מאיר חנוכייב, לעומת זאת, נרדף בידי האמרכ"לית וקומץ בכירים במוסד – אולי גם בשל כך שלפני פחות משנתיים ביקש לשים קץ לשערוריה הבאה: הנהלת בית־החולים, כך מתברר, נהגה משך שנים להציג בפני משרד הבריאות, דו"חות כוזבים אשר אינם משקפים את מצבו הכספי האמיתי של בית־החולים. במקביל לדו"חות השיקריים, שהוכנו בגיזברות בית החולים, הוכנו על ידי אותה גיזברות גם דו"חות אמת על המצב, אך אלה הוסתרו ממשרד הבריאות.

אף־על־פי שהדו"חות הכפולים ברורים ואינם מותירים מקום לפירוש רש"י – מתעקש ראש שרותי האישפוז, משה משיח, להעניק לגיטימציה למעשה. „זהו נוהג מקובל", הוא טוען. „וזה נובע מכך שהמימון של בתי החולים אינו מספיק לפעולותיהם. הם מדווחים למשרד הבריאות על מה שהם נדרשים לשלם בהתאם לתקציב, ואת היתר – פעילויות שאינן מתוקצבות – הם רושמים ומשאירים אצלם.

– ואת כל הסיפור הזה לא מביך לדעתך קצין התקציבים?

משיח: „אני לא יכול להתייחס לשאלה, כי חנוכייב איננו פה".

שאלה: מנחם חנוכייב הרי טוען, כי מדובר

(המשך בעמוד 26)

„ההנהלה מכשילה אותו"

לפני כשנה, בעיצומו של החרם על מנחם חנוכייב, פנו אליו בסתר אחיות, רופאים, עובדים סיעודיים ואנשי תחזוקה, הציעו לו את עזרתם והודיעו לו: „אנחנו איתך. לא ניתן לפגוע בך".

עובדים אלה, החרדים לגורל בית־החולים, העבירו אליו מידע רב, מסרו לו מסמכים חשובים וביקשו לסייע לו בהצלת המוסד. הם גם שוחחו עם ח"כ רן כהן, ביקשו ממנו להירתם למאבק והפגישו אותו עם חנוכייב.

ח"כ כהן קיים פגישות עבודה ארוכות עם קצין התקציבים, עיין במסמכים ובדו"חות ונדהם, לדבריו, מחומרת אי־הסדרים. „אתה מחזיק בידיך מערכת אחת של דו"חות כספיים אמיתיים ומערכת שנייה של דו"חות שיקריים", אומר ח"כ כהן, „ואינך מאמין למראה עיניך: בית־חולים ממשלתי מכין לעצמו מערכת פנקסנות כפולה, מוליך שולל את משרד הבריאות והופך את העניין לשיטה. האם ייתכן שמנהל בית־החולים ובכירים אחרים בבית־החולים, יוסיפו אחרי הגילוי הזה למלא את תפקידם? היעלה על הדעת שהם לא יורחקו [illegible]?"

ח"כ כהן זועם במיוחד על החרם שהטילו בבית־החולים על חושף אי־הסדרים ועל רדיפתו הבלתי פוסקת בידי ההנהלה: „במקום להעלות על נס את מעשיו, להפיק תועלת מיכולתו המקצועית ומניסיונו הרב, ולשנות בעזרתו את פרצוף המוסד", הוא אומר. „עוסקת ההנהלה כל הזמן בהכשלתו. הוא, ולא מעשי השחיתות, הם האוייב שלה. מבקשים פשוט להפטר ממנו".

בשלהי השנה הקודמת פתח רן כהן במסע ציבורי לעקירת העשבים השוטים מ„הלל־יפה". הוא פנה למשטרה בתלונה ויזם פגישה בין חנוכייב לשרת הבריאות. בפגישה זו השתכנעה שושנה ארבלי־אלמוזלינו, כי מדובר במעשים חמורים, הורתה למנכ"ל המשרד באותה תקופה, פרופ' רן מיכאלי, להקים ועדת בדיקה והבטיחה, כי למתלונן לא יאונה כל רע. היא, על כל פנים, תגונן עליו.

שרת הבריאות לא הביאה בחשבון, כי ועדת חקירה שבראשה עומד מנהל בית־חולים אחר – במקרה זה ד"ר מרדכי ורון מ„אסף הרופא" – אין לצפות ממנה לגדולות ולנצורות. ועדה כזאת איננה מסוגלת, גם אם היא מאוד רוצה, לעשות למנהל „הלל־יפה" את מה שמחר בבוקר, בוועדת חקירה אחרת, עלול הוא לעשות לכל אחד מחבריה (גם השניים האחרים בוועדה הם עובדים בכירים בבתי־חולים ממשלתיים).

וזה, אגב, גם מה שקרה: הוועדה טייחה החקירה.

על כך בשבוע הבא.

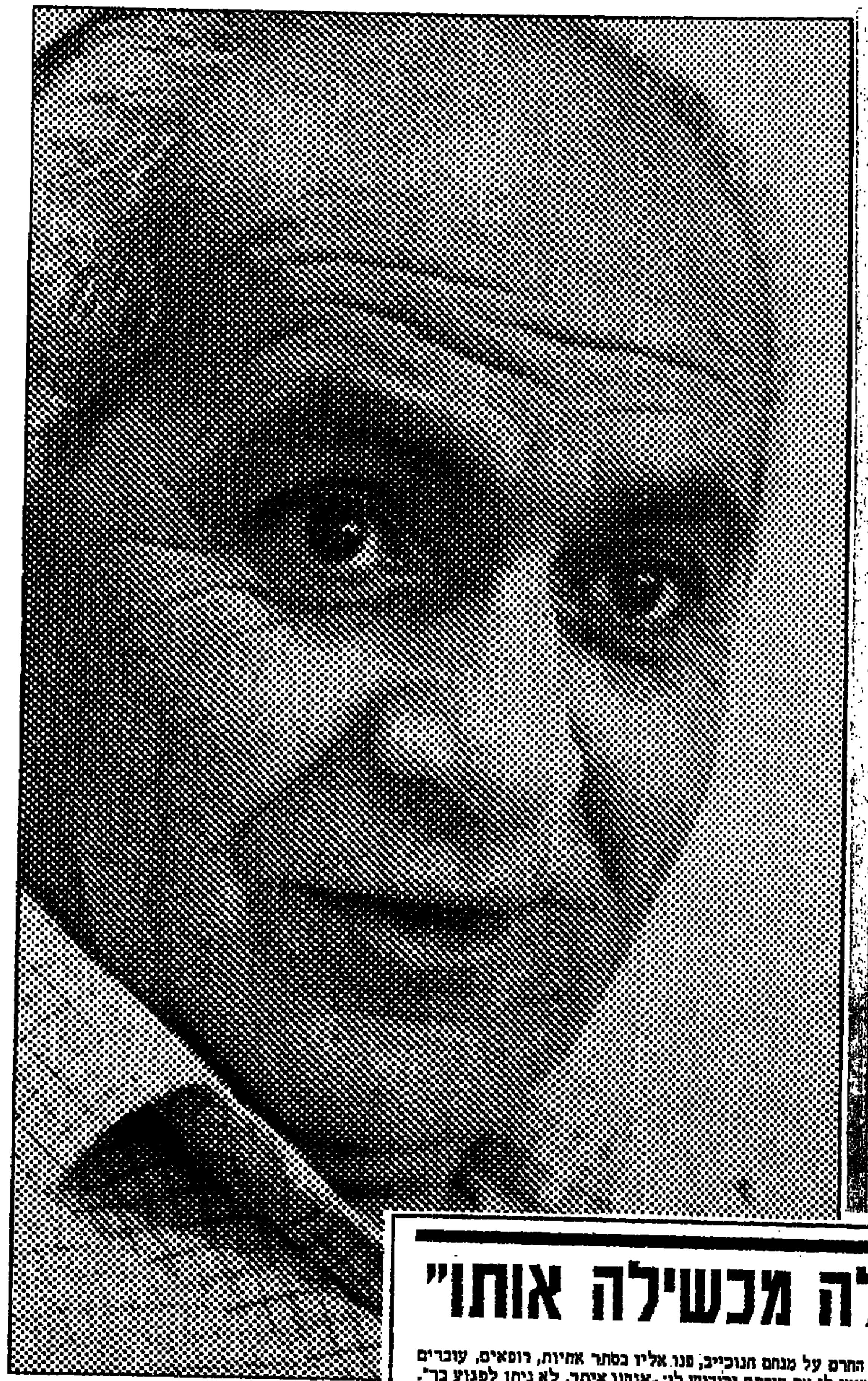

בחקירה שערך, גילה מנחם חנוכייב ש־438 שמיכות נעלמו באופן מסתורי מבית־החולים ושאיש אינו יודע לאן נעלמו 500 מאות טון דלק ומי גנב 11 מזגנים. (תצלומים: יוסי רוט, זום 77)

חדש

ריהוט-בית מבית כתר

לראשונה בארץ – בתערוכת רהיטי ישראל!

בואו לראות את תצוגת כתר בתערוכת רהיטי ישראל.
לראשונה, בתצוגה לקהל הרחב בישראל, ריהוט הבית של כתר:
פינות אוכל נוחות ועמידות בעיצוב חדשני ובשלל גוונים.
כמו כן בתצוגת כתר – ריהוט גן, ריהוט לחדרי ילדים ועוד.
ריהוט כתר – מעכשיו בתערוכת רהיטי ישראל.

נשמח לראותכם.

תצוגת כתר – ברחבה מול ביתן 31.

כתר KETER
החברה המובילה במגוון מוצרי פלסטיק

אם שמיר ירוץ לראשות הממשלה לא אתמודד מולו

לא הייתי מוכן להיות שר הביטחון שיפנה את ימית ופיתחת רפיח • בתקופה שצה"ל עמד בשערי ביירות והפציץ והפגיז את העיר, הימלצתי שנכריז על הפסקת אש חד־צדדית למשך 48 שעות • בתנועה פוליטית, שמתנהלת בצורה דמוקרטית, כמו תנועת חירות, אין מנוס מיריבויות אישיות, עם כל הכרוך בזה

שיחות עם משה ארנס

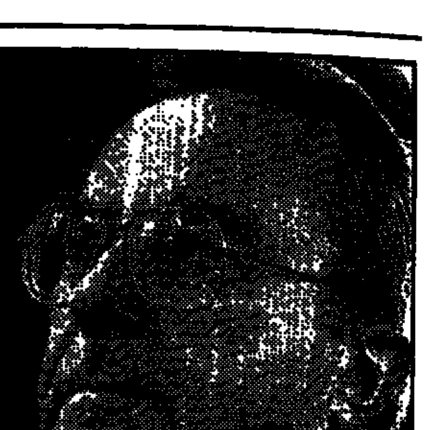

מאת ישעיהו בן־פורת

זהו הפרק השלישי והאחרון בסידרת השיחות עם משה ארנס

• ב־80, כאשר עזר וייצמן פרש מממשלת בגין, אתה דחית את ההצעה לקבל את תיק הביטחון במקומו. עד היום לא מובן מדוע התחמקת מזה אז?

פשוט מאוד. כי לא הייתי מוכן להיות שר הביטחון שיפנה את ימית ופיתחת רפיח.

• זה מה שאמרת לבגין?

לא באלו המלים, אבל זאת היתה סיבת סירובי לקבל את התפקיד.

• יכולת להעלות על דעתך שבגין יפר הסכם חתום עם מצרים, ולא יפנה?

לא העליתי דבר כזה על דעתי. אבל כאשר בגין הציע לי לכהן כביטחון, הייתי חייב לומר לו מה התנאי שלי. מובן מאליו שתנאי זה, בגין לא יכול היה לקבל.

• הצבעת נגד הסכמי קמפ־דייוויד, סירבת לכהן כשר ביטחון בגלל התנגדותך לפינוי ימית, אך לימים הסכמת לצאת כשגריר ישראל לוושינגטון. כיצד זה מתיישב?

שר נושא באחריות למדיניות הממשלה. שגריר הוא פקיד בכיר. זה כל ההבדל, ובזה יכולתי לעמוד. אדרבה, דעתי ששילמנו מחיר כבד מאוד, כבד מרי, בשביל השלום עם מצרים, הקלה במידה מסויימת על מילוי תפקידי בארה"ב. אני סבור שזה רק הוסיף לי אמינות.

■

• כיהנת בוושינגטון קדנציה קצרה ביותר, רק שנה אחת?

כידוע לך נקראתי חזרה, אחרי ועדת כהן, לכהן כשר ביטחון, במקומו של אריק שרון. שנית, מלכתחילה אמרתי לכהן קדנציה קצרה מן הממוצע. במסיבת הפרידה אמרתי שאני הולך להוריד את הממוצע שעמד אז בין חמש לשש שנים.

בכלל, דעתי היא ששליחים ודיפלומטים מישראל אסור להם לשהות למעלה משלוש שנים בחו"ל. השליח, הקונסול, השגריר צריך לבוא רענן מהארץ, לא מנותק מהמציאות, קשור אליה. השליחים, כולל השגריר בוושינגטון, צריכים לטפל בישראלים, ביורדים, ואיך יטפלו בהם ויחזירו אותם, כשהם עצמם יושבים שם שש, שבע ואפילו שמונה שנים?

הישיבה הארוכה בחו"ל גם גורמת לכך שילדי השליחים והדיפלומטים נישארים שם, וכידוע יש לא מעט מקרים כאלה. לכן חזרתי והצעתי בכל פורום אפשרי, להגביל את הקדנציה לשלוש שנים. אבל אני מרגיש כמו דון קישוט בנידון. בינתיים לא היה לזה הד חיובי. אבל זה חייב להיעשות.

• מי בישר לך את הפקודה לשוב הביתה?

מזכיר הממשלה, בשם ראש הממשלה מנחם בגין. הרגשתי שאינני יכול לסרב.

• שגריר, על יסוד נסיונך, רק מבצע הנחיות הממשלה ומדווח לה, או גם יוזם יוזמות משל עצמו?

אתה מתכוון למברק מסויים ששלחתי בזמני לממשלה, ואשר תוכנו הודלף לציבור בצורה מעוותת ומסולפת? לא אכנס לזה, אבל אתן לך דוגמה אחרת שלא פורסמה, המצביעה על כך ששגריר חייב גם להמליץ על מהלכים. הוא ממליץ, אבל הממשלה מאשרת או דוחה.

חובת השגריר להמליץ, על פי הערכותיו. זה מה שנדרש ממנו וזה מה שעשיתי. בתקופה שצה"ל עמד בשערי ביירות והפציץ והפגיז את העיר, ביקשתי מראש הממשלה בגין לבוא לארץ, כדי להציג את המלצתי: שנכריז על הפסקת אש חד־צדדית למשך 48 שעות. הרגשתי שאנו עלולים לאבד את נשיא ארה"ב, שבאופן יסודי היה ידידותי כלפינו. אבל הפירסומים, התמונות בטלוויזיה ובעתונות על מה שהתרחש בביירות, גרמו לו צער ועוררו אצלו רוגז וכעס. והייתי בדיעה שחשוב מאוד לעשות ג'סטה מיוחדת כלפי הנשיא.

• אבל הצעתך נדחתה?

ישבתי עם ראש הממשלה ומספר שרים, הצגתי את הצעתי ונימקתי אותה, אבל היא נדחתה. אני מילאתי את חובתי, הממשלה עשתה את חובתה.

• לא נפגעת?

לא. ממשלה איננה חייבת לקבל את עמדת שגרירה.

■

• בתקופת כהונתך נרקמה ידידות מיוחדת במינה בינך למזכיר המדינה ג'ורג' שולץ, ידידות שנמשכת עד עצם היום?

שולץ ואשתו אובי, וקשה להפריד ביניהם כי הם מאוד קרובים זה לזו, הוא היה בחיל הנחתים במלחמת העולם השניה. היא היתה אחות, והם הכירו אז באחד הבסיסים, וככן שולץ ואשתו מייצגים את הטוב ביותר שיש באמריקה: אידיאליזם, יושר, חריצות, אינטגריטי. תכונות אלו באות לידי ביטוי, בין היתר, ביחסם כלפי ישראל.

שולץ מעריך את האידיאליזם שלנו, ואת הנכונות של ישראלים כה רבים לפעול ולהקריב הכל, כולל את חיים אם צריך, למען המדינה. הוא חי תחת הרושם שלא נמחק עד עצם היום, שהותיר בו אחד הסטודנטים שלו באוניברסיטת שיקאגו, ישראלי שחזר ארצה עם פרוץ מלחמת ששת הימים, ונהרג ברמת הגולן. אינני יודע איך להסביר זאת, אבל מהר מאוד מצאנו הרבה מן המשותף, והתיידדנו. גם באופן אישי. הייתי השגריר הראשון שהוא הזמין, אחרי שבא למחלקת המדינה במקומו של אלכסנדר הייג, גם הוא ידיד גדול שלנו.

• לא היו לך חששות כאשר שולץ בא במקום הייג?

היו. בגלל קשריו ההדוקים של שולץ עם ארצות ערביות, עם ערב הסעודית, וגם בגלל התבטאויות מסויימות שלו. היה מקום לספקות כלפיו. על כן לא במקרה הייתי השגריר הראשון שהוזמן אליו, ומייד מצאנו שפה משותפת. ואני חייב לציין שזה לא היה קשה.

• היה לך קו ישיר אליו?

גם אליו, וגם אל הייג, לפניו. זה עוד ירשתי מקודמי בתפקיד, אפי עברון. יכולתי לדבר ולראות אותם מתי שרציתי.

• איך אתה מסביר ששולץ, שהתנגד לוועידה, אימץ באחרונה את הרעיון?

שולץ לא מתלהב מהוועידה מהטעם הפשוט שהוא לא מתלהב מהכנסת הרוסים לתהליך השלום במזרח התיכון. אך קל להבין שמעמידים אותו במצב לא נוח כאשר גורמים בישראל, ובראשם שר החוץ הישראלי, לוחצים עליו בעניין זה. בתנאים אלה, כאשר ישראל צריכה להיות חוד החנית נגד הוועידה, איך הוא יאמר לה? אני מעריך שכרגע האמריקנים במבוכה, מפני שהם כידוע שומעים שני קולות מנוגדים מישראל.

• בפעם הקודמת, כאשר שולץ התכוון לבקר כאן, נשלחת אליו לשכנע אותו לא לבוא. היה לך קשה לשכנע אותו?

לא ניסיתי לשכנע אותו לא לבוא. זה הדבר האחרון שאני אעשה. להיפך. אמרתי לו שאם יבוא, יזכה לקבלת פנים נלהבת מכל הצדדים. הריהו כמעט גיבור לאומי בישראל. רק הבהרתי לו את חילוקי הדעות בממשלה בקשר לוועידה, כדי שלא יהיו לו אשליות.

• לך יש מושג מי יהיה נשיא ארה"ב הבא?

עם הנשיא רייגן: התמונות בטלוויזיה ובעתונות על מה שהתרחש בביירות, גרמו לו צער ועוררו אצלו רוגז וכעס

לאיש אין מושג. עדיין לא ברור מי בסופו של הדבר יהיו המועמדים שירוצו מטעם שתי המפלגות הגדולות.

• אתה רואה אופק סכנה של שינוי דרסטי במדיניות ארה"ב כלפינו?

נכון שהיחסים, היום, בימי רייגן, טובים מאי־פעם. אני מעריך שהיחס הבסיסי, החיובי, לא ישתנה, עם עליות וירידות כמובן, כמו שתמיד היה. אל תשכח שגם בימי רייגן היתה פעם הקפאה של משלוחי אפ־16.

יסודות היחסים בינינו מאוד מוצקים, מבוססים לא רק על ערכים אלא, כתוצאה מכך, גם על אינטרסים אסטרטגיים משותפים. בעשור האחרון גם התחזקה הערכת ישראל כגורם אסטרטגי בעל משקל באזור. מדינה אמנם קטנה, אבל בעלת עוצמה. אני מעריך שזה יימשך גם בעתיד.

■

• והחזרה ארצה אחרי ששרון נאלץ לעזוב את משרד הביטחון. במבט לאחור, ולאור התוצאות, איך אתה מסתכל היום על מלחמת לבנון?

אנו שואלים את עצמנו שאלות מאוד מכאיבות. ראה מה שקרה בישיבת הממשלה, כאשר עזר התנפל על אריק ושאל אותו על 650 חללי המלחמה. מה פירוש השאלה אם היה "שווה" להקריב כל כך הרבה חיי אדם? מה השאלה הזו מי נושא באחריות? גם זה ביטוי לדעתי למזוכיזם הידוע שלנו. אלו שאלות שאין להן תשובה. אי־אפשר להשיב עליהן, לא בקשר למלחמת תש"ח, למלחמת סיני, לששת הימים, בוודאי לא בקשר למלחמת ההתשה, ובוודאי לא בקשר ליום הכיפורים. האם אפשר לשאול אם היה כדאי לנסות לכבוש את העיר סואץ, כאשר למעלה מ־70 חיילים נפלו שם ביממה אחת? אין תשובות לשאלות כאלו. מדינה לפעמים צריכה להגן על עצמה.

• אבל מלחמת לבנון היתה מלחמה יזומה?

אינני מקבל את המושג הזה. הרי זו האשמה נוראית. אנו פשוט הגנו על עצמנו, כאשר גם מלחמה זו נכפתה עלינו, נגד רצוננו. אם מלחמת לבנון היתה יזומה, מה היה מיבצע סיני, לא יזום באותה המידה? הרי לא פרטי ההתחלה קובעים, לא מי ירה ראשון ביום מסויים, בשעה מסויימת. אי־אפשר להסתכל על זה מיקרוסקופית. צריך לראות את הרקע ואת הסיבות האמיתיות.

• אתה מתעלם מכך שהיום זה בבחינת קונסנסוס שמלחמת לבנון היתה מלחמת ברירה?

מי שצריך לתת את הדין על כך, זה אלה שלא הצטרפו לקונסנסוס.

• אתה מאמץ את התיזה של אריק?

אני נותן לך את התיזה שלי. בכל המלחמות הקודמות היתה הסכמה כללית. גם במיבצע סיני שהיה בפירוש יזום על ידי בן־גוריון. איך זה שתמיד היה קונסנסוס, רק הפעם לא? התשובה היא שמי שהיה באופוזיציה אז, היה הליכוד, ומנחם בגין עמד בראש האופוזיציה. ובכל המלחמות הוא מיד התייצב לימין הממשלה. גם ביום הכיפורים, שהתחיל במחדל כה נורא.

בגין היה מוכן לומר מלה של ביקורת בזמן המלחמה? בגין היה שואל שאלות מי אחראי שכך וכך חיילים נהרגו? זה היה מתיישב עם אישיותו? הוא היה אומר שחיילים נפלו לשווא, שמשפחות שכלו את בניהם לשווא? וככן, זה ההבדל, וזאת התשובה: במלחמת לבנון בגין היה בשלטון, והמערך באופוזיציה. שם תחפש את הסיבה לשבירת הקונסנסוס.

■

• כאשר קיבלת את הביטחון, אחרי אריק, מצאת צה"ל פגום ופגוע כתוצאה מן המלחמה?

מצאתי מצב רוח קשה, גם בצבא. הייתי צריך ליישם חלק מהמלצות ועדת כהן. לשחרר את ראש אמ"ן אלוף יהושע שגיא, להסיק מסקנות בקשר לאלוף עמוס ירון, שנאסר עליו לשרת בתפקיד פיקודי במשך שלוש שנים. מצאתי בצה"ל הרגשה שבכל נושא ונושא, בסופו של דבר צפויה ועדת חקירה, ולכן בדיונים איך ומה לעשות, הרגשת באוויר את החשש שמה שייאמר, עוד ידווח ויידון בוועדת חקירה, וזה השפיע על שיקול הדעת של הקצינים.

• זה יצר את תופעת "ראש קטן"?

לא חוסר רצון לקבל אחריות, אלא חשש מפני ההשלכות. איך זה ייראה אם וכאשר תקום ועדת חקירה, וכדומה. אחת המשימות החשובות ביותר היתה אז לאחות קרעים, בצה"ל ובעם כולו. זו אחת הסיבות שמיניתי את משה לוי לרמטכ"ל. במשימה זו, של הרגעת הרוחות והורדת המתח, אבל לא רק בזה, הוא הצליח.

• לא יכול להיות שאתה לעצמך לא מנסה להסביר את סיבת פרישתו של בגין?

אין לי תשובה על זה, גם לא לעצמי. אינני יודע אם יש מישהו שיכול להסביר את זה.

• נפגשת אתו לאחרונה?

לפני כשלושה שבועות. האיש עירני, מעודכן, קורא כל העתונות, לא רק "ידיעות אחרונות" אלא גם ניו־יורק טיימס, וחדרו עמוס ספרים שהוא קורא. תענוג לדבר אתו.

■

• שאלת אותו אי־פעם לסיבת פרישתו?

אינני מרגיש שיש לי הזכות לשאול שאלה זו. גם לראש תנועה ולראש ממשלה יש זכויות משלו, כולל הזכות לפרוש.

• האם לבגין אין החובה המוסרית, כלפי עם ישראל, לומר מדוע פרש? האם אין לו החובה לומר לנו אם אריק צודק או לא צודק בתיזה שלו על המלחמה ועל אחריות הממשלה, כולל אחריות בגין עצמו?

בגין מעולם לא התנער מן האחריות העליונה למה שקרה. מעולם לא אמר דבר אחר.

• אם כך, לעולם לא יאמר אם נגרר על ידי זה או אחר?

אינני יודע מה פירוש נגרר בשיטת הממשל שלנו. יש ראש ממשלה, ויש ממשלה.

• אבל בגין בעצמו אמר שיש מעשים של אריק שנודעו לו רק אחרי מעשה?

לראש ממשלה יש סמכויות רחבות, כולל הסמכות לפטר שרים. עובדה שמנחם בגין לא השתמש בזכויות אלו.

• האם בגין אי־פעם עוד יאמר את דברו?

הוא לא רמז לי דבר, ואינני יודע. עד כמה שאני מכיר את האיש, אינני חושב שאי־פעם יתנער מאחריות שלדעתו רובצת על כתפיו. בגין יכול לשמש מופת לכולנו בהגינותו. אינני מצפה שיגולל אחריות לדבר זה או אחר על כתפיו של מישהו אחר. ההיסטוריה תשפוט אותו על פי מעשיו.

• אני חייב להודות שבקשר לבגין, אתה, כרביזיוניסט אדוק, משמש לו "קיר ברזל" ממש. אך כאינטלקטואל, אינך מוכן להודות שבגין חייב לנו תשובה?

אני בביטחון גמור מוכן רק לומר שבגין ממשיך להיות איש הליכוד. שתיקתו לא צריכה להתפרש כביטוי לספקות כלפי תנועתו. רושם זה נובע מכל השיחות שהיו לי אתו. בעניין זה לא יכול להיות ספק. בגין גם היום רואה עצמו כחבר התנועה, וכמי שתומך במנהיגות שלה. אך בהיותו כזה, הוא לא רוצה להיות מעורב בחיי התנועה השוטפים. הוא לא רוצה להתנשא בצורה שתעורר ויכוח בתנועה ומחוצה לה.

• הערכות מפי בגין, על שמיר, שרון או לוי, שמעת?

מי שמכיר את בגין, יודע שמעולם לא שמעו מפיו דברי ביקורת על איש זה או אחר בתנועה, זה מקור האמון שלו. עד עצם היום.

■

• מה בכלל קורה בתנועה שלכם, עדיין מלחמת הכל בכל כדי לרשת את שמיר?

בתנועה פוליטית, שמתנהלת בצורה דמוקרטית, כמו תנועת חירות, אין מנוס מיריבויות אישיות, עם כל הכרוך בזה. על פי רוב לכל תפקיד, תמיד יהיה יותר ממועמד אחד. לא רק לגבי המועמד לראשות הרשימה. אך צריך לעשות מאמץ גדול כדי להבטיח שההתמודדויות לא תיהפכנה למלחמות התשה. כי זה פוגע בתנועה. אם זה יתנהל בצורה רצופה, קורה מה שקרה אצלנו: היווצרות של מחנות, של יריבות ואפילו עויינות. אבל תהליך איחוי הקרעים בעיצומו, מאז הוועידה האחרונה.

• לך יש מחנה?

אם הכוונה היא לאנשים בתנועה שהיו רוצים לראות אותי כראש התנועה, אחרי שיצחק שמיר יפרוש, התשובה חיובית.

• וזה מחנה נפרד ממחנה שמיר?

מידת הזהות בין המחנות גדולה מאוד, ונובעת מכך שאני מתנגד להתמודדויות רצופות, ודורש לקיימן רק לקראת הבחירות לכנסת. לכן מעולם לא השבתי בחיוב על השאלה אם אני רואה את עצמי כמועמד לראשות הרשימה. אני אומר נא להמתין עד שנגיע לבחירות. אז כמה שבועות תהיה התרוצצות, יהיו מחנות, ותהיה הכרעה.

• אם שמיר ימשיך לרוץ, לא תתמודד נגדו?

כבר היו דברים כאלה. אריק כבר התמודד מול שמיר. וזה לגיטימי בהחלט. אבל אני במקרה זה בוודאי לא אתמודד. אני לא אעשה זאת.

בגין היה מוכן לומר מלה של ביקורת בזמן המלחמה? בגין היה שואל שאלות מי אחראי שכך וכך חיילים נהרגו? במלחמת לבנון בגין היה בשלטון, והמערך באופוזיציה. שם תחפש את הסיבה לשבירת הקונסנסוס

משה ארנס, בתו ובנו ביום השבעתו כשר בטחון

אני רוצה למנוע את אווירת ההתמודדות הרצופה, שיכולה לגרום לזה שיהיו מועמדים, אבל לא יהיה לנו בשביל מה. בזמן האחרון לקחנו את עצמנו בידיים, האווירה נרגעה הודות לכולם

• אבל פוטנציאלית אתה רואה את עצמך כמועמד?

בשלב זה אני מסרב להיכנס לזה.

• הרשה לי להעיר שזה יחסי־ציבור גרועים, שאתה נמנע מלהרגיל את הציבור למחשבה שאתה מועמד פוטנציאלי?

יכול להיות. אבל אני רוצה למנוע את אווירת ההתמודדות הרצופה, שהופכת למלחמת התשה שיכולה לגרום לזה שיהיו מועמדים, אבל לא יהיה לנו בשביל מה, ואיש מאתנו לא יהיה ראש ממשלה. אבל בזמן האחרון לקחנו את עצמנו בידיים, האווירה נרגעה הודות לכולם, כולל אריק ודוד לוי. אנו עוסקים באיחוי קרעים.

■

• מה היתה פליטת הפה שלך לעבר דוד לוי בקשר ל"שרות מימה אפריקנית"?

זאת לא היתה פליטת פה. זה לא הובן כראוי. אבל היום דוד לוי כבר יודע שלא היתה כל כוונה לפגוע בו. התקרית חוסלה מזמן.

אני רציתי להצביע על נקודת מפתח בחיינו הכלכליים והחברתיים: אנחנו חברה מערבית, ואין בזה כל חוסר כבוד למי שלא בא מן המערב. גם ריגה, שמשם אני בא, זו לא בדיוק המערב. הנורמות, הסטנדרטים, הקריטריונים, השאיפות שלנו תואמות את רמת החברה המערבית. ואני חוזר ואומר שקיים פער בין השאיפות והציפיות, לבין המציאות. אנו חברה מערבית, אבל עדיין לא משק מערבי.

הסטודנט שלנו שגומר טכניון או אוניברסיטה, יודע שהוא הגיע לרמה מקצועית מן הגבוהות בעולם, ולא משנה אם הוא יליד אמריקה, אפריקה, אסיה או ישראל. הוא יוצא מכותלי האוניברסיטה בציפיות מסוימות בתחום המקצועי והחומרי. ואם הפער בין הציפיה והמציאות גדול מדי, והיום הוא גדול מדי, אנחנו בבעיה. החברה שלנו לא תשלים עם סטנדרטים כמו באפריקה. זה מה שאמרתי אז, ואני חוזר על זה. זו בעיה שצריך להתמודד אתה. כי זה עתידנו.

• ההערה שלך בכל זאת היתה קשורה ל"אריסטוקרט" שקרא לך לוי?

היום בו איעלב שמישהו קרא לי פרופסור, יהיה יום עצוב מאוד. ובכלל, בפוליטיקה מי שנעלב מכל דבר, לא ישרוד הרבה זמן.

■

רשימה שלישית ואחרונה

מוות איטלקי

יגאל סרנה

ב־25 לחודש מאי האחרון, יום ראשון, שלוש ושלושים לפנות בוקר, נפל העיתונאי האיטלקי היהודי מאורו וולטרה, בן 33, מגג ביתו בויה־נציונלה 230, רומא. נפל, קפץ או נדחף בידי אלמוני, במכה חזקה. רגלו הותירה טביעת עקב יחידה בחול הגג, לא צנח כאבן, אלא כאילו התעופף למרחק מה מהגג, עד שהתרסק אל המרצפת בויה־נאפולי, סמטה ללא מוצא בגב ביתו, מול תחנת המשטרה האזורית.

על הגג חסר המעקה מצא חוקר מיקרי המוות סיגריה כבויה, שלא נמעכה כדרכו של וולטרה בסוף העישון, אלא נשמטה, או נעוכה, בוערת. מותו ישאר לא מפוענח. בימים אלה מסיימת המשטרה האיטלקית את החקירה ולמעשה כבר הוחלט, כי מדובר בתאונה, נפילה לילית חסרת פשר. היו כבר שרמזו, כי יתכן שנרצח, שידע יותר מדי, או שהרגיז מישהו.

באיטליה עיתונות היא מקצוע מסוכן יותר מאשר בארצות אירופה אחרות. יותר מאשר בישראל. כתב איטלקי שיושב בירושלים יגיד, כי „מוות כזה הוא סיפור איטלקי טיפוסי, אולי רצח מושלם, אנשים נופלים, קופצים אל מותם ללא עקבות. עיתונאים עם צוואר ארוך מדי מוצאים מותם פתע". וולטרה הרי אמר לחברים, כי הוא „יושב על משהו גדול". לא פירט. „בקרוב תשמעו על הכל בטלוויזיה", רק אמר.

הסתה פרועה

בסך־הכל היה מאורו ילד טוב רומא. בחור יהודי רגיש מאד, מחפש דרך, יפה נפש. חודשיים לפני יום הולדתו השלושים וארבע. יליד רומא וקבורתו באחוזת הקבר המשפחתית בת ארבעה דורות. הכרתי אותו, בלי לראותו מעולם, דרך ידידה משותפת, צלמת עיתונות, ודרך אחותו רוברטה, שחיה כבר אחת עשרה שנה בהרצליה.

מעבר לידידים משותפים איני יכול שלא לחוש אליו אחווה, או אהבה של חברים למקצוע משני עברי הים התיכון. רק שפה הכל בטוח יותר, פחות אלים גם אחרי דקירתו של צדוק יחזקאלי. איטליה הפרועה והשסועה היא ארץ שאוכלת גם את עיתונאיה. לו נמשכה בישראל

מאורו וולטרה, עיתונאי, נפל מגג ביתו ברומא. נפל, קפץ או נדחף בידי אלמוני, במכה חזקה. בדירת הגג הקטנה שלו נמצאו הרבה ספרים, גיזרי עיתונים, תחקירים לא גמורים, כתבות ושירים. סיפור מוזר על ירושלים של זהב, בריגדות אדומות, אלדו מורו ורצח פאזוליני

ההסתה נגד עיתונאים שפרחה בימי אריק שרון ובגין שאחרי לבנון, היינו סופרים גם פה לחברים. מות וולטרה הוא אות אזהרה שחורג מעבר לגבולות איטליה.

המשטרה סגרה ליומיים את דירת הגג הקטנה מיד אחרי הרצח. חיפשו בין הניירות. חדר לא מסודר: הרבה ספרים, מיטה, מטבחון, גיזרי עיתונים, תחקירים לא גמורים, כתבות ושירים.

לפני שנים עבד על תחקיר על מות פאזוליני, זמן מה יחד עם הכתבת אוריאנה פאלאצי. וולטרה היה צעיר מאד בעת הרצח ונמשך למיקרה המוזר שזיעזע את איטליה: רצח במאי סרטים גדול, על רקע הומוסכסואלי. לצורך תחקירו הסתובב וולטרה זמן מה בקולוסיאום האפלולי של רומא, אזור בו פורחת זנות הנערים. חבר היה ממתין לו ברכב עם מוט, לחלצו בעת צרה.

מכה באפילה

תמיד נמשך וולטרה אל הסכנה, חקר בניה לא חוקית, חיטט בבריגדות האדומות, בדק את מותו של המוציא לאור הפשיסטי של „ריצולי", שנהרג בעת הטמנת מטען, טיפל בפוליטיקה הפנימית. בתוך הסבך האיטלקי של מאפיה, שמאל וימין קיצוניים, עולם תחתון פרוע, אינך יודע מתי יחזיר החומר מכה, מתי תשיב האפילה נשיכה למחטט לא זהיר. צהרים אחד, כשהלך ברחוב לבוש מעיל דובון ירוק, הותקף בידי פשיסטים, שחשבוהו בשל לבושו לשמאלני קיצוני, הוכה במוט ברזל ונמלט מול עיניהם המתחמקות של עוברי אורח לבית קפה סמוך.

היה לו, אני חושב, המיבנה הנפשי הרגיש מדי לפעמים של מחפש, שאתה מוצא לפעמים אצל עיתונאים טובים, או משוררים, או סופרים, לצד תיטוש עצמי או מתוכנן. רגישות לסבל, ליהודיות של עצמו, לאנטישמיות, לאומללותם של נרדפים. לפעמים היה מתאהב במושאי כתיבתו, כמו בכתבה שעשה על צוענים. כשנתקף געגועים היה בא לישראל לקיבוץ יקום שם ישב שנה, או לחברים איטלקים בירושלים. אחרי מותו פורסם הספר קצר, לא צפוי, דווקא בעיתון חב"ד ברומא: „בסעודה הגדולה בגן־עדן", כתב דונטלה וולורי, „תוכל להשתחרר מהרעב, למצוא אולי תשובות... אתה שבאת בג'ינס משופשפים לתפילת שבת בבית הכנסת ברומא".

זמן מה לפני מותו השיג וולטרה, כנראה, ריאיון בלעדי עם אלמנתו של המדינאי אלדו מורו, שנרצח בידי טרוריסטים. מורו שנמצא מת בתא מטען של מכונית ופאזוליני שנרצח, הם שתי טראומות איטלקיות, מקרי מוות פתוחים לפירושים שהשפעתם הרחק מעבר לעניין האישי.

אלמנת מורו, ממורמרת על המפלגה, החברים והעיתונאים שלדעתה לא סייעו להציל את חיי בעלה כשנחטף, סירבה להתראיין. וולטרה שבר אולי את סירובה. קיווה לשמוע ממנה פרטים חדשים, עתה כשבאיטליה יש דרישה מסוימת לפתיחת חקירה מחודשת נוכח רמזים, כי לרצח היה סיוע מתוך המפלגה. אבל הריאיון לא נערך. וולטרה מת בטרם ריאיון. חברים שלו יודעים על כיוון נוסף שחקר בעניין אחר, שלא יוזכר כאן בשל בקשת המשפחה. מאז נפילתו חיה משפחתו האיטלקית בחשש. חבריו העיתונאים הצליחו לעכב פרסומים מעבר לתוצאות החקירה.

„העולם אינו שלם בלעדי", כתב במיכתב לידידה, „העולם צריך אותי, אני משורר או אם תרצי סופר, לא אכפת לי מהמנגנונים המעשיים של חיי היום־יום. העולם יקבל אותי כפי שאני". חסר מנוחה קפץ לביקור בישראל שאהב. בירושלים צילם אותו אילן סטולמן, חבר־צלם, לפני שנתיים. כמה תמונות שאחת מהן מתפרסמת בעמוד הזה, מביט בך ישר בעיניים, זקן בן יומיים כמו תמיד, או מביט במדבר, או יושב על גג וקורא איזה ספר. אהב את האויר הפתוח של הגגות. אולי הרגיש חנוק במקומות סגורים.

הדלת הנעולה

ביומו האחרון במאי השנה, אביב רומאי נעים, בילה אחר צהריים עם חברים, חגגו אחרי ברית מילה, הלכו לאכול ולשתות באיזה פאב על גדות הטיבר, שרו „ירושלים של זהב" עד שתים לפנות בוקר. מי שהיה שם זוכר את וולטרה שמח וטוב־לב. היה איתו ידיד איטלקי, נכון יותר, מודיע שלו, שהיה אמור לסייע לו בתחקיר. בשתיים בלילה עזבו וולטרה והמודיע את הפאב ונסעו לשכונה של וולטרה לקפה קטן, שם דיברו עד שלוש לפנות בוקר. הם היו עדים לתקרית קצרה עם נהג רעשן, וולטרה התערב, התרגז ואחר־כך הכל נגמר כמו בין איטלקים, בידידות.

המודיע הוריד את וולטרה קרוב לבית. אבל לא מול הבית. בעבור כחצי שעה היתה מונחת גופתו על מרצפת ויה־נאפולי. דלת דירתו נמצאה נעולה וכך גם דלת היציאה לגג. הוא נפל מפינת הגג בה נהג לשבת לפעמים בלילה, להביט מעל גגות רומא עד האופק הרחוק. בכיס מעילו נמצאו מפתחות הבית, כיפה ומספר הטלפון של המודיע. כעבור ארבעה ימים נערכה הלויתו. כאלפיים איש, חברים, עיתונאים, הרבה אופנועים שהקימו רעש גדול, נערות שבכו על אהובן, כי אכן היה כובש לב עד מאד והותיר לבבות שבורים. כשסגרו את הארון, הביט מישהו למעלה וקרא בקול: „הביטו בשמיים". הילה צבעונית הקיפה את השמש. ברומא נרעדו האנשים באותו הרגע, חששו מהשפעת צ'רנוביל. אחר כך התברר שזו סופת חול מטונים.

חץ מסילבי קשת

שלא ייגמר לעולם

מה יהיה? מה יהיה? הנבלות האלה מתירים עלייה לאידה נודל. והם עוד מסוגלים להרשות לה לקחת איתה את כלבתה הנאמנה פיזור, שליוותה אותה בכל דרך היסורים שלה.

אתם יודעים איזה רושם פנטסטי זה עושה על הגויים המערביים? אשה קטנה אמיצה וכלבתה הטובה? בטח גראסימוב, הדובר החלקלק שלהם, מתלקק מהנאה.

וגם יוסף ביגון יבוא. הם יוצאים, אחד אחד, כל אסירי ציון ומסורבי העליה המפורסמים. התקשורת דואגת לציין שאלה הם המסורבים האחרונים, אבל אנחנו קופצים ואומרים, רגע אחד, יש עוד כמה מסורבים.

אבל כמה זמן זה עוד יימשך? מה יהיה גל כל הארגונים, תקציבי העתק? הנסיעות? הפגישות וההצטלמויות עם הנשיא רייגן ושולץ?

לקום פתאום בבוקר ואין לאן לנסוע?

זוהי מלכודת. פח יקוש. מזימה אפלה. לפאר את הגלסנוסט שלהם. את הסכם הטילים בין המעצמות. את הוועידה הבינלאומית. ומה אם באמת הם ישתגעו ויפתחו את כל השערים, ואז יתברר כמה יהודים באמת רוצים לצאת, כמה בורחים לאמריקה וכמה באים הנה?

לא רוצים לשמוע את גורבאצ'וב החייכני. חבל שבאמת לא רצחו או הרעילו אותו.

●

בסוכתו של ר' אברום

לא חשוב שהכנסת עוד בפגרה. הגביר, מנכ"ל המדינה, ר' אברהם שפירא, יו"ר ועדת הכספים, זימן את חברי הוועדה החשובה הזאת לישיבה מיוחדת בסוכתו הפרטית בתל־אביב.

לא ארם כמוהו, ישית את לבו לקטנות, כמו תקנת הכנסת האוסרת על ישיבות מחוץ לבניינה, אלא בהיתר מיוחד. לא היה נושא בוער במיוחד. הוא רצה לתת לוועדה הזאת קצת אידישקייט. וההזמנה שלו נשמעה כמו הצעה שלא ניתן לסרב לה.

אם היה מזמין את חבריה, באורח פרטי, לכוסית בסוכתו, לא נורא. אך לא, הוא רצה ישיבה. עם פרוטוקול. עם מזכירה, תחת הסמל הדתי הזה.

כאשר התנגד לכך ח"כ יאיר צבן ממפ"ם, אמרו לו חבריו החילוניים: עזוב, מה אתה מתעקש, מה יש?

צבן, שאפילו יריביו המושבעים ביותר, מעידים עליו שהוא ג'נטלמן מושלם, נתן לשפירא אפשרות לצאת מזה. תעשה מפגש לא פורמלי, אמר לו. אני מציע לך אפילו נושא: המשמעויות הסוציאליות של חג הסוכות.

הוא אומנם לא קיבל עידוד מחבריו בוועדה, אך עקשנותו עמדה לו. שפירא יזמן את החברים לשיחה עם שר האוצר, בלי הצבעות, בלי החלטות, בלי פרוטוקול, במסגרת לא־מחייבת.

ירצו, יבואו. לא ירצו, לא יבואו.

●

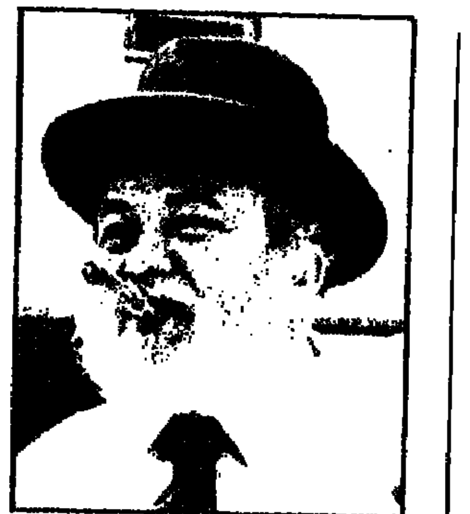

רצה ישיבה בסוכה. עם פרוטוקול

כמה מידידי...

כאשר שמעון פרס דחה הזמנה לארוחה של בכירי תעשיית המוסיקה האמריקנית בלוס־אנג'לס, בגלל שנזכר בזה בדיוק צום גדליה – לא יכולתי שלא לפרוץ בצחוק. אך מה אני רוצה ממנו, אם כמה מידידי הטובים ביותר, חילוניים ארוקים פנאטיים, ביניהם גם כמה אנשי ציבור – מקבלים פיק ברכיים ומורא שמים, וצמים ביום הכפורים?

הם, אנשים רציונליים כל ימות השנה, מאד נחרצים ברעיונותיהם, פתאום הם מגומגמים, כאשר הם מתבקשים להסביר את פשר הצום.

„תמיד צמתי", „לא מזיק לצום יום אחד בשנה. זה אפילו בריא", „הבטחתי להורי, זכרונם לברכה", „לא יודע בדיוק למה אני עושה את זה", „אני לא רוצה לדבר על זה".

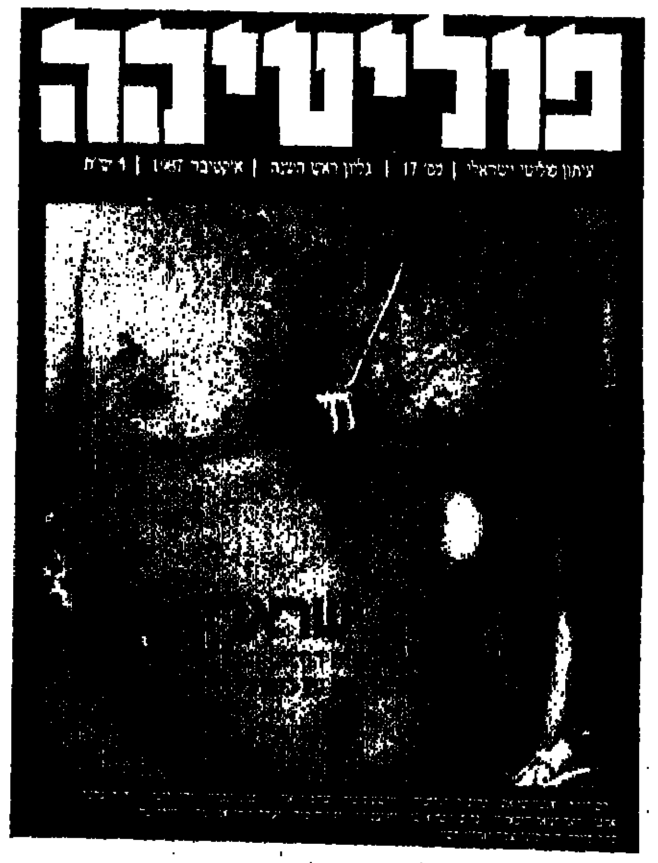

שער גליון „פוליטיקה": מיהו ישראלי? בין השאר: „גס, עדין־נפש, חברותי, שונא זרים, תאב מנגל ומתעבו, נוהה למסורת וחרד מפני כפייה דתית"

●

קוראים כפייתיים

כל העתונים, השבועונים, הירחונים וכתבי העת הבלתי־ידועים ביותר. כל מהדורות החדשות יכולים להתברך, לפתוח בשלושה קוראים, צופים ומאזינים כפייתיים: ח"כ גאולה כהן, אליקים העצני, ואהרון פאפו. הם, בסגנונם הידוע, מגיבים על כל חומר כתוב או משודר, שאינו מוצא חן בעיניהם.

עכשיו יוצאת גאולה כהן בתביעה ליועץ המשפטי ולמשטרה להעמיד לדין עורכי „פוליטיקה", בעוון המרדה, בגלל מאמר של ד"ר עדי אופיר, שהסביר מדוע לא ישרת בשטחים הכבושים.

●

„פוליטיקה" משתפר מגליון לגליון. העתון לוקח כל פעם נושא אחד, ומזמין כותבים שונים, לעתים גם יריבים פוליטיים, להביע את דעתם סביבו.

החוברת האחרונה, נסובה על הנושא „מיהו הישראלי". קטע מהקדמת המערכת:

„... מעל מה מתכוסס הרגל הישראלי? החתולי להגדרה האמינה, הסטריאוטיפית, הוא אותו ערב־רב של תכונות, דיוקנות, תאורים, אפילו אבזורים שאנחנו כונים בישראלי ומערבלים בכך עוד ועוד את דיוקנו. גס, עדין־נפש, חברותי, שונא זרים, תאב מנגל ומתעבו, נוהה למסורת וחרד מפני כפייה דתית. פטריוט, לא נפרגן, הומרני, מוכן להקרבה. סנטימנטלי. כהוה־עבר".

●

המשכנע

בקל לשער, כי ייצאו כמה מפיצי צ'קים ללא כיסוי, שייבהלו עד מוות למראה המודעה על עמוד שלם של „ג. יגאל" – „את כספך יגאל" בהתחייבה להבטחתו שהוא הופך צ'קים אבודים למזומנים, וגובה חובות „בארץ, בשטחים ובחו"ל", שרות 24 שעות ביממה – הוא מעטר את מודעתו בציור של „משכנע", שקשה להחליט אם הוא נראה כמו מאפיוזו איטלקי או אחד האחים בלוז. מאוד חינוכי.

●

מעברים מסוכנים

כל אם הדוחפת עגלת תינוק במעברי החציה הבלתי־מרומזרים, המוליכים לגן העצמאות, ברחוב הירקון, מסתכנת כל יום מחדש.

מזעזע ומפחיד לראות את הנהגים השוטים בנהיגה דורסנית. היא מנסה, בחרדה לעשות סימנים בידיה, בתנועת תחינה, עוד מרחוק, שיאטו את מהירותם כדי שיתנו לה לעבור.

רובם אינם נענים. ויש ביניהם גם נשים. ולעתים, כאשר נדמה שאולי ישעו אליה, הם לוחצים על הדוושה פול־גאז, מחוכים באליחים.

●

באש ובמים

כל שבוע אני מציירת בעליצות מהשגב שבניהוך של „שושלת". אם בפרק לפני האחרון, ראינו את אלקסיס וקריסטל מתפלשות בבריכה, באחרון, הן אחוזות להבות בביקתה הבוערת. אלף כבאים לא ירחיקו אותי מהסידרה הזו. הן ייצאו משם, אל דאגה.

מצחיקים אותי גם השמות המכוערים של הנשים בסידרה. כל כך מיוחדים. אלקסיס, קריסטל, סמנתה, קרבי, סמי־ג'ו.

יש גם שמה־לאיר קטנה שאף אגלם חבורות משתוללת. ומלון של מאלון. שם נרמתי, נכתב ומבוטא שם, בלי בושה, בלשון נקבה, מיראר, זה זכר.

ג. יגאל

הופך צ'קים אבודים למזומנים

גביית צ'קים וחובות בארץ בשטחים ובחו"ל

בקרוב יפתחו סניפים נוספים בתל־אביב, ירושלים, חיפה, באר־שבע

סניף רחובות: רח' א. הרל"פ (תחנת אגד רחובות ליד אגד הובלות) טל' 08-452977

סניף נתניה: רח' הרצל 53 קומה 4 טל' 053-342677

תל־אביב: יגאל 03-248117 – ביפר מנוי 1898

24 שעות ביממה

ג. יגאל - את כספך יגאל

מודעה בעתון: קשה להחליט אם גובה הצ'קים נראה כמו מאפיוזו איטלקי או אחד האחים בלוז

מבצע מיוחד לשבועיים בלבד!

את הסט היפהפה הזה ועוד 1286 מוצרים תוכלי לקחת היום

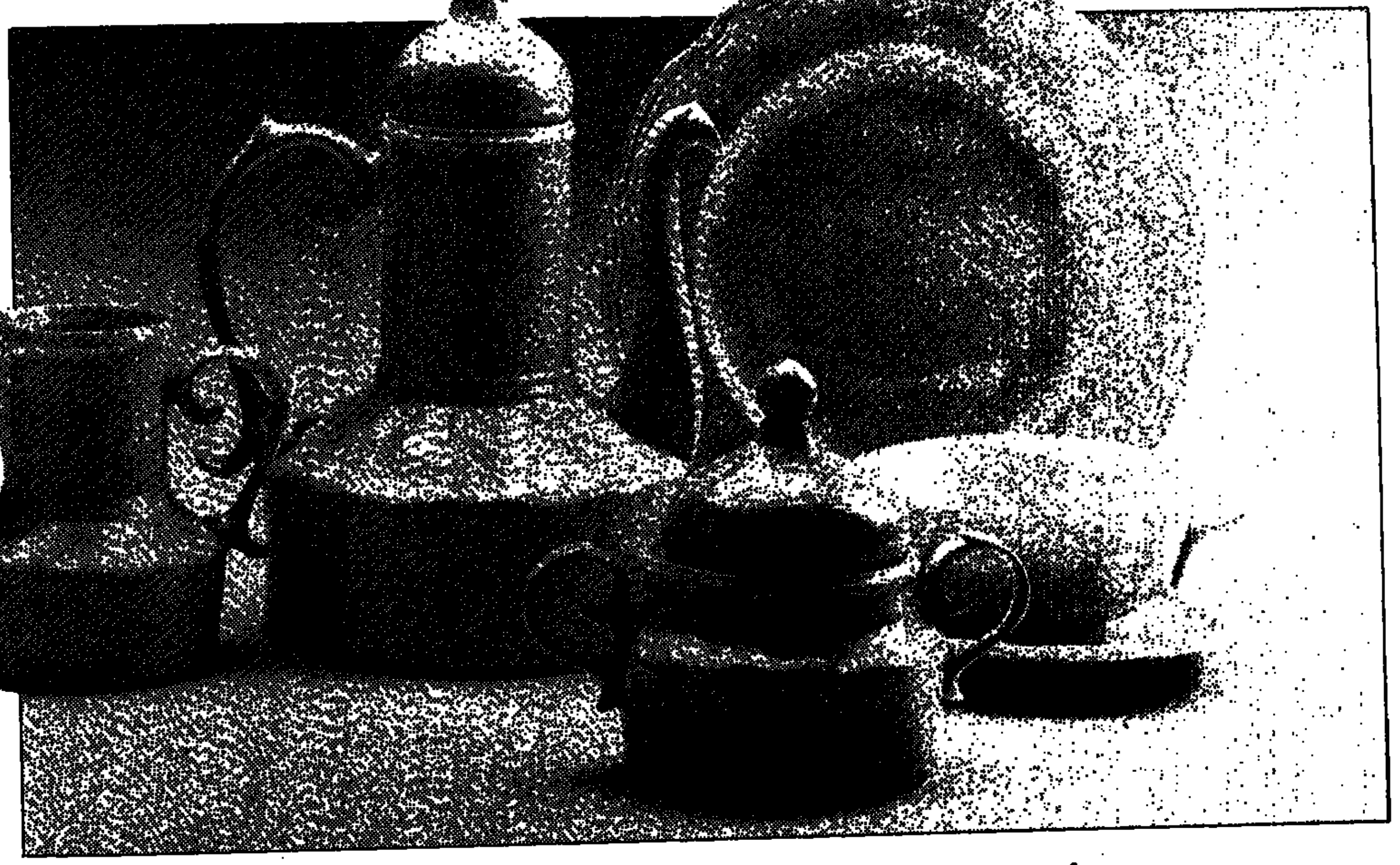

ולשלם ב-1.1.88

הכנסי היום ללפיד נעמן ובחרי לך כלים
יפים-כלי הגשה, חפצי נוי ומתנות
בהנחות מיוחדות.
על כל קניה מעל 100 שקלים
תשלמי רק ב-1.1.88. כדאי להזדרז,
המדפים מתרוקנים במהירות והמלאי מוגבל.

חנויות המפעל בראשל"צ
ובבני-ברק פתוחות במוצ"ש

לפיד•נעמן

יפו: רח' אילת 6 ימים א'-ה': 8.00-17.00 יום ו': 8.00-12.30
ירושלים: יד חרוצים 14 (איזור התעשיה תלפיות) ימים א'-ה': 9.00-18.00 יום ו': 9.00-13.00
ראשון לציון: לישנסקי 1 (בית יוסף) אזור התעשיה ראשל"צ גבול חולון. ימים א'-ה': 9.00-21.00 יום ו': 9.00-13.00 מוצ"ש עד 22.00
בני-ברק: רח' ז'בוטינסקי 9 ימים א'-ה': 9.00-19.00 יום ו': 9.00-13.00 מוצ"ש: מצאת השבת עד 22.00
עכו: מפעל נעמן, איזור התעשיה נעמן ימים א'-ה' 9.00-19.00, יום ו': 9.00-13.00

השנה הרעה של מובארק

סמדר פרי

ה־6 באוקטובר השבוע, יום בחירתו מחדש של נשיא מצרים, הוא גם יום השנה למלחמת יום־הכיפורים ולרצח סאדאת • שנתו האחרונה בתפקיד היתה קשה במיוחד – חטיפת „אכילה לאורו", משבר כלכלי, אבטלה, נסיונות התנקשות • עכשיו נלחם מובארק בשוק השחור: מבקר בחנויות, בודק מחירים ונוזף ברוכלים

לפחות ארבע פעמים מילא ה־6 באוקטובר תפקיד מרכזי בקריירה של חוסני מובארק. בפעם הראשונה, במלחמת 1973, הוא פיקד על חיל־האוויר של מצרים. כעבור שנתיים נקרא אל הנשיא סאדאת וזה הפתיע אותו: „החלטתי למנות אותך לסגן הנשיא".

בפעם השניה, ב־6 באוקטובר 1981, הודקף מובארק לימין הנשיא, על בימת הכבוד, ועקב אחרי המטס האווירי. לפתע שרקו הכדורים. סאדאת הספיק למלמל „לא ייתכן" ונפל, מתבוסס בדמו. מובארק ניצל בנס.

ב־6 באוקטובר לפני שנתיים, נתפס חוסני מובארק בפליטת־פה: כתב של רשת טלוויזיה אמריקנית אץ בעקבותיו, וביקש תגובה לרצח שבעה ישראלים בראס־בורקא. הנשיא פטר אותו בתנועת־יד: „זה עניין קטן". העיתונאי לא ויתר: האם לתקרית תהיה השפעה על השלום? מובארק: „זאת שאלה מאוד אינטליגנטית".

בירושלים רתחו מזעם. כעבור ימים אחדים הגיעה ההתנצלות. הנשיא לא שמע את השאלה, הובהר, והוא מתנצל על דבריו.

הפעם הרביעית היתה השבוע, 6 באוקטובר. 24 שעות לפני יום השנה ה־14 ל„מלחמת אוקטובר", הלכו 15 מיליון בעלי זכות הבחירה אל הקלפי. על פתק הבחירה התנוסס תצלומו הרשמי של הנשיא, המועמד היחיד. המצביע נתבקש להשיב על שאלה אחת: האם אתה מסכים להארכת הקדנציה של חוסני מובארק?

המיליונים הצביעו „כן". חוסני מובארק זכה בשש שנות שילטון נוספות.

הפעם, עמדה מערכת הבחירות במצרים בסימן דמוקרטיזציה. מקורבי הנשיא טוענים: יותר מדי דמוקרטיה. מתנגדיו מתלוננים, כי לא הצליחו להעמיד מועמד מטעמם. אלה ואלה, כל אחד ופרשנויותיו, מצביעים על העובדה, שהנשיא מנע דוווקא מאחיו, המהנדס סאמי מובארק, להקים מפלגת אופוזיציה חדשה. מובארק עצמו, בנאום הבחירות שלו, דאג להעביר את המסר: „הצביעו למעני ונתמודד יחד עם נסיונותיהם של 'הזרים' לחבל בדמוקרטיה של מצרים".

ה־6 באוקטובר השבוע סיים את שנתו הקשה ביותר בשילטון. היא החלה בספיחי פרשת ה„אכילה לאורו" ובחטיפת המטוס המצרי במאלטה, שהביאה לירידה תלולה בתיירות למצרים ולפגיעה קשה בתדמיתה.

המשכה של השנה במשבר כלכלי, שכלל בעיות דיור, אבטלה, ביורוקרטיה, שחיתות, שוחד וסמים. 210 אלף מקומות עבודה חסרים היום לבוגרי אוניברסיטאות ולמשוחררי הצבא במצרים. בני המזל שביניהם „יורדים", והמדינה מתייחסת אליהם במלוא ההבנה. אפילו מינו שר מיוחד לענייניהם. לא יכנו אותם „נפולת של נמושות".

ואם לא די בכל אלה, בחודשים האחרונים צצה בעיה חדשה: שני שרי פנים נורו ממכוניות נוסעות; נסיונות לרצוח דיפלומטים אמריקניים; העורך הראשי של השבועון המוביל במצרים, „אלמוסוואר", ניצל בנס מיריות אלמונים. כאשר סוף־סוף נמצאו עקבות המתנקשים, יצאו כוחות משטרה אל המקום באישון לילה, אולם החבורה הצליחה להימלט. רק אחד נלכד.

„מה שלומך?" הפתיע מובארק את העיתונאי מספר אחד בקהיר, מכרם מוחמד אחמד, שבא לראיינו. אחמד נדהם לרגע. „אני מקווה שהם לא דיכאו את הרוח הקרבית שלך, אחרי נסיון ההתנקשות", אמר הנשיא. ובעוד סרט ההקלטה של העיתונאי ממשיך להתגלגל, הפך מובארק, החסכן בדיבורים בדרך־כלל, העדיף לראיין, והעיתונאי היה למרוואיין. „'הם' נמצאים אצלי על הכוונת", אמר אחמד לנשיא, „אין לי כוונה לוותר כשמדובר בטרוריסטים". מביני עניין בקהיר קלטו את המסר שנשלח מגבוה.

ואומנם, גם מתוך דיון סוער במיוחד בפרלמנט של קהיר ניתן היה לדלות, לפני כחודשיים, רמזים עבים על מלחמת החורמה המתנהלת בסימטאות קהיר. אנשי „השירותים" המצריים לא התביישו להתדפק על הדלתות ולבקש את עזרת הציבור באיתור מתנגדי המשטר. מובארק סייע להם מרחוק: „יש לנו בעיה, ואינני מתכוון להעלים אותה" הודיע.

„אבל מדוע עוצרים אלפי סטודנטים?" התקומם חבר פרלמנט מן האופוזיציה: „אנחנו נמצאים בעיצומן של בחינות סוף־השנה והתנאים בבתי־המעצר אינם מאפשרים להתכונן". שר הפנים הגיב בכעס: „כשמדובר בטרוריסטים, אני מכיר רק מילה אחת: תותחים ועוד פעם תותחים".

החקירות, בינתיים, בעיצומן: מי עומד מאחורי האירגון המתקרא „מהפיכת מצרים"? האם יש למשטר בעיה עם אירגון אחד, או שמדובר בשניים־שלושה תאי מחתרת? מי המממן? מי עוד נמצא ברשימת החיסול? האם התכוונו גם אל הנשיא?

נשיא בלי פוזות

מובארק, כלפי חוץ, אינו מאבד את שלוות רוחו. „נשיא בלי פוזות" מעירים עליו בקהיר, כאשר משווים אותו לקודמיו, סאדאת ונאצר.

מובארק עצמו מתעב את ההשוואות הללו. כאשר נשאל, בראיון ל„אוקטובר", האם ימשיך בדרכו של סאדאת או שיחזיר את מצרים אל המעגל הערבי שטווה נאצר, הגיב במהירות: „קוראים לי חוסני מובארק, ואני נאמן רק לעצמי"..

בשנה האחרונה ניכפו על מובארק גם תמורות בשיגרת היומיום. הוא ממשיך, אומנם, לקום בשש וחצי, לקרוא עתונים ולשתות תה עם הרעיה סוזאן ועם הבנים הבוגרים עלא וגמאל, ולקבל אורחים מחו"ל בבית. עם־זאת, הנשיא הפסיק לקפוץ בצהריים לשעה־שעתיים של משחק סקווש, התביב עליו מימי שרותו בחיל־האוויר. לפי השמועה, המנהיג, הנראה צעיר בהרבה מ־59 שנותיו, מתיר לעצמו ביקור אל מועדון חיל־האוויר רק פעם־פעמיים בשבוע. על משחק הסקווש הוא ויתר לטובת מגרשי הטניס.

כתחליף לעיסוק האינטנסיבי בספורט, הפך מובארק לבן־דמותו העכשווי של הח'ליף הרון אל־רשיד: מדי שבוע הוא יורד במפתיע אל העם. עד היום נזכרים בקהיר ב„תרגיל" הכפול שעשה לעוברי נמל התעופה: בשעת צהריים חמה התייצב בחנות ה„דיוטי־פרי" וביקש לבחון את המלאי על המדפים. העובדים והמומים נאלצו להשיב בעצבנות לשאלותיו של הנשיא בעניין לוח המחירים.

עוד עוברי הנמל מנסים להתאושש מן ההפתעה, והנשיא התייצב מולם לביקור־פתע נוסף: הפעם ביקש לברר האם ניתן להזמין למצרים, בהתראה קצרה, 40 תיירים מודמנים. העובדים אצו אל הטלפונים, חייגו אל עשרות בתי־מלון בנסיון למצוא חדרים פנויים – וחזרו בבושת־פנים.

מובארק – נאמן לשיטתו „אני אוהב אמינות" – לא התעצל, נגרר את מבליוו אל מרכז העיר והציג, בעצמו, לאתר עשרות חדרי מלון פנויים. „אני מקווה, כי המקרה הזה לא יחזור על עצמו" העיר בעוברי לשכת התיירות.

במלחמתו בשוק השחור איבד הנשיא את המלצת הכלכלנים. בששת החודשים האחרונים התייצב השער הרשמי על 217 לירות מצריות למאה דולר. כמעט כל הספסרים נעלמו מן הרחובות. לתייר שוב לא כדאי להסתכן בהמרה בלתי חוקית של דולרים תמורה שטרות מקומיים, אשר יד זריזה דאגה להדביק בינידם פיסות נייר צבעוניות. מעתה, יקבל התייר שער גבוה בהרבה בבנק והדולרים שלו יזרמו הישר אל קופת המדינה.

בספרי ההסטוריה יצמדו אל חוסני מובארק שתי תוויות: איש ביצוע (כבישים, טלפונים, בנייני מגורים וגולת הכותרת – ה„כיברו" החדש) ודמוקרט. „אני מעריך ביצוע על דיבורים. כשיש לי מה לומר, אני אומר בצורה ברורה. לא יותר".

שיחרור לחץ על הנייר

מצרים מעולם לא ידעה פריחה וסיגנון של כתבי־עת וביטאוני אופוזיציה כפי שהיא יודעת כיום. כמעט הכל מותר, גם על חשבון האמת: בכלל התתרות הפרועה על „קופים", בין ה„אהאלי", ה„שעב", ה„אחראר" וה„ווספר", אין מתעקשים על בדיקת העובדות. כתחליף, משתמשים בדימיון או ברגש. ניתן למצוא שם ביקורת על ראש־הממשלה, סיפורים מצוצים מן האצבע על סגנו, שר החקלאות (שהוא, אגב, ידיד של ישראל), השמצות על שרי הכלכלה ואפילו, קומוניסטיים, מתקפה על הנשיא ועל משפחתו.

מובארק מעדיף לא להתערב. אם בתקופת נאצר היו משליכים אל הכלא מי שהשמיע ביקורת מרומזת וביבי סאדאת היו מעצרים את ה„מנוגדים", ה„אני מאמין" העממי של מובארק הוא: „אין דבר, שישחררו את הלחץ על הנייר"..

ישראל, כמובן, היא הכתובת הנוחה ביותר להתקפות. האופוזיציה מנצלת את חרות הביטוי לדיונים, שבהם מעורבים השקרים בקמצוץ של אמת, ולכותרות צעקניות. לישראל, למרבה הצער, אין זכות תגובה במצרים. בקרוב ימלאו שבע שנים לכהונתו של השגריר שמגן בקהיר. אף ראיון עמו, או הצהרה כדינית, לא התפרסמו עד היום.

„יש לנו יחסים רגילים עם ישראל" אומר מובארק. יחסים רגילים? המושג „נורמליזציה", שנולד מהסכם השלום, נופל על האוזן המצרית כביטוי מעולם אחר. הנסיונות למצוא לביטוי תחליף מלאכותי פחות, הסתכמו ב„יחסים רגילים". גירסת מובארק: לא יהיה קיפאון ולא תהיה הערכה לישראל במדיניות החוץ של מצרים.

השבוע תיאר ראש־הממשלה שמיר את יחסי ירושלים־קהיר כשתי מילים מוכרות: „השלום הקר". בקהיר מתרעמים על הערותיו. השגרירויות פועלות, האשבוגים והמטוסים מעבירים מאות תיירים (מישראל), במצרים פועלים מרכז אקדמי ישראלי ושתי חוות חקלאיות „ישראליות".

אבל, בירושלים רוצים לראות תיירים מצריים אצלנו, יותר שיתוף פעולה, יותר נורמליזציה. בעיקר היו רוצים, שראש־הממשלה שמיר יוזמן למצרים, ושחוסני מובארק יגיע לביקור ראשון בישראל.

בקרוב יפתח אצלנו „פסטיבל" העשור ליוזמת השלום. מי שינסה למחוק את זכרונות הזכות והחוכמה של מובארק, שש שנים אחרי סאדאת, צריך לזכור עובדה פשוטה: סאדאת הגה את הרעיון, מובארק נדרש להתמודד עם צוותו.

ישראל דורשת יותר נורמליזציה. מובארק מגן על השלום – לא כל המפרסים בתגרסתה, אגב, בעניין הזה – ואני שואף לשוב לשלום בכלל. באשר יתרום השלום, הוא מאמין, יפתרו גם בעיותיה הקשות של מצרים, חלקית לפחות.

ד"ר אמנון קפליוק

קשה לקרוא לעדן רפובליקת-בננות, אבל טקסית יש בזה משהו – יש להן גם תפקיד חברתי: נהוג לכבד בבננה עוברי-אורח שאיתם קושרים שיחה. מצאתי את עצמי פעמים אחדות אוכל בננה אחרי היכרות מקרית ושטחית עם תושב מקומי. הם אומרים זאת בבננות.

בעדן יש מספר גדול של מסעדות עממיות. מגישים בהן, בעיקר, מטעמים מקומיים: בשר (גם של גמל) צלוי, ירקות צלויים עם פלפל חריף (קוסאר). המעדן הפופולרי אצל העדנים – פיתה ותמרים מרוסקים יחד לעיסה אחת הקרויה פ'אתה. יש גם וריאציה נוספת למעדן הזה ושאישית לא הצלחתי להתרגל אליו, כשבמקום התמרים משתמשים, כמובן, בבננות.

במלונות מגישים אוכל מערבי, אבל משום מה, הטבחים אוהבים לבשל אותו קצת יותר מדי WELL DONE. או מה אם האוכל קצת שרוף? ההגשה הסימפטית מחפה על הכל. במסעדות אלה אפשר להשיג גם ממיטב המטעמים של המטבח הרוסי – אות ל„ידידות הנצח" בין תימן הדמוקרטית לברית-המועצות", כפי שנאמר בעשרות הכרזות המתנוססות בכל פינה.

חומוס וחמוצים במסעדה של החזית העממית

לפחות 60 תנועות מהפכניות מחזיקות משרדים בעדן, ביניהן שבעה ארגונים פלשתיניים ● עולם המושגים העדני שאוב כולו מזה הסובייטי ● „העיתון שלנו הוא כמו 'איזבסטיה', לא כמו 'פראבדה'", הסביר לי עורך היומון היחיד בעדן ● היחס לישראל הוא כמו לדרום-אפריקה: שלילי ביותר

■

ויש בעדן גם מסעדה מזרחית אחת, בסיגנון המוכר לנו. לא פלא, שהיא קרויה נשואן אל-קודס – כלומר – נשואן (שם משפחה) מירושלים. הבעלים מפתיעים יותר: חברי החזית-העממית של ג'ורג' חבש. המסעדה שוכנת במיבנה מודרני גדול, המשקיף אל הנמל. מזל-ביש רדף אותה מאז נפתחה. הפתיחה החגיגית התקיימה שבועיים בלבד לפני פרוץ מלחמת האזרחים, בינואר אשתקד. היא נהרסה בחלקה בקרבות, שופצה ונפתחה מחדש בשבוע שבו הגעתי לעדן.

המסעדה חביבה על דיפלומטים, במיוחד על הערביסטים שביניהם, אלה שכבר שירתו בעבר במדינות המזרח-התיכון. הם מעדיפים את האוכל המזרחי הקונבנציונאלי – סלטים, ממולאים וכו' – על פני המטבח המקומי. וכך, מצאתי את עצמי ערב אחד במסעדה זו, ביחד עם השגריר הצרפתי, ז'אק רוקט, ועם עיתונאית שוויצית. הסלטים היו בטיב מעולה, שמן-זית על החומוס והלבנה, ערימה של חמוצים ופיתות חמות. המסמר של הארוחה היה לובסטר ענק, שהוכן בגריל. חוף עדן, כמו חוף עומאן השכנה, מצטיינים בחסילונים ובלובסטרים. מכאן הם מועברים לג'יבוטי הסמוכה וכעבור שעות אחדות הם נוחתים בעריה הגדולות של אירופה.

אחרי הארוחה מגישים תורכי קטן, בלווית באקלאווה. אני שואל את המלצר הפלשתיני: „וכנאפה (עוגת גבינה מתובלת בדבש) יש?" והוא עונה: „את זה תמצא בשכם". העיתונאית השוויצית מהרהרת בקול רם: „חבל, ש'החזית העממית' לא משקיעה יותר במסעדות". רעיון.

פלשתינים שהתגלגלו לעדן באים למסעדה מטעמי נוסטלגיה. עדן היא אחת התחנות הרחוקות אליהן הגיעו מפוני ביירות (1982) וטריפולי (1983). יש לאש"ף מחנה או מחנות בתימן הדמוקרטית, והכוח המוחזק בהם משתנה בהתאם לנסיבות. נוסף לכך, לשבעה ארגונים פלשתיניים יש משרדים בעדן.

עדן היא אולי המקום היחיד בעולם כולו, הפתוח כמעט בפני כל התנועות המהפכניות, תנועות השיחרור והמרי מכל רחבי תבל. כשישים (!) תנועות כאלה מחזיקות משרדים בעדן. „אנחנו חלון הראווה האנטי-אימפריאליסטי הגדול ביותר בעולם", אמר לי בגאווה עיתונאי ערבי.

יש תנועות מעטות, שאינן מקובלות על השלטונות, כמו, למשל, „החזית לשיחרור אריתריאה", הלוחמת במשטר המארקסיסטי באדיס-אבבה, או אירגונו של אבו-נידאל. אך גם לתנועות כאלה, שאינן רשאיות לפתוח משרד במדינה מותר לשלוח נציגים, לחילופי דעות והשקפות.

והראיה – ממש כשהגעתי למוזיאון על-שם האידאולוג של המשטר, עבד אל-פתאח אסמאעיל, שנהרג במלחמת האזרחים יצאה משם משלחת של אירגונו של אבו-נידאל. עמדתי על-כך במקרה: ראש המשלחת השאיר בספר האורחים כמה מילות הערכה, חתם את שמו והוסיף: „משלחת פת'ח – המועצה המהפכנית" (השם הרשמי של האירגון). שומר נפשו ירחק.

בשכונת השגרירויות היפה, חורמאקסאר, לא הרחק מן הים, שוכן משרדו של אירגון פלשתיני קטן, פרו-סורי, הידוע בשם מנהיגו, טלעת יעקוב. לצידו ממש, משרד אירגונו של אחמד ג'בריל. לחזית העממית של ג'ורג' חבש ולחזית הדמוקרטית של נאיף חוואתמה משרדים מרשימים יותר. חוואתמה הוא בן-בית בעדן.

יש גם שגרירות פלשתין, בה שולטים ללא עוררין אנשי הפת'ח של ערפאת. השגריר הקודם אף שימש כראש הסגל הדיפלומטי, עד שובו לתוניס.

בניגוד לביירות, שהיתה מעין „שטח הפקר" עבור האירגונים ורסיסי האירגונים, בעדן יש סדר והפעילות של האירגונים הללו מבוקרת על-ידי השלטונות. הבדל נוסף, בולט מאוד לעין לעומת שפע העיתונים, הפירסומים והפמפלטים, אפילו דלי-תפוצה אבל מאוד מגוונים בהשקפות שביטאו – בעדן יש רק עיתון יומי אחד ומספר מצומצם של שבועונים ומגזינים. בנוסף להם אפשר להשיג כאן את השבועון המצרי-השמאלי „אל-אהאלי" ועוד שבועון מצרי אחד או שניים. מגזינים פלשתיניים אחדים, מיובאים מאירופה, סוגרים את הרשימה הקצרה של עיתונות בעדן.

■

נפגשתי עם עורך היומון הערבי היחיד, „14 באוקטובר" (יום הכרזת המרד נגד הבריטים), מוחמד חוסיין מוחמד, במשרדו. על מדף באחד כמתחייב, פיסלון של לנין.

בשיחתו עמי הוא עומד על דקויות אופייניות: העיתון אינו בטאון המפלגה – אלא בטאון הממשלה. הדוגמה שהוא מביא כדי לסבר את אוזני: „זה לא 'פראבדה', זה 'איזבסטיה'". בכל המפגשים – בין עם אנשי ממשל, ובין עם אנשי-רוח, ליוותה אותי תחושה, שאני נמצא באחת הרפובליקות של בריה"מ. כל הדוגמאות שהציגו לי בני-שיחי היו לקוחות מעולם המושגים הסובייטי.

ה"איזבסטיה" של עדן נפוץ רק ב-20 אלף עותקים (בקרב אוכלוסיה של שני מיליון ומאתיים אלף נפש). הוא מוקדש כולו לקידום קו המפלגה וה„סוציאליזם המדעי". אפילו מדור הספורט. מסביר העורך: „הספורט הוא הומאני מטבעו, ולכן איגרוף והיאבקות בשיטת 'תפוס כפי יכולתך' אינם קיימים בתימן הדמוקרטית".

אגב, המזרח-גרמנים הם אלה הממונים על פיתוח הספורט במדינה (לצד החזקת בתי ספר לקאדרים מפלגתיים, ואירגון שירותי הביטחון). הדגש העיקרי מושם על אתלטיקה קלה.

בעיתון עובדים כ-50 עיתונאים, כולם מקומיים. יש גם כתבים בחו"ל: במוסקבה, בגרמניה המזרחית, בקובה. את כתבותיהם הם שולחים בדואר. אין דבר, הסקופים הגדולים לא יברחו... רק סוכנות אחת מספקת חומר לעיתון: „סוכנות ידיעות עדן" הרשמית. בעיתון יש, כמובן, מדורי ספרות, נשים, חינוך וכדומה ומדור חדש, שהופיע עד סוף השנה: „70 שנה למהפכת אוקטובר". החדשות ערוכות באמת כמו ב„איזבסטיה" לפני עידן ה„גלאסנוסט". כותרת ראשית, לדוגמה: „החל קטיף התמרים בחצרמוות".

■

אבל העדני יודע לקרוא גם בין השורות. הארוע הסנסציוני ביותר, שהתרחש בעת שהותי בעדן, היה הדחתו של שר החוץ מן הלשכה הפוליטית, שהיא הגוף העליון של המפלגה הסוציאליסטית (יותר נכון, הקומוניסטית) התימנית. כמובן, שאף מלה על-כך לא נמסרה בעיתון. אבל, במסגרת ידיעה על הפעילות במפלגה, הופיע שמו של השר ללא ציון תוארו כחבר הלישכה. הדבר היה לשיחת-היום, והדיפלומטים המוצבים בעדן מיהרו ליידע את ממשלותיהם.

כתבי-חוץ יש רק מהגוש המזרחי. בכל תחומי דרום-תימן לא מוצב אפילו כתב מערבי אחד דרך קבע. גם לא כתב של סוכנות ידיעות.

ספרים, לעומת זאת, יש בשפע, כל הספרות המארכסיסטית והמהפכנית שראתה אור בערבית. בחנות הספרים הענקית בשכונה העממית שייך עותמאן אפשר למצוא מבחר מרשים של ספרות סובייטית ומהפכנית, מתורגמת לערבית אך גם בשפת המקור ובאנגלית. אני מבקש מהמוכרת (הלבושה במחשוף שלא תראה כמותו בכל רחבי חצי-האי ערב), ספר על ישראל. היא מגישה לי ספר על התעשיה הצבאית הישראלית ומתנצלת, שכל הספרים האחרים אזלו.

■

החינוך הפוליטי מתחיל בתימן הדמוקרטית מגיל הגן. ילד בן 7, בנו של פקיד ממשלתי, ידע לדקלם בפני מי הם הכוחות הריאקציוניים בעולם, ומי הם כוחות הקידמה. ישראל הופיעה בקבוצה הראשונה יחד עם סעודיה וירדן... אותו פקיד סיפר בהנאה, כי אפילו הבי.בי.סי. המליץ למאזיניו, כי המקום המתאים ביותר ללמוד בו פוליטיקה בצורה חיה הוא עדן.

בבתי-הספר מקדישים שלוש שעות בשבוע לשיעורים במארקסיזם-לניניזם. בחוצות הערים ועל קירות הבתים בכל רחבי הרפובליקה, סיסמאות לאין-קץ: „ללמוד, ללמוד, ללמוד", הסיסמא, שטבע לנין מיד לאחר המהפכה: „אין קול שיגבר על קולה של המהפכה"; וכמובן, „יחי האינטרנציונליזם הפרולטרי", בלווית סמל המפלגה: כוכב אדום ובו שני פטישים מצטלבים. ויש גם סיסמא אקטואלית יותר, שצצה בעקבות מלחמת האזרחים, לקוחה גם היא מלנין: „לכל מהפכה יש מהפכת-נגד". ללמדך, שאמצעי הביטחון המוגברים לא ירדו מן השמים, ללא סיבה.

■

זר מיד ירגיש זאת. מחנכים את הציבור לעירנות – והאורחים מתייחסים לזה בכל הרצינות. בנימוס ובאדיבות, בולשים אחריך. צלם ועיתונאי צרפתיים, ששהו בעדן בעת ביקורי שם, סיפרו כי נעצרו כמה פעמים על-ידי תושבים חשדניים, משום שלא הניחו את דעתם בכל הנוגע לפעילותם. הם הובאו לתחנת המשטרה, נחקרו, שוחררו ונעצרו שוב...

לישראל יש שם רע בתימן הדמוקרטית. זוכרים לנו הכל, החל מ„התוקפנות המשולשת" (מבצע סואץ), ששימשה בעדן אות ראשון לפתיחת המאבק בבריטים, עבור דרך מלחמת ששת הימים ולבנון ועד הפצצת חיל-האוויר בעין-חילווה, שהתרחשה בימי שהותי שם וגררה אחריה התפרצויות זעם אנטי-ישראליות ואנטי-אמריקניות.

פעמים רבות אין מבטאים כלל את שמה המפורש של ישראל, אלא אומרים: „היישות הציונית". חיילי צה"ל הם „חיילים ציוניים" וכך גם מטוסי חיל-האוויר.

מדיניותה של ישראל מוערכת באותה דרגה כמו זו של דרום-אפריקה. וכמו ששם יש קרן-אור ברמות „הקונגרס הלאומי האפריקני" של נלסון מנדלה, שיש לו, אגב, משרד נאה בעדן, כך גם נקודת האור היחידה בישראל הם הקומוניסטים, דהיינו: רק"ח. בכל פעם, שהזכרתי את השם ישראל, הורגשה מתיחות. אבל, אנשי-שיחי התעשתו מייד, ואמרו כמעט בסיגנון אחיד: „הממשלה ומדיניותה הפסולה זה דבר אחד והעם, דבר אחר. רק"ח היא המייצגת הנאמנה של האינטרסים של העם בישראל, אחות למאבק באימפריאליזם, בציונות ובריאקציה".

במשרד המפלגה בסאיון, העיר הראשית בוואדי חצרמות, מתחת לתמונה של לנין, אומר לי המזכיר לעניינים אידאולוגיים (והדובר גרמנית שוטפת, פרי חינוכו בבית-הספר לקאדרים מפלגתיים ברוסטוק, גרמניה המזרחית): „למלך חוסיין יש בן-ברית: שמעון פרס. שיבושם לשניהם. בת-הברית שלנו היא רק"ח". בכל רחבי העולם הערבי רק עוד במקום אחד אפשר לשמוע דברי-שבח נלהבים כאלה על רק"ח: באש"ף.

המזכיר שואל אותי, אם אני מכיר את ה"מונאדל" (הלוחם) אמיל חביבי איש חיפה, מן הסופרים הערביים הידועים. „הוא ידידי", עניתי בהיסוס, אך מיד נוכחתי, שערכי בעיניהם עלה במידה רבה והוספתי מיד גם את שמו של סמיח אל-קאסם, המשורר הגלילי המפורסם בכל רחבי העולם הערבי.

בזמן המהפיכה, שורבב שמה של ישראל למאבק על-ידי שני הצדדים. במוזיאון הצבאי מוצג „גלילי ישראלי", שהיה, כביכול, בידי אנשי הנשיא המודח, עלי נאצר. לעומת זאת, פריסת הכוחות והטאנקים בבירה על-ידי המורדים, ערב ההפיכה, הוסברה בצורך להתגונן מפני התקפה ישראלית.

„התקפה ישראלית?" אני מרים גבה. מיד שולפים בפני הצהרה, שהשמיע ראש הממשלה דאז, שמעון פרס, כי ישראל תכה באויביה בכל מקום שיידרש. כל מקום, הסבירו לי, כולל גם את עדן...

■

תימן הדמוקרטית מעוררת סקרנות רבה בעולם. היא מציגה את הנסיון הראשון בעולם הערבי ליישם סוציאליזם בחברה, בכלכלה, בתרבות, בעצם, בכל תחומי החיים. לא „סוציאליזם ערבי" או „סוציאליזם מוסלמי", אלא סוציאליזם ללא כל תוספת, על יסודות המארקסיזם-לניניזם, כמו זה של בריה"מ או קובה.

הנסיון הזה מבוצע בלב-ליבו של אחד האזורים השמרניים ביותר בעולם, על-ידי מפלגה, שמוצאה מתנועה ערבית-לאומית-ראדיקלית „אל קומיון אל-ערב", שפעלה בסוף שנות הארבעים ובשנות החמישים באוניברסיטאות-ערב, ואשר על מנהיגיה נימנו עבד אל-פתאח איסמאעיל, אבי המהפכה העדנית, וגם רופא העצמות, ד"ר ג'ורג' חבש. דרך ארוכה עברה „החזית הלאומית לשיחרור", שהדיחה את גם המאבק בבריטים, עד שהיא קרויה מפלגה סוציאליסטית, המבנה והאידאולוגיה שלה הם להלוצין לאלה של המפלגות-האחיות בעולם הקומוניסטי.

התיקונים החברתיים של המשטר, הלאמת האדמות, הענקת שוויון לנשים, הצרת צעדי הדת ועוד – העמידו אותו בפני המשטרים השמרניים של חצי-האי ערב. והנה, קום בליבו של העולם המוסלמי אפשר לפעול לשוויוניות, ושהעולם אינו מתמוטט אם שותים משקאות חריפים או אם גבר ואשה מטיילים יחד ברחוב.

משמאל: חיילי מיליציה בדרום-תימן – פריסת הכוחות והטנקים בבירה, ערב ההפיכה, הוסברה בצורך להתגונן מפני התקפה ישראלית. מימין: אמצעי התחבורה בעדן, אוטובוס וגמל

מבצע תשמ"ח עד 12% הנחה ומזגן במתנה

המבצע מסתיים ב-23.10.87
בחול המועד סוכות יהיו סניפי החברה האזוריים פתוחים בין השעות 16.00-8.00
בערב חג ויום ו' בין השעות 13.00-8.00

שיכון ופיתוח
קנה בטוחה בחברה אמינה

פרטים ותנאי מכירה: אזור חיפה והצפון: חיפה, רח' י.ל. פרץ 32 טל. 04-674161 אזור ת"א והמרכז: ת"א, "בית אליהו" אבן גבירול 2, טל. 03-262160, 03-262169 אזור ירושלים והסביבה: ירושלים, רח' בן הלל 15, טל. 02-231321-3

לקרוא לדברים בשמם

גאולה כהן

אמהות נגד סרבנות

אם שלטונות החוק היו טורחים לבדוק – אולי היו גם מוצאים, שמאחורי קולם המסרב לשרת ב„שטחים" של 16 הסמינריסטים – נחבו ידיהם של כרסורים לדבר עבירה.

אולי. אבל, כהוכחה שזה אינו חשד להבעים, יעמוד ויעיד לימיני מאמרו של ד"ר עדי אופיר בעיתון „פוליטיקה" מחודש יוני השנה. עדי אופיר אינו כתבן באקראי אלא חבר מערכת נכבד ונוצהר של העיתון הזה, שעל כריכתו הפנימית מתנוסס, שחור על גבי לבן, שם המו"ל שלו: „התנועה לזכויות האזרח ולשלום" בניהלה אחת: ר"צ.

במאמרו זה קורא מר אופיר לכל קוראיו (ולא רק לעצמו כדברי ההצטדקות של ח"כ שריד, שעל ראשו בוער הכובע) לסרב במפגיע לשרת בניה שהוא מכנה שטחי „כיבוש": נאמר, שבאמירות שונות שבו יש, לכאורה לדעתו של היועץ המשפטי לממשלה, כתשובה לפנייתי „משום חבר לביצוע עבירה פלילית".

אמירות שונות – כגון זה, לנישל:

למשל, כגון: „סרבנים נהיה. מפירי חוק – אם נאלץ לכך... לא כמהתרת נפר חוק, אלא בראש-חוצות, בהצהרת כוונות גלויה... סירוב פשוט וישיר וחד-משמעי... יקום נא כל איש, שקץ ליבו בכיבוש, תקום כל אישה שנגועה הסאה בשבילה... ויטיחו כבר את ה'לא' שלהם בפרצופה של האומה: יאמרו סוף סוף במעשה, בפועל ממש, באופן סיכאיב, שהדרך הזו איננה דרכם". „פוליטיקה", יוני ש.ז., עמ' 66.

אז פלא שנמצאו „סוף סוף" כאלה שקמו „בפועל ממש" והצהירו על כוונתם הגלויה להפר פקודה לשרת ב„שטחים"?

כן, „באופן שמכאיב" – אבל לגמרי לא באופן שמפתיע: בין הסירוב לחצות את הקו הפוליטי הירוק, לבין חציית הקו המוסרי, האדום, נמשך קו ישיר אחד.

■ ■ ■

לא, אינני מתכוונת הפעם לכתוב על הקו הפוליטי – אני סומכת על המציאות, שתעשה זאת טוב ממני – אבל אני גם לא מתכוונת להגיה לקו המוסרי – נכון יותר: הלא-מוסרי – של אלה המחכים צדיקים בעיניהם:

„הסירוב מוצדק" – קובע במאמרו הד"ר המלומד לפילוסופיה – „אם העניין שלשמו ננקט הוא עניין צודק"...

כך, פשוט, בלי שום גימגום והיסוס, בלי שום „אולי" ו„שמא" פרופסיונאלי של פרופסור... כך, פשוט, ישיר וחד-משמעי.

חד-משמעי... אני לא צריכה לעצום את עיני ולחזור לרגע למחוזות מצמיתים של עקירת ימית, כדי לשוב ולראות את אותם חיילי צה"ל, ולא היו מעטים כאלו, שחשבו שאין עניין צודק יותר מאשר לסרב לפקודה לעקור את היישובים ואת המתיישבים – ועם-זאת, בלב בוכה ובכפתיים קפוצות מילאו אחרי הפקודה. גם לא כדי לשוב ולשמוע באוזני את זעקות השבר של אותם פוליטיקאים שדרשו – ומיד – להעמיד לדין את רבה של העיר ימית, הרב ישראל אריאל, על שהעז – בעוד העיירה שלו בוערת לנגד עיניו – לקרוא לחיילים להפר פקודה...

■ ■ ■

אבל – גם הבוסר הכפול הזה, של אלה ששרים כאותנו בוקר וערב את המנגינה המזוייפת של „דמוקרטיה-דמוקרטיה", גם הבוסר ההוצנטוסי הזה, של אלה שאצלם צודק, מוסרי וחוקי הוא כל מה שמשרת את מטרתם הם – גם הוא לא מפתיע.

מה שכן מפתיע הוא היחס הזולגני והפרמיסיבי, שבו מתייחסים אל דרכי הסרבנות הזו שלטונות החוק והביטחון. שכן, לא מספיק להעמיד לדין צבאי את הסרבנים, צריך להעמיד לדין פלילי גם את המסיתים.

■ ■ ■

...אז אולי – בדומה ל„אמהות נגד שתיקה", אבל בהרבה יותר צדק – יקומו היום בישראל „אמהות נגד סרבנות", ויתקוממו כנגד אלה, שבהוציאם, מלכתחילה, את עצמם מן הכלל, ובהצהירם, בדיעבד, את מוטיבאציית הלחימה של הטוב – הם לא רק מכתימים את צבינו מבוסר מצפון אלא גם מסכנים אותם בפועל.

הזדמנות חוזרת למקום בצמרת

בימים אלה מתחילה בנייתו של הכוכב החדש בצמרת אביב שברמת אביב...

זה הזמן הטוב ביותר, להשקיע בדירה הטובה ביותר, במקום הטוב ביותר, בתכנית מיוחדת

אפריקה ישראל להשקעות בע״מ מתחילה בימים אלה בבניתו של מגדל הכוכב הרביעי בצמרת אביב.
תכנונו יחודי ומפואר וכולל הפעם אפשרות לתוספת מרפסות גן.
בתכנית מיוחדת ניתנת לך ההזדמנות להבטיח לעצמך כבר היום את הדירה שאתה רוצה, במחיר התחלתי נוח. בכפוף לתנאים מיוחדים בהם ניתן לעיין במשרדי החברה.
במידה והרכישה לא תצא אל הפועל יוחזר לך כספך בצמוד למדד.

רובע 5 הכוכבים של תל-אביב - כל הנוחיות.

צמרת אביב הינה שכונת מגורים יוקרתית במרכז רמת אביב, על צומת ראשית, בצמוד למרכז מסחרי חדיש שיש בו בנק, מסעדות, סופרמרקטים וסופרפארם, הפתוחים עד שעות הערב המאוחרות.
מגדלי המגורים מתנשאים לגובה 12 קומות ומשקיפים אל נוף פנורמי של הים ושפלת החוף, בין הבנינים יוריקו מרחבים של מדשאות וצמחיה, המוסיפים נופך ירוק ורענן לאיכות החיים.

בניין של 5 כוכבים

מבנה הכוכב המיוחד של מגדלי צמרת אביב מעניק לכל דירה יתרונות רבים - כל דירה פונה ל-5 כיווני אויר המבטיחים 5 כיוונים פרטיות מוחלטת ו-5 כיווני אויר צח - כל שושנת הרוחות היא שלך.
כל מגדל בצמרת אביב מצופה ממסד עד טפחות בקרמיקה איטלקית. בכניסה מקדם את פניך לובי מפואר שקירותיו זכוכית ושיש איטלקי, תאורה מיוחדת וצמחיה לרוב. בכל קומה לובי קומתי עם תאורה מתמדת. בקומת הקרקע מועדון משותף.

דגש מיוחד מושם על בטחון

2 חדרי מדרגות נפרדים, מעליות אוטומטיות "חושבות", מערכת אינטרקום-טלויזיה משוכללת, גנרטור חרום ודלתות פלדלת של רב-בריח בכל כניסה.
בבנין חניה עילית צמודה וחניון תת-קרקעי אליו מגיעים ישר מן המעלית. שער החניון יפתח אך ורק על פי הוראותיך!

כל דירה - וילה מפוארת עם אפשרות למרפסת גן.

בכל קומה בצמרת אביב אגפים נפרדים ובכל אגף דירה אחת בלבד העומדת כיחידה פרטית ואוטונומית.
תוכל לבחור בדירת 4 חדרים ששטחה 125 מ״ר או בדירת 5 חדרים ששטחה 134 מ״ר אם אפשרות למרפסת גן מרווחת בשטח 17 מ״ר.

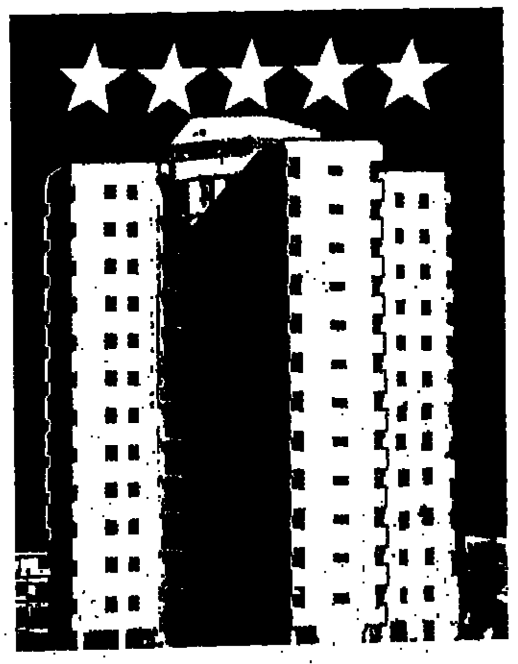

כל דירה נהנת ממערכת עצמאית של מיזוג אויר (קרור-חימום) ומערכת חסכונית למים חמים 24 שעות ביממה.
בין דירה לדירה רק קיר משותף אחד המבטיח שקט ופרטיות מירביים. בידוד מיוחד מבטיח ניצול מושלם של אנרגיה ללא בריחת חום בחורף או קרור בקיץ ומבטיח שקט מירבי בתוך הדירה.
בכל דירה מטבח מודרני המכיל פינת אוכל לשישה אנשים, מרפסת שרות גדולה, חדר שינה הורים הצמוד לחדר ארונות וחדר אמבט, שלושה שרותים ושני חדרי אמבט.
כל דלתות הדירות מצופות פורניר אלון משובח.
מסגרות התריסים והחלונות עשויות אלומיניום מושחם. בקירות מותקנת צנרת חדשנית בשיטת "צינור בתוך צינור" - המילה האחרונה באינסטלציה מודרנית.
איכות הבניה והגימור המושלם בצמרת אביב מעמידים את דירתך בשורה אחת עם דירות פאר ברובעי היוקרה בעולם.
הבטח לעצמך את הדירה שאתה רוצה עוד היום, כך נוכל לשבת ולתכנן ביחד את המבנה הפנימי הסופי של דירתך ולעזור לך לבחור סוגי גימור מעולים כגון מרצפות קרמיקה, מרצפות שיש, מטבח אמריקאי, קרמיקות, מבחר כלים סניטריים ועוד.

מה יש לדבר!

טוב מראה עיניים מאלף מילים - בוא להתרשם במו עיניך. התקשר אלינו - נשמח להפגש אתך ולהציע לך דירת 5 כוכבים משלך בצמרת אביב.
תכנית הרכישה המיוחדת מוגבלת לזמן קצר.
אנו מאחלים לך שנה טובה והשקעה טובה.

לפרטים נוספים

רח׳ ברזיל 1 רמת אביב
בחול המועד סוכות מ-17.00-19.00
ובשבת מ-10.00- 14.00.

קבלן מבצע

ש.א.פ. בע״מ סוקולוב 64 חולון, טל. 03-886565.

צמרת אביב
ברמת אביב
רובע 5 הכוכבים של תל אביב

אפריקה ישראל להשקעות בע״מ מקבוצת בנק לאומי לישראל בע״מ.

ישראל אלדד

סוכת נצח ונצח סוכות

למען האמת, אינני אוהב את ה„נצח״. זו מלה מפוקת ולא מדריכה. זה כמו ניגודה של ההיסטוריה. אין כוונתי חלילה וחס לבורא עולם שהוא נצח, הוא הנצח הוא יכול להרשות לעצמו, וגם חייב, את הנצח, לא בשר ודם ואף לא עם ישראל הקרוש. ואף על פי כן אדבר על סוכת נצח ועל נצח סוכות על דרך מקובלת למונח זה, במובן של רב ביותר. זה בסדר וגם למען הסדר.

שכה אזכה לארח בסוכה כאושפיזין (לא חלילה לאשפז, אם כי זה אותו שורש לשוני, שורש לאטיני Hospes) את דוד מלכנו משיחנו, כפי ש„וכיתי״ לשמוע לא מכבר על יהודי ישראלי (גם זה לא סימן טוב, שצריך להדגיש ייחוס כפול שכזה) השוהה – עדיין לא כיורד – בארה״ב ועוסק שם בשיווק ובייצור „סוכת נצח״ ישראלית ליהודי גלות האמריקאית, מסכנים שבמדבר. שיצליח, גם אם הוא מייצרן שם ומייבאן לישראל ומזכה אותנו בסוכות נאות ויציבות, לא כל שכן אם הוא יוצאן, מכניס מט״ח (ללא שום מתח) לישראל, יוצא סוכות נאה כפרי הדבר, יהלומים, מורים, טליתים, לא יורדים חלילה.

אם נתעלם מהצד הטכני ונתעכב בצד התוכני, המושג „סוכת נצח״ הוא בגדר דבר והיפוכו. מהותה של סוכה שהיא מבנה ארעי, ואם ארעי – לא נצח, ואם נצח – לא ארעי. אלא שעל כגון זה בתרבותנו ודתנו היא מרכיב עיקרי בתרבותנו – אין מקשין. הארעי והקבע מזמן נתערבבו זה בזה, כל קבע היה טעם אורח, הפך לאט־לאט לדייר משנה אחר כך נעשה דייר משותף וסופו – בעל בית.

■

מבקשים דוגמאות? בבקשה: כל מיני מלאכים, שמחזאים, סנדלפונים וכיוצא בזה באו להתארח אצל אבותינו גולי בבל, לאט לאט נשתקעו ויש נפשות וגם ספריים רבים ועבים שום שליטים שם. או למשל: זבחי מתים. התורה משווה „דרישה אל המתים״ למכשפים, ידעונים, אובות (תקשורת טרם היתה בימים ההם). ללא הועיל. אם ממצרים, אם מגלות אחרת, קיבלנו עבודה זרה זו, תחילה היא קיבלה מעין אבטונומיה בריבונות האמונה הצרופה, לאט לאט – וזה דינה של כל אבטונומיה – התעצמה ואין קצה לשלטונה בקרבנו.

ומה לנו יותר מהגלות עצמה? ירמיהו שחזה גלות בבל דיבר על שבעים שנות גלות. מספר עגול היה שבעים. למעשה ניתנה הצהרת כלפור של כורש רק חמישים שנה לאחר החורבן, ולמעשה חמור עוד יותר – מה שאף הנביא לא העלה על דעתו וודאי לא על לבו הטוב – גלות בבל לא חוסלה, לא היתה שיבת ציון שלמה, ולא זו בלבד שתלמוד בבלי עתיד היה לגבור על תלמוד ירושלמי, אלא שאף גלות אמריקה, שאנו מסייעים לה גם ב„סוכת נצח״ נאבקת קשות על זכותה להיות המשכה – הארעי כמובן! – של גלות בבל המפוארת לעיתים.

אמת, נכון: כנגד הארעיות של גלות, של כל גלות, ותהי המשכותה – נצח, האמונה בגאולה שלמה, במשיח איננה ארעי, היא באמת נצחית. רא עקא. אני מאמין אמונה שלמה בביאת המשיח והוא עיקרון כל כך עמוק ואיתן – שהוא כמעט ומייתר את הגאולה עצמה, שהיא בכל זאת עניין היסטורי, משמע, רב תהפוכות וקוניונקטורות וספקות והימורים.

■

גם סוכות – כמוהו כפסח ושבועות – נע בין יסוד הקבע: חג האביב חג הקציר, חג האסיף, ואין קבע כטבע, ובין יסוד האירוע, המאורע: יציאת מצרים, מתן תורה, ישיבה בסוכות. כל זמן שהיינו בגלויות, גבר יסוד המאורע על יסוד הקבע כי לא אביב לנו, לא קציר, לא אסיף. עם שובנו ארצה, לא נהפוך חלילה – אם כי יש גורסים כך – את מה שהפך ממאורע לקבע, לטבע ממש, טבענו הנפשי – לא את זכר יציאת מצרים מפסח, לא את מתן תורה משבועות ולא את הסוכות זכר לסוכות המדבר בחג הסוכות. כל מאמצינו הפיזיים והנפשיים מכוונים לקיים זה וזה יחד.

על כן יש להבין עמוקות בעייה זו אצל יהדות הגלויות. הארעי הפך להם לטבע, כולל הגלות עצמה. ואם הסוכה באה – ככתוב – להזכיר את ימי שהותנו־נדודנו במדבר, שם קשה, גם אסור להקים בנייני קבע – אפשר לקבל כטעמי נוחיות, גם אסתטיקה, „סוכת נצח״, עם כל אבדן העיסוק בהקמת סוכה, אהבת העשייה פוחתת, אך חמור מזה היא עוברת נצח הסוכה, משמע הנצחת הקיום הגלותי. במקום עם בארצו עם זכר לימי הגלות וההליכה במדבר, עם בגלויותיו עם כל מיני „מזכרות״. ולוא גם קופסאות לתרומות ואיבורי מגבית – לקיומה של ארץ ישראל ובה כדינת ישראל.

לאידה נודל – פרס ישראל

לאושר כסוג זה אני זוכה בנפשי רק עוד פעם אחת. כאשר נתבשרתי: הטופי אנטבה כדרוך ארצה. ועתה שוב: דיקות ספורות לפני הדלקת נרות של יום כיפורים – הבשורה: אידה נודל קיבלה רשיון יציאה. „כל נדרי״ כאושר כזה אינני זוכר. אף מבלי לחכות לאישור ממקור נוסף, כישרתי – בעזרת הרב – למתפללים. גל מחיאות כפיים הגיע את השכינה.

וכולנו מודעים כמובן למה שחוזרים ומטעימים ראשי העם: לא על גורל היה המאבק, כי הנה גם היא עצמה, לא על עצמה היא מדברת גם עכשיו, כי אם על שחרור היהודים כולם הרוצים בכך.

■

אף־על־פי־כן, אידה נודל – ואין בזה כדי לקפח בהוא זה חלילה מגבורתם, מזכויותיהם של חביגונים, שצרנסקים, ליפשיצים, ברייליובסקים ואחרים – הפכה להיות לסמל כל גבורות זה שעלה בתולדותנו, תולדות העם היהודי הלוחם מאז אברהם אבינו, פשוטו כמשמעו, לוחם באלילות, בפסלי אביו, כושלך לכבשן אש ויוצא חי ללכת לארץ המובטחת, לכנען.

דור דור ונמרודיו, דור דור ואליליו, דור דור ובני אברהם ושרה שלו. בדורנו זה הוא – שידע כמובן גם את הגרבני העצני המורדים בו לאחר יאוש – העצמה הקומוניסטית ואסירי ציון ולוחמי ציון בה. ואידה נודל סמלה המופלא. הן באשר אשה היא והוגלתה אל כתנות פושעים פליליים ולא נשברה. הן באשר לתכנה מתחילה עד הסוף כשם ציון והעם היהודי בלבד היתה ללא תוספת או קורס אחר, צודק באשר הוא. הן באשר נאסרה על מפגן יחיד, מתגרה ממש – תליית שלט עם מגן דוד ממרפסת ביתה, נפש מזמינה את ק.ג.ב. הן באשר דיברה בבית המשפט בגאווה ותקיפות בלתי רגילים גם שם, גם בין לוחמים אלה („אני אוחל על ארבע ואגיע למולדתי, ארץ ישראל״). הן באשר גם עכשיו, גם כשהיא עוד שם, אינה חוששת מנקם וסצהירות שהמלחמה על חופש לעלייה לכל, ואף זאת – כהוכחה לעל־פרטיות של מאבקה. למרות ההוראה או העצה, אינה מחללת יום כיפורים למהר ולנסוע לקבלת הרשיון. כל אלה והרבה הרבה יותר מזה שעוד יסופר, הם ממש המחשת הגבורה היהודית, הגאווה היהודית המנצחת.

ארץ כך שנעשיתי הקץ – כפי שכבר פורסם – שותף לה לפרס רבוטינסקי המחולק על ידי ״ברית בני־ציון״, וזו לכבוד רב לי, כפול ומכופל.

אינני יודע מה ידוע לה על ז׳בוטינסקי ואין גם חשיבות לכך מה מתורת ז׳בוטינסקי או תורת תלמידיו ידוע וקרוב לה. הגאווה היהודית, המלחמה היהודית, תגר ההדר נכרכו בה יחד, לא היא מבטאת את ז׳בוטינסקי, וז׳בוטינסקי בשירו על הדר ותגר מבטא את הבחנות והנפשיים האלה הקיימים עדיין כנו למרות סימנים מדאיגים כאן, במולדת עצמה, אליה שבה, כמש שבה, אם כי מעולם לא הזתה בגופה פה, אידה נודל נשר השקל כנגד כל העושרים, הדורש והמטפי שורש לכל המערות והאוליגרכיות.

[illegible] ממשלת ישראל כולה, [illegible] של פרס ישראל [illegible] בתוחמים [illegible] פרס ישראל תשמ״ח לאידה נודל, ללא [illegible] לגבורת ישראל.

הערות בשוליים

הרב מנחם הכהן

הַסּוּכָּה כְּמָשָׁל

מצב לאומי: זמן שמחתנו – האושפיזין באים: יוסף ביגון, אידה נודל, אלכסיי מגריק, ויקטור ברייליובסקי, יולי אדלשטיין – האושפיזין של חג האסיף תשמ״ח – ברוך אתה בצאתך וברוך אתה בבואך.

★

ארבעה מינים: ממשלת אחדות לאומית מהיז – יותר סכך מסוכה, יותר ערבה מאתרוג, ויותר הושענא חבוטה מהושענא רבה.

★

הסוכה כמשל: מחברים קרש אל קרש לדפנות, מעמידים את הקרשים זה לצד זה, והרי לכם סוכה מקיר אל קיר.

★

שתי הגדות לירדן: מזכיר הממשלה: „שמיר מוכן לשליטה ישראלית־ירדנית ביו״ש, ומוכן יהיה לדון בפשרה טריטוריאלית״.
– כאשר שמיר פורש „סוכת שלום״ על ישראל ועל ירושלים, מי עוד צריך ועידה בינלאומית.

★

סוכת דוד הנופלת: בסוכה כשרה יושב אדם בחיק הטבע, מרים את עיניו למרום ורואה כוכבים של מעלה. בסוכה רעועה, הוא משפיל את עיניו ורואה נכחו את „הכוכבים״ של מטה.

★

ערבה: „בבא ברוך אבוחצירא מנתיבות, אל שוטר שביקש לרשום לו דו״ח על עבירת תנועה: „שלא תזכה לשוב הביתה בשלום״.

– אימרת חסידים: „הנכדים״ – אותם כלים ריקים המתהדרים בייחוס אבות שלהם, דומים לערבה המדמה את עצמה לאתרוג וללולב. על כן חובטים אותה בהושענא רבה, לומר לה על אף שהיית קשורה ללולב – ערבה נשארת ערבה.

★

צדיק צדיק תרדוף: חסידים אומרים בשם הבעל־שם־טוב: מיום שהצליח עשיו לרמות את יצחק ולראות בעיניו צדיק, צריכים לפקוח עין על צדיקים, כדי להיות בטוחים שאין בהם תם ושלום ניצוץ מ„צדיקותו״ של עשיו.

★

יום טוב של גלויות: מהם יחסי ישראל והתפוצות? לפתוח את היד ולסגור את הפה – לעזור בהקמת הסוכה, אבל לא לאכול בה.

★

אושפיזין: „ועדת הכספים של הכנסת תתארח בסוכתו של ח״כ אברהם שפירא בתל־אביב״.
– סיפור חסידי: בליל סוכות נכנס הרבי מקוצק לסוכת חסיד עשיר ושאל: את מי תזמין לסוכתך? ענה החסיד: את האושפיזין, האבות אברהם, יצחק ויעקב ויוסף הצדיק, את משה ואהרן ואת דוד המלך.
אמר לו הרבי: מי אתה כי תזמין אליך את אבות העולם? הם אינם זקוקים לך – עניים אתה צריך להזמין!

★

לשלטון בחדתנו: יש בין בעלי השררה כאלה אתרוגים בתוך קופסת כסף המאמינים כי השררה היא סוכה לנצח.

דידי מנוסי

הַמַּטָּרָה: סִין

וַיִּקְפֹּץ הַדִּבּוּק
(בֵּין יוֹרָה לְחַמְסִינִים)
וַיִּלְחַשׁ לִי: „מִילְיַרְד
וְשִׁשִּׁים־מִילְיוֹן סִינִים,
מַמְתִּינִים רַק לְךָ
הַגּוֹאֵל הַנָּאוֹר
שֶׁתָּבוֹא עִם בְּשׂוֹרָה
וְתָבִיא אֶת הָאוֹר״

– „תַּפְקִידְךָ״ (כָּךְ לָחַשׁ הַדִּבּוּק הָרֵטוֹרִי):
„לְתַקֵּן וּמִיָּד תְ׳מִשְׁגֶּה הַהִסְטוֹרִי
שֶׁל רַבֵּנוּ מֹשֶׁה, שֶׁפָּשׁוּט לֹא הֵבִין
כִּי סִינַי וְהַסְּנֶה הֵם הֶרְמֵז לְסִין״.

לוּ הֵבִין, וּלְשָׁמָּה
הִפְנָה מוֹקַסִינָיו
וְהָיִינוּ הַיּוֹם
הַמִּילְיַרְד־וְעוֹד סִינִים,
אֵין סָפֵק שֶׁהָיִינוּ
קוֹשְׁרִים אַל־נָכוֹן
יְחָסִים עִם הַזְּבוּב
(וּבוֹב־הַיָּם־הַתִּיכוֹן).

וּמִמֶּנּוּ קוֹנִים (בְּגָלוּי) אֶת הַנֶּשֶׁק
וְרוֹכְשִׁים (בְּגָלוּי) אֶת הַיֶּדַע לַמֶּשֶׁק,
בְּלִי סוֹדוֹת שֶׁמַּדְלִיף כָּל יוֹמַיִם – אוֹתוֹ
ג׳ינְגִ׳יס־חָאן (שַׂר מִסְתָּר) לְהַגְדִּיל יְקָרְתוֹ.

חוּץ מִזֶּה לוּ הָיִינוּ
מִילְיַרְד דּוֹבְרֵי סִינִית,
זוֹ הָיְתָה לְפָחוֹת
הַצְּדָקָה יוֹחֲסִינִית
לַעֲבֹדָה שֶׁבַּכֹּל
סְכוּךְ אוֹ סְטִינְק עוֹלָמִי
אֵי־כְּשֶׁהוּ מְעֹרָב
שֵׁם אַרְצִי וְעַמִּי.

שַׂר תּוֹצְנוּ (שִׁי־מוֹן בִּשְׂפָתָם), הַיְנוּ: פֶּרֶס,
לְבַסּוֹף עוֹד יַצְלִיחַ לִתְקֹעַ שָׁם קֶרֶס,
מָה גַּם שֶׁבָּרוּר בְּהֶחְלֵט לְכֻלָּם
שֶׁיּוֹתֵר מִשֶּׁלָּנוּ – זֶה טוֹב בִּשְׁבִילָם.

כִּי לָמָּה מַמְתִּינִים
הַבַּרְבָּרִים מִזְּמַנָּא?
אִם לֹא רַק לְהָמִיר
אֶת הָאָרֶז בְּטְחִינָה,
וְנִמּוּס מֻעְזָר,
עֲנָוָה וְכָבוֹד –
בַּעֲבוּר עֲלֵא־אַמְאַק
וּכְנַיְאַק וָעוֹד.

חיים חפר

אסיף

בקיבוץ מעגן נולד עגל בעל שני ראשים: שני פיות, ארבע עיניים וזוג אוניים אחד – בעתונות.

העגל

אַתָּה לֹא עֵגֶל־הַזָּהָב, אֲבָל בְּכָל זֹאת, מִי יוֹדֵעַ • אַתָּה אַטְרַקְצְיָה עוֹלָמִית, וְזֶה מַה שֶּׁקּוֹבֵעַ • לֹא בְּכָל יוֹם – כָּךְ אֲנִי שׁוֹמֵעַ מִתְלַחֲשִׁים – • לֹא בְּכָל יוֹם נוֹלָד אֶצְלֵנוּ מַשֶּׁהוּ כָּזֶה עִם שְׁנֵי רָאשִׁים • וְאַרְבַּע עֵינַיִם, אַרְבַּע עֵינַיִם: לֹא פָּחוֹת וְלֹא יוֹתֵר • הֲרֵי יָכוֹל הוּא לַעֲצֹם שְׁתַּיִם, וּבִשְׁתַּיִם לִהְיוֹת עֵר • וְהַפִּיּוֹת! הַפִּיּוֹת הֲלֹא זֶה מַשֶּׁהוּ מְיֻחָד • הַיְּצוּר הַזֶּה יָכוֹל לִינוֹק מִשְּׁתֵּי פִּטְמוֹת בְּבַת אַחַת! • וְאַחַר כָּךְ לְלַקֵּק בִּשְׁתֵּי לְשׁוֹנוֹת אֶת שְׁאֵרִיּוֹת הֶחָלָב – • אוּלַי, אוּלַי לֹא עֵגֶל־הַזָּהָב הַהוּא, אֲבָל שָׁוֶה וְהָבוּ • תָּאֲרוּ לְעַצְמְכֶם, שְׁנֵי רָאשִׁים, אוֹ בְּעֶצֶם, רֹאשׁ אֶחָד חָצוּי • רֹאשׁ אֶחָד יָכוֹל לְהִשְׁתַּגֵּעַ, כְּשֶׁהָרֹאשׁ הַשֵּׁנִי שָׁפוּי • זוּג עֵינַיִם אֶחָד רוֹאֶה שְׁחוֹרוֹת, הַזּוּג הָאַחֵר רוֹאֶה וָרֹד • פֶּה אֶחָד גּוֹעֶה בְּפַחַד, פֶּה שֵׁנִי גּוֹעֶה גְּבוּרוֹת • וְכָל זֶה בְּעֵגֶל אֶחָד, סְתָם וָלָד שֶׁל אַחַת הַפָּרוֹת! ••

אַל תֹּאמְרוּ סְתָם עֵגֶל. יֵשׁ בּוֹ בְּכָל זֹאת אֵיזֶה שֶׁהוּא יִחוּד • הֲלֹא אַתֶּם רוֹאִים: בְּקִבּוּץ מַעֲגָן הַמְּלִיטָה פָּרָה – אֶת מֶמְשֶׁלֶת הָאִחוּד ••

לעבודה ולרווחה

מֹשֶׁה קַצָּב. הַשַּׂר. נַעַר עָנֹג. לֹא זְ'לוֹב • בְּאֵיזוֹ הִתְלַהֲבוּת קָפַץ לִפְנֵי שָׁלֹשׁ שָׁנִים לַגּ'וֹבּ • תָּכְנִיּוֹת – עַד הָרָקִיעַ. מְסִירוּת קוֹרַעַת לְבָבוֹת • לֹא זְכֻיּוֹת נוֹטֵל הוּא לְעַצְמוֹ, אָמַר, כִּי אִם חוֹבוֹת, חוֹבוֹת, חוֹבוֹת! • יוֹם אֶחָד בַּחֹדֶשׁ – אֶעֱבֹד • הוֹ, לַעֲבֹד! לֹא סְתָם בַּמִּשְׂרָד, בֵּין הַפְּקִידִים הַמִּשְׁתַּחֲרִים אַפַּיִם • לַעֲבֹד! בֵּין הַפּוֹעֲלִים הַשְּׁחוֹרִים: מַמָּשׁ עֲבוֹדוֹת כַּפַּיִם! • וְאַתֶּם יוֹדְעִים מָה? שָׁמַעְנוּ זֹאת, וְאָמַרְנוּ: מַגִּיעוֹת לוֹ מְחִיאוֹת כַּפַּיִם ••

שְׁלֹשָׁה יָמִים עָבַד. גַּם הִצְטַלֵּם. אֵינִי זוֹכֵר אִם בַּחֲרֹשֶׁת אוֹ בְּבִנְיָן • וּבַחֹדֶשׁ הָרְבִיעִי, רָאָה יְדִידֵנוּ שֶׁעֲבוֹדָה זֶה לֹא עִנְיָן • מַזִּיעִים. מְלַכְלְכִים אֶת הַיָּדַיִם. כָּל הַשְּׁרִירִים כּוֹאֲבִים • וּבִכְלָל, עֲבוֹדָה שְׁחוֹרָה – לַשְּׁחוֹרִים. וְאִם אֶפְשָׁר – אָז רַק לָעֲרָבִים • וְכָךְ – נוֹתַרְנוּ מִשְׁתָּאִים וּבְרָאשֵׁינוּ הַחִידָה: • מַה יַּעֲשֶׂה לְשַׂר, הַחַיָּב לְעַם יִשְׂרָאֵל לְמַעְלָה מִשְּׁלֹשִׁים יְמֵי עֲבוֹדָה? • אוֹ שֶׁמָּא, שֶׁמָּא, אֵינוֹ מְסֻגָּל לְהִתְכּוֹפֵף, אוֹ לְהָרִים, בְּלִי לְקַבֵּל פְּרִיחָה? • וְשֶׁמָּא, שֶׁמָּא זָקוּק הַשַּׂר מֹשֶׁה קַצָּב לְמַחְלָקָה מְסַיַּעַת בְּשֵׁרוּתֵי הָרְוָחָה? ••

סע לאט

הַשַּׂר מְאַמֵּץ אֶת מוֹחוֹ עַד כְּדֵי עִנּוּי: • לַחֲגֹר אוֹ לֹא לַחֲגֹר חֲגוֹרַת בְּטִיחוּת בְּשֶׁטַח בָּנוּי? • הַשַּׂר מְכַוֵּץ אֶת מִצְחוֹ, וּקְמָטָיו – כִּתְלָמִים חֲרוּשִׁים: • לְהַסְכִּים לְמֵאָה קִילוֹמֶטֶר לְשָׁעָה בִּכְבִישׁ הַחוֹף, אוֹ לְהַחֲזִיק בְּתִשְׁעִים? • הַשַּׂר מַחֲזִיק אֶת הָעֵט בְּיָדוֹ וּפָנָיו דְּאָגָה: • אֵיךְ מְהַלְּכִים, בְּלִי לְהָרֵעַ, בֵּין מִשְׂרַד הָרִשּׁוּי וְטַעֲנוֹת מוֹרֵי הַנְּהִיגָה? • הַשַּׂר מְנַגֵּב אֶת הַזֵּעָה מִלְּחָיָיו וְאֵינֶנּוּ מֵבִין: • מָה רָצָה מִמֶּנּוּ מֹשֶׁה עַמִּירָב, מָה רוֹצֶה מִמֶּנּוּ אוּרִיאֵל לִין? • – הַכֹּל מְעֻרְבָּב, הַכֹּל מְבֻלְבָּל, הַכֹּל מְקֻשְׁקָשׁ • כָּךְ לוֹחֵשׁ הַשַּׂר: וּמַמְשִׁיךְ לַחְשֹׁב בִּמְהִירוּת שֶׁל 25 קמ"ש ••

אצבע אלהים

אֶפְשָׁר לוֹמַר שֶׁבְּעִנְיְנֵי דָּת וֶאֱמוּנָה, אֵין בְּעוֹלָמֵנוּ כָּל חָדָשׁ: • הָאַפִּיפְיוֹר מֵגֵן עַל וַלְדְהַיִם, הָרַבָּנִים מְגִנִּים עַל נַקָּשׁ ••

התרנגול

לְיַעֲקֹב שַׁמַּאי יֵשׁ מוֹשָׁב בַּכְּנֶסֶת, וְהַכְּנֶסֶת זֶה לֹא מוֹשַׁב לֵצִים • וְיֵשׁ לוֹ הוֹכָחוֹת, וְיֵשׁ לוֹ כָּבוֹד, וְיֵשׁ לוֹ אֹמֶץ – מָה עוֹד אַתֶּם רוֹצִים? • אֲבָל עַכְשָׁו, כְּשֶׁקָּרְאוּ לוֹ: שַׁקְרָן – אוּלַי נִרְאֶה אִם יֵשׁ לוֹ גַּם בֵּיצִים? ••

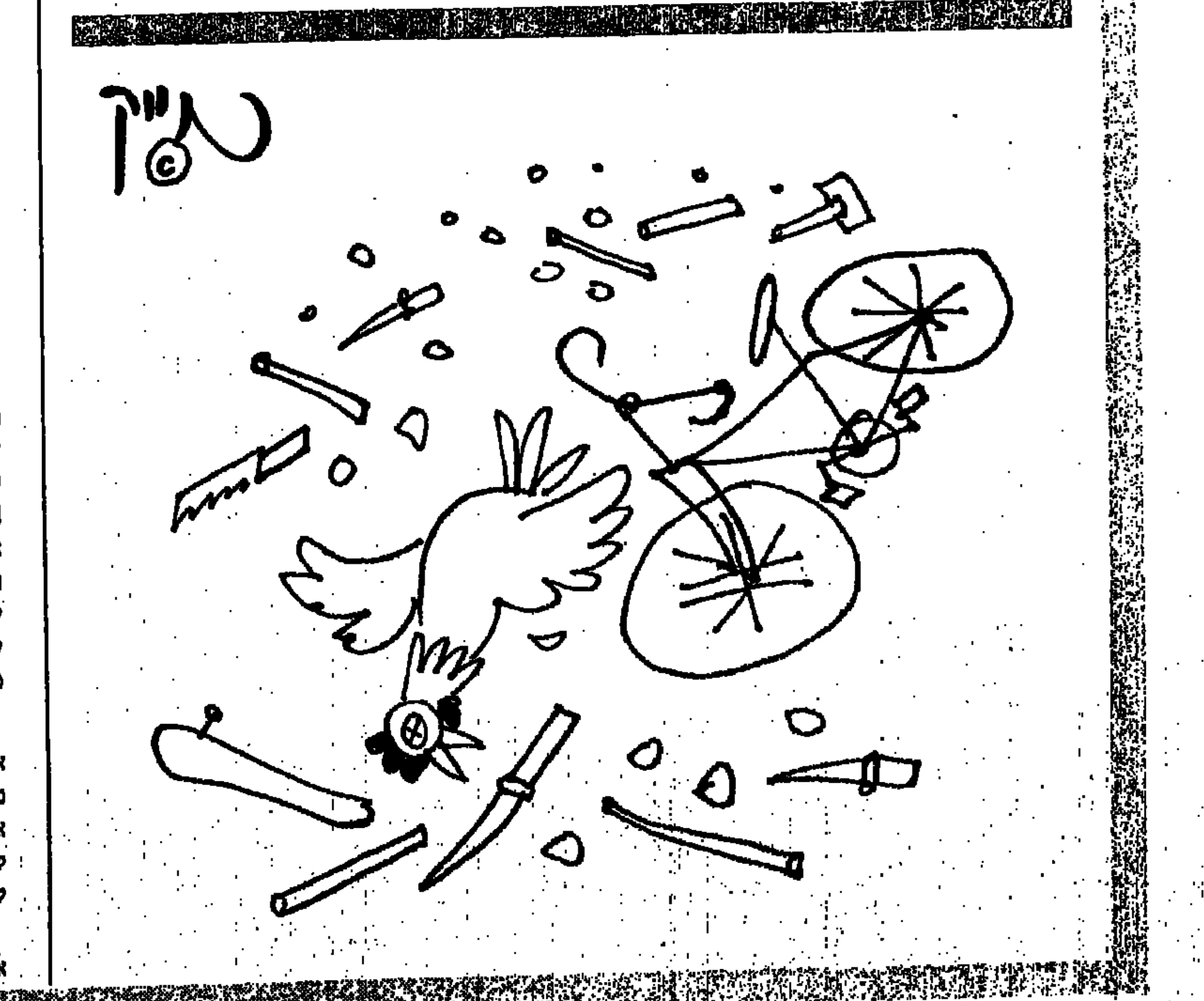

בעז עברון

חליבת התיש

מי אמר שאי אפשר לחלוב תיש? מה שמתברר בימים האחרונים הוא שכאשר ההיסטוריה זקוקה לעז, ואין עז, אז היא תופסת תיש וחולבת אותו – ופתאום יש חלב!

מישהו העלה אי־פעם בדעתו שמישהו ב"חירות" יעלה אי־פעם בדעתו, בחלומותיו הגרועים ביותר, שאין ברירה אלא שמוכרחים לדבר עם אש"ף, ואף יעשה משהו בנידון? והנה העמידו את משה עמירב ל"דין התנועה" בגלל החטא הנוראי שהוא ועוד אנשים אחרים, מחשובי התנועה (המסתתרים כמובן עכשיו במערות ובניקרות ובצורים ובחגווי הסלעים עד יעבור זעם) נזכרו פתאום שיש להם משהו על הכתפיים הקרוי ראש ובתוך הראש יש גם מוח, אבר שהטבע יעדו לחשיבה, והעזו (השם ישמרנו, טפו טפו) להפעילו לתכלית זאת.

שאגותיו של צחי הנגבי, הנציג של אמא שלו ב"חירות" והממונה מטעמה על הכשרות שם, הדורש את ראשו של עמירב, מובן שאינן מכוונות אליו אלא כלפי מי שבעידודם ועל דעתם (היינו מסתתרי הסלעים הנ"ל) קשר את הקשרים וניהל את השיחות. בעניין זה רוצים צחי ואמו להפחיד אפילו את ידידה ומפקדה משכבר של הגב' כהן, "מיכאל", היינו ראש הממשלה בכבודו ובעצמו. הם חושבים כנראה שאת ההיסטוריה אפשר להקפיא בפריזר. אבל הפעם זה לא יעבור.

מפני שהעמירבים והאולמרטים ו"הנסיכים" למיניהם לא הגיעו להיכן שהגיעו בגלל עקרונות הומאניסטיים ואהבת השלום, אלא פשוט מפני שנבדקו ונכשלו כל האפשרויות האחרות. בהתחלה, ניסו הכל להתעלם מקיומם של הפלשתינאים וטענו ש"אין חיה כזאת", כדברי האיכר הרומני המפורסם כשראה את הג'ירפה בגן־החיות. (כך טענה בעצם גם ראש הממשלה הראשון מטעם הליכוד, הגב' גולדה מאיר.)

ראו שזה לא עובד, אז הכריזו על אש"ף כ"ארגון המרצחים" ועל חבריו כ"חיות דו־רגליות" ויצאו להשמידם. מזה יצא הברוך הנורא בלבנון, שממנו חזרנו מוכים, מקוטפי אוזניים וזבי דם, ואש"ף עודנו קיים, והארץ לא שקטה ארבעים שנה, אפילו לא ארבעים יום.

אחר כך קיוו שהפלשתינאים פשוט יקומו ויילכו להם (כמובן, לא כולם, אחרת מי ירים כלים במסעדות, יסלק את האשפה ויבנה בתים בהתנחלויות, שתושביהן כמובן לא ילכלכו את ידיהם בעבודה כזאת), וגם זה לא קרה, ומספרם גדל והולך. אז קיוו שתבוא עלייה גדולה, ומה שבא זו ירידה גדולה. אחר כך העלה מיכאל דקל את רעיון גירוש הערבים (סליחה, "טרנספר מרצון"), אבל אפילו בליכוד יודעים שאלו הן שטויות. ובכן טירפדו את שיחות פרס־חוסיין, אז עלתה השאלה – ובכן, אם כך, מה מציעים אתם? ומזה אי אפשר יותר להתחמק.

ומכיוון שלא מוכנים לקבל "אופציה ירדנית", נשארת רק אופציה אחת, והיא – "פלשתינאים אותנטיים". והפלשתינאים האותנטיים – מה מורו – הם תומכי אש"ף. אז אם רוצים לטרפד את פרס, אין ברירה אלא לדבר עם אש"ף. לא רציתם אותם כלל – אז הנה הם פארטנרים שלכם. אי אפשר בלעדיהם.

כלומר: מתחילה עכשיו פאניקה (כבושה עדיין היטב) בליכוד – והיא מתמצית בנוסחה: אסור שפרס ישיג שלום בעצמו! אי אפשר להשיג שלום בלי השתתפות הליכוד! לא יקום ולא יהיה! או גם לצד השני יש מה לומר: לא יקום שלום בלי אש"ף. יתכן שזו נקודת ההתחלה. זוכרים את סיסמתו של בן־גוריון "בלי חרות ובלי מק"י"? עכשיו נהפכת הנוסחה יותר ויותר למשהו בנוסח "כל הסדר שיושג בלי השתתפות אש"ף והליכוד נידון לכשלון".

אתם יודעים מה? אני מוכן לקנות את זה.

מה הם רוצים מחיינו

כבר אינני מסוגל להבין מה "פעילי העליה מברית המועצות" רוצים מחיינו. במשך שנים צעקו "אידה נודל! יוסף ביגון! אנטולי שצ'רנסקי!" ובכן שיחררו את שלושתם ונתנו להם לצאת. ואז אני קורא רשימה באחד העיתונים, בהשראתם הברורה (את טביעות האצבעות שלהם קל מאוד לזהות), המקוננת על כך שהנה נתנו הרוסים לכל פעילי העלייה לצאת, או מי יישאר שם כדי להנהיג את ולהדריך את האחרים? כלומר – גם שיחרורם הוא קנוניה של הקג"ב, שנועדה להותיר את התנועה הלאומית שם ללא הנהגה.

או מדוע לא יפסיקו לצעוק "שלח את עמי"? אם כל כך טוב, אז למה כל כך רע? או להיפך, אם כל כך רע, אז למה כל כך טוב? אפילו עליסה לא היתה מוצאת את ידיה ואת רגליה בארץ הפלאות המטורפת הזאת.

אגב: מהו הסטטוס הנוכחי של אנאטולי שצ'רנסקי, השוהה כמדומה רוב הזמן בארצות־הברית? האם הוא "עולה"? "יורד"? "נושר"? או "שליח עליה"? ואם האחרון, מדוע לא ייצא חזרה לרוסיה כ"שליח עליה" ויספק לציונים שם את שכבת המנהיגות שפתאום נגזלה מהם, בזדון ליבם של הקג"ב ו"אוביר", לטענת ה"פעילים" הנ"ל?

ובאחרונה, דיווח על פגישת חמו"לים הישראליים עם קהל יהודים להוטי־עליה בלנינגראד, בה הביעו רובם את תמיכתם בליכוד ואף ב"כך", ומיחו על הפסקת פרוייקט ה"לביא". הם רוצים "ישראל חזקה". ריק כוח. הם כבר מנסים להכתיב לנו משם מה צריך לעשות כאן.

אכן, העובדה שזה הזרע שהצמיח משטר האמור להיות סוציאליסטי והומניסטי, ושבאלה הם חניכיו – היא כתב האשמה החמור ביותר נגדו. אתה נזכר איזה אנשים נפלאים, הומניסטים, סוציאליסטים, הגיעו ארצה מרוסיה הצארית, מה בנוגע לחזרת בית רומנוב לשלטון?

דוד שחם

שמיר, אשכול, ומה שביניהם

על פי אופיי ונטיותי, הייתי צריך להיות מחסידיו של ראש הממשלה יצחק שמיר. אני משוחד בעד ראשי ממשלה לא כריזמטיים, הססנים, אנשים המרבים לחשוב לפני שהם מקבלים החלטה ומוכנים לחזור בהם לפני שהם עושים שגיאה חמורה.

עד היום יש לי הערכה עמוקה לאשכול. ההססנות המפורסמת שלו נבעה מהכרה עמוקה בכובד האחריות, מן הידיעה שלעיתים רחוקות עשוי ילוד־אשה לקבל, ברגע של חסד, מתוך איזו השראה עליונה, את ההחלטה הטובה ביותר שאפשר לקבל.

בדרך כלל הברירה האמיתית היא בין החלטות שאף אחת מהן אינה טובה ממש ומאוד צריך להיזהר שלא תתקבל החלטה רעה, שתוצאותיה עלולות להיות הרסניות. מתוך כובד האחריות הזו היה אשכול דוחה כל החלטה עד שנעשה לגמרי ברור כי היא בלתי־נמנעת, או עד – וזה לפעמים לא פחות חשוב – שהתברר כי כבר אין בה טעם, סימן שגם מקודם לא היה בה.

עד שקבע את עמדתו, היה אשכול מרבה להיוועץ באחרים. היתה לו ממש תאווה לשמוע דעות רבות ככל האפשר לפני שיחליט. סיפר לי פעם עדי יפה, שהיה אז ראש לשכתו של אשכול, כי בימים שבהם נדונים עניינים חשאיים, הוא מונע כניסתם של אנשים מסויימים לחדרו של אשכול, מחשש שיסיח לפניהם את לבטיו וישאל לעצתם – והסודות ידלפו. כי לוי אשכול היה לא רק אדם המוכן להקשיב – חיה נדירה בהחלט בעולם הפוליטי – כי אם אדם האוהב להאזין.

לפעמים נדמה, כי שמיר קורץ מחומר כזה. אבל דמיון זה הוא רק דמיון חיצוני. לשמיר יש הבעה של מי ששוקל ובוחן את הדברים שמשמיעים לו. יש לו ארשת של הקשבה. לפעמים הוא אפילו עוצם את עיניו, כמתרכז בנאמר. כאילו עדיין לא החליט. כאילו ראשו פתוח עדיין לקלוט בטרם יקבע עמדה.

כאילו. לאמיתו של דבר אין זו אלא סבלנות מופלאה. הוא אינו מהסס. אינו שוקל. אינו מקשיב. הוא רק מעמיד פנים כמהסס, כשוקל, כמקשיב. מחכה בסבלנות אינסופית עד שכולם יגמרו את דבריהם ומביע את דעתו הנחרצת, שנקבעה עוד מלפני פתיחת הדיון ושום דבר שנאמר בו לא השפיע עליה.

שמיר אינו מהסס כי אם מתכסס. הוא מתיש את בעלי הדעות האחרות. נותן להן לגווע מאפיסת־כוחות. ממתין עד שיכלו מאליהן. ואז, ממילא, לא יהיה צורך לעשות כלום.

יש בדיחה על דיפלומט ולידי: הדיפלומט כשאומר כן מתכוון אולי, כשאומר אולי מתכוון לא, ואם הוא דיפלומט מעולם אינו אומר לא. הליידי, כשאומרת לא מתכוונת אולי, כשאומרת אולי מתכוונת כן, ואם היא ליידי – מעולם אינה אומרת כן. שמיר קרוב יותר לליידי מאשר לדיפלומט. אבל בהבדל אחד. הוא נמנע אפילו מאמירת אולי. הוא אומר לא, שיהיה ברור מראש שאינו מתכוון לכן. ואם לא ישגיחו בכך שהוא מתכוון לאולי, ויקבלו את הלא כתשובה סופית – על אחת כמה וכמה! ואז, שוב, לא יהיה צורך לעשות כלום!

שמיר אומנם אינו ראש ממשלה כריזמטי. אבל אינו שייך גם לגזע המהססים ומתלבטים באמת. הוא אדם נחוש בדעתו, מוצק, עיקש וסבלני. וכך הוא מתיש ומכלה את כולם ומשיג את שלו.

לפעמים אני שואל את עצמי, אם אין לו ביעותי־לילה, אם אינו מייסר את עצמו במחשבה שבנחישות העיקשת שלו – מוטב לומר בעיקשות הנחושה – אינו שוגה שגיאות שתוצאותיהן עשויות להיות איומות ונוראות? האם אינו רוצה לפעמים לשקול איזו אלטרנטיבה, לבחון איזו חלופה?

ואם לי יש ביעותי לילה – הרי הם מן החשש שלו אין.

החיים, המוות והכבוד

יש צד שווה בין המאבק שמנהלים החרדים נגד חפירות ארכיאולוגיות, בטענה שפוגעים בבתי־קברות של יהודים, ובין מאבקם נגד השתלות איברים.

לא אהובות עלי ההתחמקויות בנוסח: מומחים לארכיאולוגיה קובעים שאין זה בית קברות של יהודים. אם יש משהו הקרוי "חילול כבוד מתים", והוא מתבטא בהזזת עצמותיהם מן המקום שבו הן מונחות – הוא צריך לחול על יהודים ולא־יהודים במידה שווה. וטוב עשה השר נבון שאמר, במקרה המהומה בחפירות קיסריה, דברים אלה במפורש.

אני מבין את הרוצים להימנע מחבלה בקברות של דורות אחרונים. קרובי המתים עדיין חיים והם (ולא המתים) נפגעים כשהורסים את המצבות על קברי יקיריהם או מפזרים את עצמותיהם וכאילו משכיחים את זיכרם. מבחינה זו הזזת בית הקברות המוסלמי בצפון תל־אביב לפינוי המקום למלון הילטון, היה מעשה של "חילול כבוד המת" ממש כהזזת בית־קברות יהודי. חומרתו רבה הרבה מחפירות קיסריה או איזור הכותל בירושלים העתיקה, כיוון שבהילטון נפגעו קברים שנכרו בדורותינו. מי שאיננו מבין זאת, סימן שהוא נוגע בחידק הגזעני.

אבל כשמדובר בקברות עתיקים, בני הרבה מאות ואפילו אלפי שנים – אינני רואה סיבה מדוע לא יוזזו העצמות ממקומן (בצורה הוגנת ומכובדת) אם יש בדבר משום קידום הידע הארכיאולוגי או פתרון בעיות של בני אדם חיים, כגון: פינוי מקום לבנין שיכונים, סלילת דרכים, הקמת מיבני־תעשייה, ואפילו בשביל גנים ציבוריים ומגרשי־משחקים. צרכי החיים עומדים, לדידי, לפני צרכי המתים, על אחת כמה וכמה כשהם צרכים מרומים.

וכאן משתלבים הדברים בשאלה של השתלת איברים. אינני מבין בשום פנים ואופן את התנגדותם של קרובי משפחה שאבר מגופו של קרובם המת יושתל בגופו של אדם חי, יקנה לו חיים ויוסיף לחיות יחד עימו. אני מצדי ארגיש בוודאי אושר רב – אם יש חיים אחרי המוות – אם איברים שיוצאו מגופי ימשיכו לחיות בגופם של אחרים. ולו היתה דרך להשתיל מוח של מת בגוף חי – היה זה הדבר הקרוב ביותר לאלמוות שיכול בן־תמותה לזכות בו.

שוחחתי פעם בשאלה זו עם אדם דתי, שרחשתי הערכה רבה לכושרו השכלי ולתבונתו. בנקודה זו נעלמה לחלוטין יכולת הניתוח שלו, שמעלה להפליא בתחומים אחרים.

אני אדם מאמין, אמר, מאמין בתחיית המתים ורוצה שבבוא המשיח יהיו כל חלקי גופי ברשותי ולא ברשות אחרים. אני בטוח שהוא יודע שחלקים אלה מתפרקים בקבר ממילא. אבל, אם הוא מאמין באלוהים, האין זו כפירה בכוחו לשוב ולברוא מחדש ביום תחיית המתים את גופו על כל איבריו? אם הקב"ה יכול להחיות מתים, האם לא יוכל לברוא להם לב חדש, כבד חדש, כליה חדשה או קרנית־עין חדשה?

אין, לדעתי, כבוד גדול למתים מניצול כושרם לסייע להמשך החיים. הגיעה השעה שיקומו אישים דתיים אמיצים ויגידו דברים אלה במפורש. ואם צריך – שיחפשו וימצאו להם את הצידוק ההילכתי. כשעתו מצאו אותו לדברים פחות חשובים.

זיוה יריב

שאלה משפטית

ביום כיפור נעצרו בחיפה תשעה ערבים שהוכו בידי יהודים.

שאלה:

על פי איזה סעיף בחוק הם נעצרו? בגלל הסעיף האוסר עליהם להיות ערבים, או בגלל הסעיף האוסר עליהם לחטוף מכות?

אורים ותומים

כל שנה בימים־הנוראים כשאני מעלעלת בעיתוני החג, אני מגלה מחדש שאינני עם ככל העמים.

מתוך ארבעה מיליון תושבים, חמישה מיליון בערך הם אנשי רוח, כותבי הגיגים, מסכמי שנה, מומחים מעמיקי ראות להסטוריוסופיה, מנתחי העבר והעתיד, ורואי חשבונות נפש.

כל כך הרבה ראשים חושבים גרים במדינה הזאת. אינפלציה של מוחות אנליטיים שאינם מוצאים מנוח בטרם יביאו לכל בית בישראל את הלבירינט השכלי המוזהר שלהם, המובן ליודעי ח"ן בלבד.

אני אוחזת בעיתון ועיני מצטעפות בעל כורחי. חרדת קודש, התפעלות נפש, הערצה וקינאה ממלאים את ישותי למראה המלים השמיימיות, הנשגבות לחלוטין מבינתי, הגודשות את עירומות הנייר שכירי, וכר כבד בוקעות מהשלהויה והדריה.

אומנם, לעיתים ברגעי חולשה, אני נתקפת רצון פרימיטיבי בלתי מוסבר לקרוא סתם דברים פשוטים וארציים שאני מסוגלת להבינם בשכלי המעוט. אך מהי התושה ותלפת זו לעומת אותה פיסנה רווצית, סרוגה אך כובשת, המשקפת אליך בשורות צפופות מבין דפי מוספי החג, או נשמעת בחשיבות מעל גלי האתר.

במיוחד נערצים עלי הביטויים החגיגיים "מודעות עצמית" ו"קיומית" שמליוני ההגיגנים שבקרבנו יורים אותם מהמותן ללא כל מאמץ, ותמיד במקום הנכון.

גם משפטים כמו "מידור סובייקטיבי ומוטלי של התודעה" עושים עלי רושם אדיר.

לעזאזל, אני אומרת לעצמי, מניין שאבו כל אותם אחוזי עט את עושר הביטוי חסר־המשקל ואת אוקיאנוס הידע הבלתי נדלה הזה? למה הם, ולא אני לא?

מניין ינקו את הכישרון הזה לחבר יחדיו כל כך הרבה מלים כבדות משקל מבלי לומר דבר?

ותמיד בעקבות ימי הדין, כשאני מסתתרת במאות קילוגרמים של נייר מנוקד באותיות כתורות, נעור בי החלום הישן. שיום אחד אוכל להפוך את משפטי הנבונים והבלתי מתוחכמים לכליל נפלא ועשיר של עשרת אלפים מלים מקודפלות, עמוקות ומנופחות, שאינן מובנות לאיש, אך ספונות תרבות אין קץ.

אני רוצה לקום בוקר אחד, לגשת לשולחן בבטחון עצמי, להקיש בסערה על קלידי המחשב, ולהוציא מתחת ידי את כתב החידה המפוצץ הבא:

"היתה זאת שנה של מידוה, של פרמטרים אתנוגרפים וקוסמים ושל מודעות סובייקטיבית לאנפיה והולך והאקראי. הקריטריונים הצביעו על זמן כחול וצהוב. אך האינדיקטורים ההכרתיים והמציראשנומים בישרו שהספירה לאחור לקראת פונדמנטליזם רתי מחר, והקבנה אורבנית מאידך, חצית רוח אתנוצנטרית על משגותי ואקרונים. אכן למרקם העריך של הזמן יש ערך סגולי וקיומיות נדירה."

אני מכירה במלים בנות אלמוות אלו וכאב פולח את לבי: מילים אלו היו יכולות להיות מלותי שלי. מלים עמוקות ונאצלות אלו יכלו לפרוץ מבין קלידיי שלי, ולשאת את ותימי הגאה.

אך למרבה הצער, מישהו כבר כתב זאת לפני.

נתן ברון

סקנדל או פסטיבל

רק מתקרב חג הסוכות – ומיד מתחיל לקרות משהו. קודם כל, יורד גשם. ומלבד זאת – *מגיעה עונת הפסטיבלים.*

בעכו, בחיפה, ביפו, בכפר־סבא והיכן לא. בכל מקום – פסטיבל. לסרטים, למחזות, למוסיקה, לאמנות. והקהל – בא בהמוניו.

תרבות, רבותי, תרבות.

בעצם, הדבר יפה וטוב. וכל מי שראה פעם מה מתרחש בפסטיבל כזה – לא יכול שלא להתרגש וליהנות. קהל מצויין, נלהב, צעיר ברובו – כל העניין הוא בדרך כלל חגיגה אחת גדולה, יפה ואמיתית.

אבל, כאשר מתחילים לגרד את פני השטח, ומנסים להבין מה מתרחש מאחורי המסך ומעבר לבמה – יכולה להתקבל תמונה אחרת.

■

מהו טיב „התרבות" הזו, שאנו מקבלים בפסטיבלים מהסוג הזה? אם אני משתמש במרכאות – אין זה כדי לזלזל. כלל ועיקר לא. הדבר בא לשם הדגשה, כדי להבהיר את חשיבותו של הנושא. כי התרבות היא, אולי, הדבר החשוב ביותר לגיבוש זהותו של עם. מה יש לנו, למשל, מלבד תרבות? מה אנו נושאים אתנו כל השנים?

והנה, מסתבר עד מהרה שהתרבות אשר נשפכת עלינו כמים בפסטיבלים – היא, אם להתבטא בזהירות, חד־צדדית ביותר. כמובן, אין הכוונה ליצירות מוסיקאליות, או לסרטים מיובאים מחו"ל. אני מדבר על היצירה המקורית הישראלית. הרי זו, בסופו של דבר, המטרה של כל העניין: לעודד ולפתח את מה שיוצרים כאן, עכשיו.

או מה יהיה לנו בפסטיבל עכו? מכל המחזות שיוצגו שם – צדו את עיני כמה מן המופעים. יהיה שם, כמובן, מחזה על מערכת יחסים בין מבקרת תיאטרון לבין בן־זוגה מהשב"כ. ועוד מחזה במחזה העוסק בחיי הערבים מעזה בעיר הגדולה. וכמובן יופיע – איך לא? – התיאטרון המזרח־ירושלמי (בעל ההשקפות הידועות) „אל חיכוואתי".

אבל בעיני, גולת הכותרת של פסטיבל עכו היא דווקא המחזה בעל השם המצלצל „זונה ציונית". איזה שם נהדר למחזה! ההצלחה, כמובן, מובטחת. מה גם, שהתוכן – שפתיים יישק.

לפי הפרסומים, המחזה (המבוסס על מחזה של סארטר) מספר על „פרשיה" מענינת: ערבי נרצח, ומנסים להעלים ראיות – מה גם, *שברצח מעורב* (זה הרי ברור, לא כן?) כנו של חבר־כנסת. את תפקידה של ה„זונה הציונית" בענין – לא הסבירו, ונשאר לי רק לנחש.

יהיה נחמד בפסטיבל עכו, זה כבר ברור.

■

עכשיו, טבעי, שמישהו אמר לעצמו: הרי הוא בכלל לא ראה את המחזה, מה הוא מדבר? איך אפשר לקבוע דעה מבלי לראות במה מדובר?

הגיע הזמן, לקרוע אחת ולתמיד את השטות הזו, את האגדה הזו – לפיה כדי לקבוע עמדה בענין מסויים, חייבים קודם כל „לראות את המחזה".

למה, בעצם? למה עלי לראות מחזה על „זונה ציונית" או על „חיי הערבים מעזה" – לפני שאוכל להביע דעה על עצם הרעיון ועל עצם השאלה, אם טוב הדבר או רע להציג הצגות כאלה? האם אי־אפשר לבסס עמדה מסויימת בלי לעבור את הנסיון המופלא של צפיה במחזה במשך שעה וחצי?

בסוגריים אוסיף, כי מפעם לפעם אני מנסה את עצמי, והולך לראות מחזה או סרט שעצם הנושא בו הם עוסקים, או דרך הטיפול בו – נראים לי מוטעים או חסרי־טעם. תמיד, תמיד, אני כועס על עצמי, על בזבוז הזמן והכסף.

לא אשכח את „החילוני האחרון": מחזה חסר־טעם, הכל בלים – ואני נאלצתי לשבת שם עד הסוף, תארו לעצמכם.

ואל יבואו כל אנשי ה„תרבות" המהוללים, ויושיטו אצבע מאשימה: איך הוא מרשה לעצמו? איך הוא מדבר על ענייני אמנות ותרבות?

ענייני אמנות ותרבות, רבותי, הם יותר מדי רציניים ונכבדים מכדי להשאיר אותם רק בידי קבוצה קטנה, מצומצמת, יהירה ומתנשאת, החושבת שכל הידע וכל השכל וכל – תסלחו לי – ה„תרבות" נמצאת אצלה, ואצלה בלבד.

כל־כך הרבה פעמים התאכזבתי מרה מן ה„מומחים" הללו – עד שהחלטתי בסופו של דבר שדעתם לא תיחשב בעיני יותר מדעתו של מישהו אחר. הצרה היא, שלשונם המתגלגלת ועטם הדץ – מחפים לעתים קרובות על רדידות בלתי־רגילה ועל שטחיות מדהימה.

לא אשכח, למשל, וויכוח בטלוויזיה על ספר מסויים, כאשר מבקר ספרותי נכבד ביותר דיבר גבוהה־גבוהה על הספר ועל הסופר המנוח – עד שבאה גברת אחת, שהכירה אישית את הסופר, ובכמה משפטים פשוטים וברורים העמידה את המומחה הגדול עירום ועריה, ממש להסתכל ולצחוק.

וכמה פעמים קרה לכם, שהלכתם לסרט או למחזה – והנה, מתרחש ההיפך הגמור ממש שקראתם אתמול בביקורת המלומדת, הרצופה מילים לועזיות וחידודים אינטלקטואליים. מה שמצחיק אתכם – מעציב אותו, ומה שמרגש אתכם עד רמעות – נראה לו חסר־טעם. ואתם שואלים את עצמכם: היתכן? האם ראינו את אותו סרט?

ולעתים, אבוי, דומה שבאמת לא ראיתם את אותו סרט – ול„מומחה" הגדול פתרונים.

■

אם אתם רוצים לדעת, בין השאר, כיצד נוצר המצב הזה – תנסו לקרוא פעם את התיק הגדול של הבקשות למילגות, מענקים וסיוע לסרטים, או למחזות, שמוגשות לגופים שונים בארץ.

מכיוון שאני ראיתי תיקים כאלה – אני יכול להעיד, שלפחות מחצית הבקשות עוסקות בדברים כמו: היהודי הרע מול הערבי הטוב, והדתי המכוער מול החילוני היפה. זהו הציר עליו נעים היוצרים הצעירים שלנו – או, לפחות, חלק מהם, ועל נושאים אלה, בעיקר, הם רוצים לבסס את עתידם המקצועי (שכחתי, כמובן, נושא נוסף, חביב מאוד: משהו הקושר את היהדות, או הציונות, לנאציזם).

ואני שואל את עצמי לעתים: מה דוחף אנשים לעשות סרטים כאלה או להפיק מחזות כאלה? התשובה היא, שאותה „קבוצה" מעודדת את היוצרים המסכנים הללו, שלעתים קרובות פשוט נופלים על פניהם בכשלון גדול.

זה כואב מאוד, וזה עצוב מאוד. אבל, אם תשאלו אותי, אסור – ממש אסור – למנוע הקרנת סרטים או מחזות מסוג זה בפני הציבור. לא כדאי, ולא צריך, לעשות צנזורה... הקהל שבא לפסטיבלים הוא מספיק אינטליגנטי ומספיק נבון.

הוא יבין בעצמו, שיש כאן, לעתים, סקנדל ולא פסטיבל.

רק בדיסקונט. רק עד 14.10.87

שני מבצעים ב הלוואה ללא ריבית

למצטרפים ל„יתרון רב-תשואה" ל-26 לחודש.

אם אתה עומד לקבל סכום חד־פעמי בסוף אוקטובר - יש לדיסקונט הצעה טובה עבורך. רק עד 14.10.87:

הלוואה ללא ריבית – לחסכון

קבל בדיסקונט הלוואה ללא ריבית – עד 30.10.87, לשם הפקדה בתוכנית החסכון "יתרון רב תשואה" – למשך 26 חודש בלבד.

רווח של 2 מדדים

אם תצטרף לתוכנית עד 14.10.87 – תהנה מרווח של 2 מדדים (ספטמבר ואוקטובר) הצפויים להיות גבוהים יחסית.

יש לך רווח כפול בדיסקונט

עכשיו תוכל ליהנות מרווח כפול. הלוואה ללא ריבית ורווח של 2 מדדים בחסכון.

יותר קרוב אליך **בנק דיסקונט**

טמיר כהן (יעקבסון)

בא לשכנע, לא ללחוץ

(המשך מעמוד 2)

יבקר באזורנו. דיניץ אמר לו: „אם אתה מגיע, תביא איתך את אשתך המקסימה". שולץ חייך ואמר כי הוא מוכן להביא אותה בתנאי שיסגרו את מרכז הקניות ליד מלון המלך דוד, האהוב כל כך על אשתו. „אתה תרמת רבות לכלכלת ישראל", השיב דיניץ, „מדוע שאשתך לא תתרום גם היא".

בישראל שמורה לשולץ זכות מיוחדת על מאבקו הבלתי נלאה למען יהודי ברית המועצות. „זהו ענין חשוב מאין כמוהו הקשור בגורלות אדם. אני רואה בכך ענין הומני ממדרגה ראשונה" חזר ואמר שולץ פעם אחר פעם. בביקורו הקודם של פרס בארצות הברית, ברגע נדיב של גילוי לב אמר שולץ לפרס: „יש לי חלום. לבוא לגורבצ'וב ולבקש, תעשה עבורי מחווה אישית. שחרר את אידה נודל, ואני אקח אותה במטוסי ישר לישראל".

בימים אלה, כאשר אידה נודל קבלה הודעה על היתר יציאה, יש המזכירים את מאבקו של שולץ למענה, כמו למען מסורבי עליה אחרים, שאותם הזמין בליל הסדר לסעוד על שולחנו בבית השגריר האמריקני במוסקווה.

בשנתיים האחרונות, ידעו יחסי ישראל ארצות הברית ימים קשים. פקידים ישראליים בוושינגטון טוענים כי אלמלא טיפל ג'ורג' שולץ באופן אישי בפרשת פולארד המצב היה יכול להיות הרבה יותר חמור מבחינתה של ישראל.

אולם בפרשה האיראנית, הורגשה החרפה מסויימת ביחסו של שולץ לישראל. הוא הרגיש עצמו מרומה, וכי ראשי המדינה בישראל פעולו מאחורי גבו. באותה תקופה גם רבצה עננה בינו לבין הנשיא רייגן. עדותו בפני ועדת הסנאט בעניין איראן לא נעמה לאנשי הבית הלבן. נגסי רייגן, כך דווח, רתחה וראש הצוות בבית הלבן רונלד ריגן דיבר על החלפתו האפשרית של שולץ. אולם העננה חלפה, וכיום יחסי הנשיא ושולץ טובים כמו פעם, ומאחורי גבו אומרים על שולץ כי הוא בעצם „ראש הממשלה של רייגן" כיוון שכוחו רב משל השרים האחרים.

בשבוע הבא יגיע שולץ למזרח התיכון. בשדה התעופה ימתין לו שמעון פרס, שעליו אמר שולץ: „אני מעריץ אותו על פעילתו למען השלום". אחר כך הוא יפגש עם יצחק שמיר עליו לא אמר מעולם מלה רעה.

הנשיא רייגן מצפה משולץ שיחזור עם תוצאות. אבל על מחלוקת תהומית כל כך בין ראש הממשלה הישראלי וממלא מקומו, קשה להעריך שאפילו שר חוץ של מעצמת־על יוכל לגשר, אלא אם כן יחליט באופן מפתיע במקום לשכנע, להפעיל את המכבש.

המוסד לביטוח לאומי

הודעה למבוטח העצמאי ולמבוטח שאינו שכיר ויש לו הכנסה

החודש אתם פטורים מלשלם את דמי הביטוח בעד חודש ספטמבר 1987.

המקדמה שמועד תשלומה 15 באוקטובר 1987 בטלה.

מבוטחים שכבר שילמו את דמי הביטוח בעד חודש ספטמבר רשאים להפחית את התשלום מדמי הביטוח שעליהם לשלם בעד חודש אוקטובר 1987, (כלומר מן המקדמה שמועד תשלומה 15 בנובמבר 87). והכל בתיאום עם סניף המוסד שבו מתנהל חשבון דמי הביטוח.

בדירה

השקעה בטוחה ברמת-השרון.

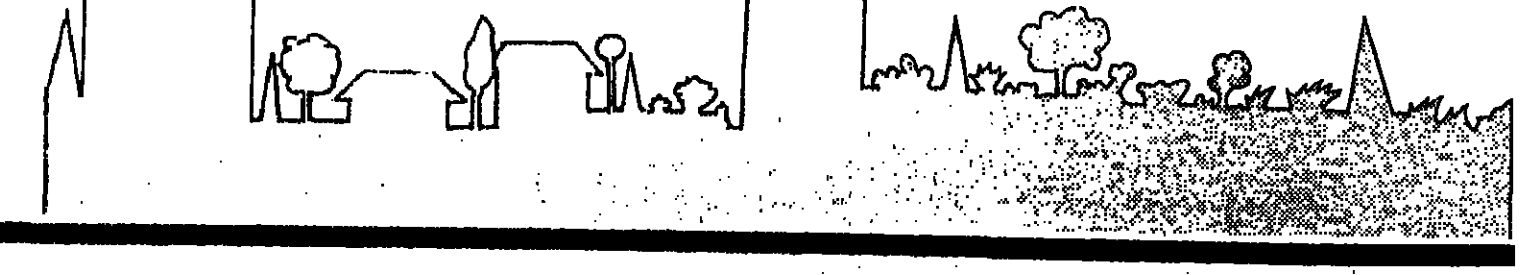

במקום מרכזי ושקט
בלב רמת-השרון (רח' ביאליק - ההגנה)
דירות 5, 4 חדרים ודירות גג,
בבנין בן 3 קומות עם מעלית.

דירות 4 חדרים - 111 מ"ר
החל מ-**213,800** ש"ח (כולל מע"מ פיתוח וחניה) – ~~133,660~~$

דירות 5 חדרים - 137 מ"ר
החל מ-**263,200** ש"ח (כולל מע"מ פיתוח וחניה) – ~~164,500~~$

דירות גג 6 חדרים 160 מ"ר
החל מ-**323,600** ש"ח (כולל מע"מ פיתוח וחניה) – ~~202,270~~$

עכשיו בהישג ידך!

משרד המכירות באתר גני־הרצליה
פתוח לציבור גם בשבת ובחג
בשעות 11.00-14.00 טל. 052-574517

פרוייקטים נוספים בסביבה:
- **גני הרצליה** - קוטג'ים, דירות **4, 5** חדרים ופנטהאוזים.
- **נווה אלרם** - רח' בית שמאי, רמת השרון, דירות **4, 3½** חדרים ודירות גג.

בית טוב מבית טוב!

אלרום

משרד ראשי אלרום –
שד' רוטשילד 133 ת"א (ליד כיכר הבימה) טל. 03-203341
פתוח בחוה"מ סוכות בשעות 13.00 — 08.30

מיסודה של החברה לישראל ואשטרום

איור: גולינצקי

מן שהקיצה משנתה ראתה חייל צעיר, גזוז שיער, עומד לידה.

„מותר לי לשבת, אין שולחן פנוי", התנצל.

„ברצון", השיבה, עור לפותה בקורי שינה חוקים.

„אגש להביא לי סנדוויץ' וכוסית. אני משאיר את התרמיל".

„אל דאגה, אני אשמור על התרמיל".

הערב ירד, ואורות לילה ראשונים התלבטו על פני הקירות הערומים של התחנה. במזנון חשפה האפלולית את פתח הכניסה אל השירותים. ליד הפתח עמדו כמה גברים בתור. „זהו מקומי עכשיו", עבר הירהור במוחה של ריטה. לא היה לה כל רצון לקום ולגשת לקופה ולקנות כרטיסים. עוד עטופה היתה בחום שנתה. היא לה זכרה מתי וכיצד נרדמה וגם לא דבר מן החלומות שהכעיתו אותה. בכל־זאת חשה שלא היתה זו שינה ריקה.

החייל שב בינתיים. הוא קנה סנדוויץ', כוסית וקופסת סיגריות.

„האנשים רוקנו את המזנון, לא השאירו דבר", התלונן.

„הצלחת, אני רואה", ביקשה לעודדו.

„הסנדוויץ' האחרון", אמר והגביהו כדי להראות לה. ידיו היו רחבות, מחוספסות, ידי איכר. בלא גינונים נגס בכריך, כריך זול, עשוי כלאחר־יד. ריח חריף של חרדל נדף ממנו.

„היכן אתה משרת?" שאלה אותו משום־מה.

„רחוק, ליד הגבול. התנאים קשים", השיב כדרך שוודאי משיב לבני־דודים הבאים לראות את פניו בחופשה.

„ועכשיו אתה בחופשה".

„נגמר".

כבר שנים לא ראתה מקרוב תווי פנים צעירים וגולמיים כאלה. יצור מיצורי השדה, גם בצבא ודאי סמוך לאדמה במו בבית, חלף הירהור במוחה. עתה ביקשה לקום ולגשת לקופה, והיא אכן עשתה מאמץ וקמה על רגליה.

„למה לא תשתי עמי כוסית?" אמר בלא להרים את עיניו.

„מה?" נדהמה.

„למה לא תשתי עמי כוסית?" לא שינה דבר במשפט.

„גשם יורד".

„אתה צודק, נחכה קצת".

הוא הושיט לה סיגריה ואמר: „את כל יום כאן".

תחילה לא קלטה את המשפט, אך משקלטה פשט חיוך אווילי על פניה, משל שבו והטיחו בה איזה עלבון ישן שאין בו עוד כדי להכאיב. „אני כאן במעבר", אמרה בשקט.

„את נראית כוותיקה".

למלה „ותיקה" היה רק מובן אחד באזור הזה, ריטה ידעה אותו. רגע ביקשה לקום ולעמוד על כבודה, אך מלה לא נמצאה בפיה, והיא שכה ואמרה בעילגות: „אני כאן במעבר".

החייל הרים את עיניו ואמר: „את יפה מאוד". האיום היה ברור.

היא ישבה על מקומה וחשה שהחולשה הולכת ופושטת ברגליה. היא הצטערה, לא צער שיש בו שייכות לרגע, אלא מין צער שהצטבר בה.

„בואי נצא מכאן", אמר.

„אלווה אותך לרציף", ביקשה לרצותו.

„אני רוצה ממך קצת אהבה", לא העלים עוד את זממו.

„אני כבר אישה לא צעירה", רעד קולה.

„אל תתחילי", אמר, מלים שרב־הסמלים שלו מרבה להשתמש בהן.

„אני אלווה אותך לרציף", שב החיוך האווילי ואחז בשפתיה.

„רק קצת אהבה".

„אני צריכה להגיע לווינה. דרך ארוכה לפני", דיברה במין מתינות עילגת.

„למה את מרגיזה אותי", אמר בלא להרים את עיניו.

„אני אקנה לך קרטון של סיגריות. אתה זקוק לסיגריות", דיברה אליו כדרך שדיברה פעם אל יוהאן שעה שהשתולל בתחנת הרכבת וצווח בקולי קולות.

הגשם לא פסק. האנשים הצטופפו בפינות המקורות ופניהם הביעו אומללות, חוסר־אונים ובעתה. החייל גרר אותה לאורך הרחובות הרטובים, לבסוף דחף אותה אל תוך מרתף מואר, בית־מרזח מסתבר.

לאחר שתי כוסיות נוספות סר הפחד מגופה והיא דיברה בשטף, הזכירה את פראכט, את בנו ואת

אהרן אפלפלד

פגישה בתחנה

פרק מרומאן

„אתה צודק", אמרה ושמחה על כך שיכולה היתה לשבת.

הוא מיהר והביא שתי כוסיות. מאז הבוקר הקיפו אותה מכל עבר מלים לא טובות. הסוחר היהודי השקיע בה את מבטיו כרעל. רק עתה חשה מה חולל בה. „לחיים, כוסית טובה", הרימה את ידה ושמחה בליבה שצעיר חביב ניקרה לה בדרכה.

„היכן אתה גר?" הסיתה אותה הלשון לשאול.

„בברנדאו, לא הרחק מכאן".

„אני מכירה את המקום", אמרה בהתרגשות.

בתימון היה המורה לטבע מוציא את הכיתה לטיולים, ואחד מאתריו החביבים היה ברנדאו. המורה היה גבר גבוה, נאה ובלונדיני, והיא אהבה להתבונן בו. בעיניה היה, באותה עת, כל היפה והשלם, מה שלא מצאה באביה, דודיה ובני־דודיה. הללו היו נמוכים, רזים, בהולים ומשמיעים תמיד סיפורים יגעים ובדיחות תפלות. הוא, פאול שטורמן, נזכרה, היה רציני, מביע את דבריו בשקט ואינו אומר דבר שאינו לעניין, הפסוקת בשערותיו, השיזוף, הטבעת על הורה, הכל הכל, אפילו הקסקט, הנעליים הגבוהות, בכל איזה הדר פשוט.

„טחנת הקמח עוד עומדת?" שאלה.

„על מקומה", אמר ושתה שני טורים שיניים צחות. „הסירו את כנפי הרוח ועכשיו היא פועלת על מנוע".

„חבל".

„למה?"

„אהבתי להתבונן בכנפי הרוח".

„ואת, מאין את?" פנה אליה בלשון „את", ברורה, כדרך שפונים אל בן־גילך.

„משנאו", לא היססה להשיב.

„עיר יפה מאוד. הייתי שם פעמים אחדות. אמי לקחה אותי בשעתה אל הרופא המחוזי, ופעם הייתי כלשכת הגיוס. החשמליות יפות מאוד".

„אתה מוצא שהיא יפה?" תמהה.

„עיר יפה מאוד. יש בה מיסעדות וקולנוע. אדם יכול לבלות בה שעות רבות".

„ועכשיו אתה חוזר לבסיס", אמרה משום־מה.

„נכון", אישר בקול צבאי.

„כמה שעות נסיעה מכאן?"

„שש". כל החיספוס והחן עלו ממלה בודדת זו.

הוא כילה את הסנדוויץ' ואמר: „אני עוד רעב. אני הולך להביא לי סנדוויץ' וכוסית".

„גם אני צריכה עוד כוסית", אמרה.

שניהם ניגשו אל הדוכן.

המזנון נגדש עתה בני־אדם. הם הקיפו את השולחנות העגולים ודיברו בקולי קולות. היו אלה כמסתבר, סוחרי מיקנה. ריח בהמות נדף מבגדיהם. פחד פתע לפת את רגליה והיא הערתה אל תוכה את הכוסית ואמרה „לבריאות", בנימת האיכרים.

גם החייל הערה אל גרונו את הכוסית ואמר: „העולם מחורבן".

„למה אתה אומר זאת?" שאלה בקול רך, בקול של אדם שנעזב, ועתה מבקש את קירבתו של אדם זר.

„דווקא עכשיו, כשאני רוצה להישאר בעיר, אני מוכרח לחזור לבסיס. זהו בסיס ארור. כמה חיילים כבר ערקו, ורבים יושבים בבית־הסוהר".

„מה הקושי?" ביקשה לדעת.

„מה יש לדבר, אימונים ושמירות. רק גמרת את האימונים וכבר אתה בשמירה, וחוזר חלילה. אם תיתפס מנמנם בשמירה, יכניסו אותך ישר למחבוש". עתה התיר את לשונו ודיבר אליה כשם שוודאי מדבר אל חבריו בכפר, בלא לברור במלים. ריטה נקסמה רגע בקולו הצעיר.

„מתי יוצאת הרכבת שלך?"

„בעוד שעה וחצי. בפעם האחרונה איחרתי את הרכבת ברקות. ושילמתי מחיר כבד. ישבתי עשרה ימים במחבוש. זהו זה, זה צבא".

עתה ידעה ריטה למה מבקשים היהודים להשתמט מהשירות הצבאי. בבית היו מדברים הרבה על השירות הצבאי. לאמיתו של דבר לא על השירות דיברו אלא על הדרכים לשחר את קציני הגיוס ועל הוועדות הרפואיות. אחד הדודים הטיל מום ביד ימינו כדי שלא יגייסוהו.

„ואת, בת כמה את?" קטע את מחשבותיה.

„נחש", ביקשה להשתעשע רגע.

„בת עשרים וחמש".

„טעית".

„אני?"

„אתה".

„לא אכפת לי".

„חביבי", דיברה בלשונו, „יש לי כבר בן בגילך".

„לא איכפת לי", אחז ברפוס זה ולא הרפה. „אם אישה מוצאת חן בעיני, לא אכפת לי".

„ואני מוצאת חן בעיניך?"

רגע השהה את תשובתו ואמר: „מאוד".

גשם פתע ניתך, והרציפים הפתוחים התרוקנו. המון אדם הצטופף ליד הקירות המפוריחים. „כל הקיץ הזה הוא רק אחיות עיניים", נשמע קולו של אדם שכותנתו נרטבה והוא נעמר רועד ליד החלון.

„למה לא לקחת סוודר?" הקניטו חברו.

„מגיע לי עונש, לא למדתי לקח".

„אני לא יוצא מהבית בלי מעיל".

„אתה נוהג כתבונה".

„פעם תפס אותי שלג באמצע הקיץ, ולמדתי לקח".

„אני פטיל".

„ואצל מי התוכמה?"

„אצל היהודים. אצלם גם החוכמה וגם הכסף".

השיחה הקצרה, שריטה קלטה מבעד החלון, הזכירה לה שיחה אחרת, אך היא לא ידעה היכן. האנשים צבאו על דוכן המזנון וצרחו. סנדוויצ'ים כבר לא היו, גם לא וורקה, רק חפיסות של ביסקוויטים, והללו נחטפו כאילו יצאו טריים מהתנור.

„למה לא נצא החוצה?" פנתה אליו כאל מכר ותיק.

האנדרטה שהקים ולצר ברחבה. על מאריה אמרה: אישה קרושה שיש לשאול בעצתה תמיד. גם כאן היה האולם גדוש גברים בכל הגילים, בפתח האחורי עמדו השיכורים והקיאו. באין מקום פנוי כרע החייל לידה ונשק את ירכיה בתאווה של יונק טורף. מראה החייל המנשק את ירכיה של נקבה שיכורה ביזר את דעתם של היושבים, והם עמדו מעליו ועודדו אותו. הלה היה מוציא מדי פעם בפעם את ראשו מאגן־הירכיים ומשמיע מלה גסה.

ריטה לא פלטה הגה מפיה. הקור הקפיא עתה את גופה. היא חשה אומנם את ידיו הגדולות ואת פיו הרחב שחיטטו בגופה. החיטוט לא הכאיב לה.

„את אוהבת אותי?" פנה אליה בעיניים של רוצח.

„כן".

„ובחופשה הבאה תלכי איתי לבית־מלון?"

„אלך".

כולם התבוננו בו עתה בשקט ובסקרנות קרה, כמו ציפו שיקרע את שמלתה מעליה.

הוא לא עשה כן. הוא סטר על פניה בחוזקה ואמר: „בפעם הבאה אל תגידי לא", מייד קם על רגליו.

„לאן אתה הולך?" שאלה ברוב איוולת.

„מה את חושבת, שבגללך אשב עשרה ימים במחבוש. הרכבת יוצאת בעוד חמש דקות", אמר ואחז את התיק ויצא החוצה.

ריטה לא זזה ממקומה. כל שאירע לה בשעות האחרונות קפא בגופה, גם הסטירה שהנחית על פניה. עתה ציפתה כי היושבים מסביב ישמיעו גידוף או יכנו אותה בשם גנאי, אך איש לא אמר דבר ואיש לא נגע בה לרעה. כולם היו עסוקים בשתייה. מדי פעם היו מושיטים את ידיהם כדי ללפות ישבנה של מלצרית צעירה. „ניצלתי, כולם נמשכים אל הצעירות", חלף הירהור משונה זה במוחה.

★

(פרק מתוך הרומאן „ריצפת אש", שיראה אור בקרוב בהוצאת „כתר")

גרשון שקד

התשובה הישראלית לאתגר הניו־יורקי

זה החלק השני והאחרון של המאמר על יהודים ויהדות בארה"ב. החלק הראשון פורסם בערב יום הכיפורים, 2.10.87.

חלק מן הדברים המתרחשים בארה"ב עשויים להיות מובנים שלא כהלכה. אתה ניצב לפני תרבות סינקרטיסטית קלת־התבוללות, שאינה מתבוללת בקלות, ואתה תמה כיצד באחוז זה של נישואי תערובת, והחדירה הולכת וגדלה של יהודים למימסדים של החברה האמריקנית עדיין פורחות כעין פסבדו־תרבות יהודית. ואולי המלה „פסבדו" אינה הולמת ומוטב לומר: כיצד ומדוע פורחת שם עדיין תרבות יהודית מיוחדת ומוזרה התשובה לכך מורכבת מאוד ויש לה משמעויות שונות. אין היא תלויה בגורם אחד אלא באלף גורמים, ואולי זו בעיה אופטית בלבד והפריחה אינה כלל במרכז אלא בשוליים. אולי המרכז הרועש הוא המיעוט, והשוליים הדוממים הם הרוב. קשה להכריע כאן.

בין בני משפחתי בתרחק הדור הרביעי של יוצאי אירופה מן היהדות מרחק ת"ק פרסה. נכר אחד של דודה אחת נשא יפאנית ונכר אחר נשא מורמונית. וגם בין בני משפחה שהגיעו לארה"ב מאוחר יותר קיימים כבר נישואי תערובת. ההתבוללות הפיסית חוגגת. במסיבת־רעים אצל פרופסור חשוב באחת האוניברסיטאות שם, אדם בעל הכרה יהודית, שבילה כמה סמסטרים טובים בארץ־ישראל, הכרנו את אשתו הגיורת וממשפחה צרפתית קתולית שורשית, הכרו נשא ואספית הגונה שלא נתגיירה והילדים מתחנכים חינוך לא יהודי. וחבר אחר, פסיכולוג במקצועו, הגיע עם אשה כושית שנתגיירה כנראה, ומשנתכרר לנו שמשפחה שלישית, יוצאת הונגריה, היא על טהרת הקתוליות הצרופה, נרהמנו וחשבנו שיש לחפש באילן־היוחסין שלה אבות יהודיים.

קשה, כאמור, לדעת אם אלה השוליים או המרכז, משום שאת הזהות היהודית מטפחים אלה שקשריהם אל היהדות הרופפים יותר, בין שהמשפחה היא

> **היהודי האמריקני אינו רוצה שיפחידו אותו בביזנס של השואה. זה מאוס עליו**

יהודית על־פי כל כללי ההלכה ובין שהמשפחה מעורבת, ושהצד הלא יהודי בחר משום־מה ביהדות.

מכל מקום, הזהות התרבותית של אותם בני ארה"ב, המוהים עצמם כיהודים, מעוצבת על־ידי מוסדות של תרבות, המתרגמים את היהדות ללשונם של יהודי ארה"ב, ויהיה זה תרגום לשוני, או תרגום סמיוטי (תרגום של הלכות ומינהגים). הסמינרים השונים לרבנים של הרפורמים ושל הקונסרבטיבים, קתדראות יהודיות באוניברסיטאות, הוצאות־ספרים יהודיות, סופרים יהודים, כתבי־עת יהודיים בשפה האנגלית, כנסים ואירגונים המופקדים על תחומים שונים של תרבות והישרדות יהודית (כגון „בני ברית") – הם בית־היוצר לנשמתה של אומה ורשה־ישנה המכונה יהדות אמריקה. איני יודע אם הללו נלחמים מלחמת־מאסף, שסופה התאבדות או תורכן עצמי, או שמא הם „גחלת לוחשת בערימת הדשן" או „אוד מוצל מאש" או „בית־יוצר גדול לנשמת האומה". רק הזמן עשוי להוכיח אם פעולת התרגום העקית הנעשית שם, תייצב את תרבות יהודי אמריקה ותעניק להם זהות משלהם, או שהיא תשטח את תרבותם ותיטול מהם את ייחודם. בניגוד לאחרים מחברי, אני בטוח למדי בהישרדותו הרוחנית של העם היהודי בארץ־ישראל, למרות שאיני בטוח תמיד בהישרדותו הפיסית (ולא רק מסיבות חיצוניות). אני בטוח למדי בהישרדות הפיסית של יהדות ארה"ב (ולא אם כן יבוא מיפנה בלתי צפוי לחלוטין), אך איני מוכן להישבע שיהדות זו תשרוד מבחינה רוחנית, והיוצאים מן הכלל – שומרי המצוות – הם מיעוט שמעיד או שעלול להעיד על הכלל.

כל מי שמולול באותה עבודת תרגום ענקית הנעשית שם, למרות שהיא על השכון קיומו הדו־לשוני והדו־תרבותי של עם ישראל, אינו יודע מה הוא שח. זו עבודה רצינית, הוגנת ומשמעותית, אך יש להתבונן בה בעיניים פקוחות ולא לטמון את הראש בחול כבת־יענה, או לזלזל במה שאינו ראוי לזילזול. מה שקורה שם מרחיק את היהודים הללו מן הפיתרון הציוני, משום שלפי הרגשתם הם אינם זקוקים לציון כדי לחיות חיים יהודיים. הם, אולי, זוכרים בקושי שחלק מן התחיה הזאת קם והיה מכוחה של מדינת־ישראל כאתגר חברתי ותרבותי ושעדיין לא יצרו אוטונומיה תרבותית בעלת כוחות־יצירה פנימיים אמיתיים.

רובה של אוטונומיה זאת מבוססת על נוסטלגיה לעולם ישן ועל סיוט מפני התחדשותן של סכנות העבר (בתכניה); אבל בינתיים יצרו מיסגרות של חידוש קשר אל תוכני המסורת, למרות שונתו (בלשון ובאורח־החיים) את מרכית צורותיה. „ואין לצהול ואין להתמרמר, צריך רק לראות ולהבין".

הניגודים הפנימיים המוזרים ביהדות ארה"ב מתבטאים בתחום הפוליטי כמו גם בתחום התרבותי: וי"ס כריסטעלט זאך אויי יערעלט זאך" (כפי שהדבר קורה אצל הגויים, כך הוא קורה אצל היהודים). וכבר היו דברים מעולם: איני רוצה להשוות בין הנסיבות החברתיות, אבל גם ברפובליקת ויימאר היתה החברה היהודית מקוטבת על־פי אותה חלוקה אידיאולוגית, שאיפיינה את החברה הגרמנית. קומוניסטים וסוציאליסטים יהודים רבים משמאל ויהודים מעטים יותר מן הימין, שנשארו חלק של הימין, עד שהימין הפך את האנטישמיות למצע אידיאולוגי (ואני ממליץ בעניין זה לקרוא את דבריו של גרשם שלום על שני אחיו).

האינטליגנציה האמריקנית מחולקת בצורה הפוכה, מבחינה כמותית, ממרכית העם. מה (כפי שמתברר מן הבחירות) רובו של העם שמרני, הרי רובה של האינטליגנציה (כך נראים הדברים לפחות כלפי חוץ) „ליברלי". היחסים בין שמאל לימין, מתנגדי רייגן ותומכיו, הליברלים הפתוחים לעולם החילוני והפונדמנטליסטים המבקשים לסלק את כתבי דארווין מבתי־הספר – מקוטבים מאוד. קיטוב אמריקני זה מתבטא, במידה זו או אחרת, גם בקיטוב יהודי. כתב־העת „קומנטרי", שהיה בעבר הדוחק ממיבצרי הליברליזם, הפך עיתון שמרני, ופודהורץ עורכו אינו אחור ביותר בקרב האינטליגנציה הליברלית. לעומתו הוקם כתב־העת „תיקון" וגם כתב־עת, אחרים רבים נאבקים ב„קומנטרי", המוקצה מחמת שמרנות (ושוב, אין הדברים רחוקים מכמה תופעות מוכרות היטב בישראל).

ביטוייו העיקריים של הקיטוב האמריקני הם ביחסה של יהדות אמריקה למדינת־ישראל. יש ליחסים של היהודים אל נושא זה קשת רחבה של דעות והשקפות. רבים האוהדים את השמאל בכל אתר ועניין אינם מקבלים את עמדותיו ביחס לישראל. כנגד זה, מרכית הימין היהודי, המזוהה עם הקו של רייגן, מזוהה גם עם קו מדיני נוקשה יותר בישראל.

מה שמעניין אותנו הם דווקא הניגודים הקטביים, שהם ביטוי של ההוויה היהודית, הנוטה לנקוט עמדות קיצוניות בהוויה האמריקנית, בין שעמדות קיצוניות אלה נתבטאות בעמדות מימסדיות ובין שהן אנטי־מימסדיות.

אתאר עמדות אלה באמצעות פגישות שהיו לי עם יהודים שונים. נתיידדתי שם עם אחד מיוצאי ארץ־ישראל, המתגורר בארה"ב ומבקש לכתוב עבודת דוקטור ספרותית־סוציולוגית. ביקשתי לראות משהו מפרי עטו, כדי לתהות על קנקנו. הוא הגיש לי איזו עבודה מחרה, שנדפסה שם באחד העיתונים המרעיים של השמאל ושענינה: האסון שהביא הרעיון הציוני על עם ישראל. כל זמן שרעיון זה ימשיך להיות מן הרעיונות המכוונים את המדינה במזרח התיכון – הוא גורס – לא יהיה שלום באזור, משום שהרעיון מכיל בקירבו את זרע הפורענות. המאמר עסק ביצירותיהם של סופרים ישראלים שונים, והפירוש שניתן לדברים היה, נאמר, ביותר למדי. מכל מקום, מרבית הספרות נראתה בעיני הכותב ציונית מדי. הספרות עדיין מפגרת אחרי ורישותיו לשינוי ההוויה הציונית. עבודה כזאת יכלה להיכתב, כנוכן, גם בארץ על־ידי אנשים בעלי השקפת־עולם קרובה.

שוחחתי עם האיש. הוא אדם מקסים. ישראלי שהשתתף במלחמת השיחרור. רוב בני משפחתו עדיין מתגוררים בארץ. הוא בנה לעצמו בארה"ב חיים חדשים. השקפת העולם שלו מבוססת ורציונית מאוד, והוא מאמין בה באמונה שלמה, ואני רוצה להדגיש, כי למרות שאינני מסכים עימה, אני מכבר את בעליה.

ניסיתי להסביר לעצמי את יחסו של אדם מקסים זה לארצנו והיא היתה ארצו במשך שנים ארוכות, ועלה בדעתי שמבחינה רגשית, זו השקפה הקרובה בצורה מורה להשקפת־העולם של מרבית הסופרים הישראליים של שנות ה־40.

קופסת כסף לאתרוג, מרוקו, המאה הי"ט

חלק גדול מהם נוהג בארץ אהבתו כמין בעל מאוכזב, שאשת־אהבתו בגדה בו. משהו מן הרגישות האגרסיבית הזאת אתה מוצא כבר בספרו של חנוך ברטוב „החשבון והנפש" או בספרו של דוד שחר „ירח הדבש והזהב", במרבית יצירותיו של עמוס קינן ובעיקר ביצירותיו של חנוך לוין „אסון הארכנ'י" ו„חיי אליקום" ועד ל„מינוטאור" ו„רקוויאם לנעמן". בוודאי שיש כעין זה הדעות שהות של אכזבה, מן האכזבה המוגבלת של אהרן מגד וחנוך ברטוב ועד לאכזבה הטוטאלית של אותו ידיד ישראלי. שורשיו של יחס זה הם בתמצי אהב נאמנת, שינאה שמקורה באהבה עזה.

ישראלי זה הפגיש אותי עם מוחו ורבו, „ד"ר סמאלי", דוקטור לכרעי התבה באחת מן האוניברסיטאות המכובדות בעיר. לשון השניים חוכה: הקול קול ישמעאל, אך אם אצל הישראלי הלב הוא ליבו של יעקב, שביקש שארץ־ישראל תהיה רחל והנה היא לאה, הרי היהודי האמריקני מרוחק מכל זה הדבר בלשונם של אלה המדברים על ישראל כפי שדיברו על ארגנטינה, וכפי שהם מדברים כיום על דרום־אפריקה ועל צ'ילה. והנימה היסודית שלו היא, שכל המדינות הלאומיות מיותרות, וישראל כמדינה לאומית־דתית על אחת כמה וכמה.

היהודי האמריקני מוכן להסכים לכל היותר למדינה דמוקרטית חילונית, וכששואלים אותו מה יהא אם ישאנו במדינה דמוקרטית חילונית את שארית הפליטה היהודית – הוא אינו שופט. נושא זה אינו מעניין אותו. הוא לא רוצה שיפחידו אותו בביזנס של השואה. וביזנס זה מאוס עליו. צריך להעניק מדינה לפלשתינאים המדוכאים בכל חלקי ארץ־ישראל. זו ארצם ולא זו של הקולוניאליסטים היהודים. הוא קיצוני יותר מחלק גדול מן ה„פתח". תבריו מן השמאל האמריקני אוהבים אותו. הוא, כנראה, שייך גם לקבוצה המכונה „חבריה", שהיא ברית בין שחורים מקופחים ללבנים ורודי ונשות אספה. יהודים לבנים מגדיקים את פורענות אם מבקשים להוציא את מפריקה ומגוננים את ישראל על כל צער ושעל: ארץ אימפריאליסטית, שסופה להביא מורה לעולם.

הוא הזכיר לי סטודנט יהודי אמריקני שהשתתף בברקלי לאחר מלחמת ששת הימים. (שאמר לי במגיפת השואה, כי זו נזכה ולדעתו שכיצוצו למלוכה. היהודים צריכים להיות קורבנות ולא „מקריבים". מנוצחים ולא מנצחים. אמרתי לו, שאם הוא מבקש להיות קרבן, כדאי שיקשור מן המעגל של ברקלי אבל האיש לא התרשם מהדשהותור שלו. המשיך להטיף בכל מאודו למעמד של כבשה בין זאבים, שאלף ואבים ישסעו אותה, היא תהיה כשלום „עבד ה'" הנושא את עוונות העמים.

ד"ר סמאל כאיתו כבורנו קטע ברוגניות מיסויימות, המקובלות על קבוצת ההתייחסות השמאלית שלו, ומבקש כיהודי להיראות יותר שמאלי מכל קבוצת ההתייחסות כולה ושהיא רובה יהודית, אך פיזלת אל הכוסי או הוואסף הקיצוני ביותר בחבורה. אחד הדברים שאיננו מבינים לעתים הוא, שבעלי הדעות השמאליות הקיצוניות אינם קורבנות מסכנים של המימסד. רובם תופסים עמדות־כוח ונהנים הנאה עצומה מעמדותיו, ועם זאת הם נהנים מיוקרה רבה אצל המימסד שכנגד, השמאלי, שבעולם האקדמי ובחיי הספרות ריא זהה לעיתים קרובות עם המימסד (של אותה הבוצה הברית).

המנהיגים הרוחניים של השמאל בארץ ובארה"ב יכולים לנאום, לכתוב ולהציג כל מה שעולה על רוחם ולזכות תמיד ביותר מחיאות־כפיים מאשר מהאיה. מיכום שהם יהיו תמיד גיבוריו של הממסד, שהם עצמם מנהלים. של והמר גיבורי האנטי־מימסד. בברכית המוסדות האקדמיים והאמנותיים אין עמדתם הקיצונית בדיקה לעיירה שלהם, אלא אף מקרבת אותם, מיכום שהמבקרים עצמם מייצגים גם הם לאותו מימסד עצמי. אין זה אומר, חלילה, שדעותיהם פסולות. היפוכו של דבר הם לעתים קרובות צודקים בעניין זה או אחר, אבל הקיצוניות היא הלה בן התהדרות על ליבו של ה„תבר". על כל דבר רע שאתה יכול לומר על אויבי העולם הכלליסטי ולא בעניין הפעולים/ אני יכול לומר דברים גרועים מזה. השמאל היהודי, הפוזל לסביבה הקרובה והרחוקה, מנסה להוכיח שהוא אובייקטיבי בעניין היהודי. הוא מיאש בישראל לא פחות מחבריו, שהם בעלי בריתו בעניין זה, כשם שהוא בעל בריתם בענייני ויטנאם או ניקרגואה.

נכנסתי לוויכוח עם אותו פרופסור וניסיתי להסביר לו, שאיננם הישראלים אינם כלית קבולה תכלית, שגם אני מתנגד להלק גדול ממעשיה של הממשלה הנוכחית וגם אני מתנגד, מסיבות אלה או אחרות, לבצר הביבוש ומבקש להחליפו במישטר אחר, שיעניק חופש לערבים בלא שיסכן את חיים של היהודים. אבל האיש לא רצה לשמוע על פיתרונות שיאפשרו חיים ליהודים ולערבים. והוא היה מוכן להקריב את היהודים על מזבח העקרונות שלו. הללו היו שפים בעיניו, מיקום שהם נמצאים הן בעיני אלוהים ובעיקר בעיני אדם. איך יכול לשכנע מוהנים גדולים של אמת קדושה, צודקים בעיניהם, דוברים של האמת בכבודה ובעצמה, חברים אימיים של השלום והצדק, שבשם כל העיקרים הנפלאים הללו מוכנים אולי להקריב יותר הדי אדם מכבה מאויביהם הקשים ביותר.

מן העבר השני של המיתרס עומד לו יהודי של כל ימות השנה, מחסידי של הרב כהנא, שהיה מבקש לנתוש ולכלך על כל ישראל. ציוני קשוח, ההוגן שאינו

> **היהודים צריכים להיות קורבנות ולא „מקריבים". מנוצחים ולא מנצחים. להיות כבשה בין זאבים**

עולה לארץ־ישראל משום שאינו מסוגל להסתדר עם ההסתדרות – טענה העוונות לעתים קרובות בפיהם של ציונים יושבים כאן, שמבקשים להצדיק את לאומיותם הקיצונית, השוכנת לבטח תחת שמי ניו־יורק האפורים.

פגשתי את האיש הלבוש בקטיפה, שגב עניבת־פרפר, כולו תפארת והדר, כדרך שעמים קזו מתאר את סבו הרביזיוניסט, המולך בחליפה ובעניבת־פרפר ביום תבסין ירושלמי.

בשיחה עמי התל מייד ללכר אותי פרק בהלכות ציונות. אדון פרס הוא המנהיג הלאומי האחד המוכן לוותר על שעלים בסעלי ארצנו. הוא להרגף הסכם להתנע. אילו הערבים היו בסתלטים על ארץ־ישראל, האם לא היו מגרשים את כל היהודים שהיו נשארים אחרי השחיטה הגדולה – ושאר טענות שטבענו כבותן בארץ. נחנני נכבד מנהגהן בעל השקפות פונדמנטליסטיות סמי־פאשיסטיות, אוהד גדול של חבר הקונגרס קמפ, אלי גנתו' ורונלד רייגן.

הוא וד"ר שמאל הם דוקטרינרים דוגמאטיים וולניים, אבל בה בשפה הראשון מוכן להקריב את העם היהודי כדי להראות יפה בעיני עצמו ובעיני חבריו, זה מבקש להביא את חוויית ההישרדות ואת המאבק של מה שהוא רואה באויב הנצחי (ולהחליפין העם היהודי) עד אבסורדום: הפראנויה ההיסטורית של הימין האמריקני הרואה אויבים בכל פינה ומבקש לסלק אותם, אם רק אפשר, מעל פני האדמה, קיבלה כאן גוון יהודי לאומי.

ניסיתי להסביר לו, כי אני סבור כמוהו שיש חשיבות עליונה להישרדותו של העם היהודי, אלא שהוא יכול וצריך להישרד כעם שסרא׳ להיות ולמות לבטח, ולא בעם שהוא גורע מעמים רבים אחרים. ניסיתי לומר לו, שהתבנית שלו של האויב כמצא לא זו בלבד שאינה מוסרית, אלא היא גם אינה ריאלית ושהמדינה שבנגוד היא להגיע להסדר בלשהו עם הצד השני. המדינה הוא ישן נושן, ולא אבנכו עליו תיחוקים ההבצאות.

זוהי העברה במעט ישירה של מציאות ישראלית לגטוהו, או והשוכם של דבריבנ העברה ישירה של מציאות מנוחכת לישראל. הקיטוב הנוא בהשקפות העולם לא נולד בשנת הזאת, הוא קיים בישראל מימים משכבר, משנות הי"ט, באוטו־אינטליגנציה וכן תגובה פעילה לפאודיות וחכנו את הנהגת הישוב בקבוצות שפגש גורשכלת והיפה־ולה אבל הוא קיבל מיגר נוסף מצד המתגבסיליום הדתי והשלישי האמריקני, המחלק את העולם לאדומים רשעים ללבנים צדיקים, בשם שהשמאל האמריקני מחלק את העולם ללבנים רשעים ולשחורים צדיקים.

בשם שהשמאל האמריקני כרוחו מן ההוויה הישראלית, משום שתוגרה של הימין האמריקני (וחלק של האימפריאליזם, כך הימין האמריקני סולד מן המציאות הישראלית שלפי מיקמו עדיין שולטים בה שרידי הסוציאליזם והאתאיזם, המתגלה בעירכות הכלכלה ובמדיניות של שר־החוץ הנוכחי.

היהדות, ארץ־ישראל כהוויה יהודית וחיי הקהילה תופסים מקום כלשהו בחייה של הקהילה היהודית האמריקנית, ובעיקר בחיי הרוב הרחב של תבנית

נורית זרחי

לאמיר גלבע

כָּל מַה שֶׁמִּתְחַזֵּק גְּדוּדְךָ
לְהַגִּיד לְךָ אֶת הַיַּלְדָּה
אֵינֶנּוּ רַק רַעַשׁ יַעֲשֶׂה יָם;
גַּם דַּג הַזָּהָב אַחַת יִקְרָה לְאֶלֶף
וְאוּלַי אַף פַּעַם לְפֶתַח עֵינְךָ מְנוֹרָא
הַחֲבַצֶּלֶת מִתּוֹךְ סוּס יָם הַלָּבָן קְצָפוֹ
יַעֲלֶה אֲנִי הַמָּוֶת רוֹכְבִים קְרִימָה אוֹתָם.
גַּב עַל הַחוֹף פְּנֵיהֶם בְּחוּט הָעֲפִיפוֹנִי
שָׂחַק קִנְאָתִי הָרוּחַ.
הִנֵּה סְפִינַת הֶעָנָן מִשֶּׁמֶשׁ בָּא
וַאֲנִי כָּל כָּךְ רָצִיתִי אִתָּם –
רַק סוּס הַלָּבָן דּוֹהֵר גּוֹרָלִי הַקָּצָה –
מִי פֹּה בּוֹכֶה יֶלֶד יָם קוֹלוֹ הַקָּטָן,
לֹא אֲנִי, לֹא אֲנִי הוּא הַם ·

בארץ גדולה גם קטנים נעשים
גדולים ומקבלים ממדים אחרים

(המשך מהעמוד הקודם)
מבוגרים וצעירים, המשלחים את ילדיהם לפחות לבתי־ספר יהודיים של ימי ראשון. אין להגזים בעניין זה, משום שהרוב הדומם מעורב מאוד גם בחיי הקהילה האמריקנית כולה, והוא נאבק על שאלות פנים־אמריקניות לא פחות מאשר על שאלות פנים־קהילתיות.

המעורבות בתהליכי הבחירות של סנטורים, אנשי קונגרס ונשיאים היא גדולה למדי, וההשפעה של הון יהודי, ייעוץ תיקשורתי ושאר גורמים בתחומים אלה גדולה יותר מאחוז היהודים בכלל האוכלוסיה. זו קהילה מעורבת מאוד בחיים הפוליטיים הפנים־אמריקניים וכל מי שמגזים בתיאור ההתכנסות היהודית בתוך עצמה מצייר תמונה מסולפת.

יהודים מרבים לתרום לאוניברסיטאות כלליות יותר מאשר למוסדות יהודיים ולמקצועות כלליים יותר מאשר למקצועות יהודיים, הצצים כפטריות אחר גשם באוניברסיטאות אמריקניות בכל אתר ואתר. כך שגם כאן התמונה מאוזנת למדי: הקהילה תורמת תרומה גדולה לקהילה האמריקנית ומסייעה על חייה וכפי שמתנהלים העניינים אצל היהודים, כך מתנהלים העניינים אצל לא יהודים; וכתרומה שכנגד מצד הקהילה הלא־יהודית מרבים לייסד קתדראות למקצועות יהודיים במוסדות לא־יהודיים להשכלה הגבוהה. כך בכל רחבי ארה"ב, ובניו־יורק על אחת כמה וכמה. הקתדראות הללו ניבנות בדרך־כלל מתרומות של אותם

העברה כמעט ישירה של של מציאות ישראלית למנהטן. הקיטוב בהשקפת העולם לא נולד בשנות ה־80. הוא קיים משכבר

יהודים, שהדירשו להם גם לתרום לקתדראות אחרות. כך שבשנים האחרונות נפתחו קתדראות יהודיות חשובות בנ.וא.י.ו. ובקולומביה, דווקא כשנתמעטה הפעילות היהודית בכמה מן האוניברסיטאות של העיר (ברוקלין, קווינס, ואפילו הנטר), משום שבמוסדות אלה, שהיו פעם מיבצרים יהודיים, הוצפו תלמידים לא־יהודיים, או שאצל היהודים הלומדים בהם פחתה ההתעניינות בתחום היהודי.

מה מלמדים במוסדות אלה? מי הם המשחרים לפתח בית־המדרש? אילו תפקידים ממלאים המוסדות?

דומה בעיני, שפריחתם של לימודים יהודיים במוסדות הכלליים היא פריחה מדומה במקצת. מרבית הלימודים אינם עוסקים בטקסטים מקוריים (עברית, ארמית או יידיש), אלא בטקסטים מתורגמים. המכינות לעברית מפותחות למדי, משום שמסיימי בתי־הספר של יום ראשון לוקחים קורסים עבריים בקורסים של שפה שניה, אבל מעטים מאוד נזקקים ללימודים שמעבר לקורסי חובה כלשון, ונזקקים ללשון ככלי של לימודי ספרות, היסטוריה, פילוסופיה וכל כיוצא באלה. הלשון נותרת יתומה ואין לה שימוש אצל מרביתם לאחר שסיימו את המכינות; אולם ללימודי הלשון יש תפקיד סמלי חשוב, כשם שיש חשיבות רבה למדי ללימודי הספרות וההיסטוריה בתרגום אנגלי.

יותר משיש ללימודים הללו חשיבות לגופם, הם חשובים כסימני ההזדהות של הצעירים עם הקהילה שמתוכה יצאו, ואולי זה איתות שהם מתכוונים לחזור אליה, אחרי שיצאו מסיר־הלחץ הגדול של ה"קולג'". חלק גדול מן הצעירים אינם סבורים שהמאמץ להתמודד עם הלשון כדאי, אבל חלק אחר מזהה את עצמו עם קהילתו מתוך עיון כלשהו בתכנים יהודיים מתורגמים, בין שתכנים אלה נוגעים לתחום ההיסטורי ובין שהם מתייחסים לתחום הספרותי. הוויתור על הצד הלשוני ממעט את הסיכוי הסביר להתפתחותם של חוקרים. מרבית החוקרים מגיעים אל מדעי היהדות מן היהדות האורתודוקסית, שצעיריה בקיאים במקורות יותר מצעירי הזרמים האחרים (וזו, למשל, אופיה של המחלקה ליהדות בהרווארד).

צריך לומר, שבמוסדות הרבניים (והסמינר התיאולוגי, והיברו יוניון קולג' ואוניברסיטת הישיבה) עושים מאמץ לא קטן למלא את אחד מתפקידיהם העיקריים, והוא להחזיר את תלמידיהם אל המקורות במקורם, אך גם הם עומדים בפני קשיים לא קטנים, משום שרוב המקורות שהתלמידים נזקקים להם מצויים באנגלית, ונוח יותר למורים ולתלמידים כאחד להזקק למה שסינתיה אוזיק מכנה "היידיש החדשה" מאשר לשפת המקור.

תפקידה של ארץ־ישראל בקיטוב זה הוא לעשות כמיטב יכולתה שגם המקור יישמר. היא צריכה לשמש קוטב שכנגד לקוטב התרגום, למרות שלשני הצדדים לגיטימיות משלהם. מה שמגוחך, כמובן, הוא שדווקא מציון תצא תורת התרגום וכארץ־ישראל מתאספים בסמכותו או תחת חסותו של אחד האירגונים מורים לעברית (כשהכל יודעים עברית) ודנים באנגלית ולעתים באנגלית רצוצה משום שהדוברים הם "עבריים" במקורם) בהוראת ספרות עברית בתרגום. ולא שאין מקום להוראת ספרות עברית בתרגום. אם מלמדים בארה"ב (ובארץ) ספרות רוסית וצרפתית בתרגום, איני רואה כל סיבה מדוע לא ילמדו גם ספרות עברית בתרגום; אבל תמהני אם נושא זה צריך להיות תורה מציון. ענין זה צריך להתארגן ולהתבסס במקומו.

אבל שלא תהיינה לנו אשליות. למרות המאבק של כמה מוסדות להמשך קיומה של העברית, הרי שלטון התרגום גורם ויגרום לכך, שגורלה של העברית באמריקה יהיה כגורל היידיש. תקוותה האחרונה של העברית הם המהגרים מארץ־ישראל, שהלשון שגורה בפיהם והם היום (ובייחוד נשותיהם) נושאי התרבות העברית בארה"ב. מורים המלמדים את שפת הארץ שנטשו. כדמויות חינוכיות הם אינם מתנבים דווקא לעברית כלשון של עתיד, אלא כלשון של הווה: לשון תיירות וביקור, ואולי כלשון של עבר, תפילה ומקרא.

בעבר היה חלק גדול מן המורים העבריים בארה"ב יוצאי מזרח־אירופה, שהיו בסוף מערב וליבם במזרח. אבות החינוך העברי היהודי, מאפרת, ליסיצקי, טברסקי, פיינשטיין, צייטלין, בבלי, ואלנרוד, ועד להלקין, אדמא ושפייזהנדלר ייבדלו לחיים ארוכים, היו ציונים נאמנים, שחלק מהם הגיע ארצה לעת זיקנה וחלק מהם מזלם לא שיחק להם.

המורים לעברית, שהגיעו מארץ־ישראל ומלמדים בארה"ב בכל רמות ההוראה, מוכיחים בנוכחותם איזו משמעות יש לציונות בחייהם. כך שצריך לראות בעיניים פקוחות מאוד, כי אין כל קשר הכרחי ומסתבר בין ציונות להוראת עברית, ואולי לא צריך להיות קשר כזה. מכל מקום, המורים מן ההגירה הישראלית האחרונה ממלאים תפקיד חשוב, משום שאולי בלעדיהם היתה העברית משתכחת לחלוטין ומאזן־הכוחות שבין מקור לתרגום היה מתערער עוד יותר. כל זה אמור, משום שאני סבור שמאזן־כוחות מסויים בין הדברים הללו ראוי שיישמר, ואפילו כדי שיהיה מי שיתרגם וכדי שיהיה ידוע שיש אוצרות שעדיין לא תורגמו. אין זה משנה את העובדה, שהתרבות היהודית שם תהיה רובה ככולה תרבות מתורגמת: מספר התפילה ועד לספר הקריאה, מן הספרות המחקרית ועד לספרות העממית. התרגום מצדיק את עצמו, משום שמוטיבציה להוראת העברית איבדה חלק ממשמעותה הן אצל התלמידים והן אצל המורים. אובדן המשמעות של המקורות העבריים הוא שמעניק לקתדראות החדשות לחקר היהדות את מהותן, ומהן, מסתבר אופיה של תרבות יהדות אמריקה, "ואין לצהול ואין להתמרמר" וכו'.

וכאן אנחנו מגיעים לשאלה נכבדה: תפקידם של המהגרים מארץ־ישראל – ואני נזקק בכוונה למושג זה ולא למונח יורדים – בתרבות היהודית באמריקה. זו נוצרה במשך שנים ארוכות מתוך זיקה לגלי ההגירה ממזרח־אירופה. אפילו בדור שלישי של מהגרים הנוסטלגיה אל השטעטעל היא עדיין חלק מנכסי־צאן־ברזל שלו. במשך ארבעים השנה האחרונות ההגירות המרוכזות העיקריות של יהודים לארה"ב הן מארץ־ישראל, מבריה"מ ומבריה"מ דרך ארץ־ישראל.

יהודים מרבים לתרום לאוניברסיטות כלליות יותר מאשר למוסדות יהודיים ולמקצועות כלליים יותר מאשר ליהודיים

הגירות אלה גדולות וחשובות יותר מהגירות של יהודי צפון־אפריקה (ללא תנייה ארוכה בארץ־ישראל) או של יהודי פרס. מי שחונך על השקפת־עולם ציונית יכול לאהוב זאת פחות או יותר, אבל זו עובדה שאין להתעלם ממנה. נוער ישראלי מהגר לארה"ב, מסיימי אוניברסיטאות וביחוד בתי־ספר לרפואה מהגרים לארה"ב, חלק גדול מן העלייה, כביכול, הרוסית הגיע במישרין או בעקיפין לארה"ב, והגירות אלה מצטרפות בצורה זו או אחרת למניין היהדות כאן. משנפטר בארץ אהרון בכר, שהיה כתב "ידיעות אחרונות" בניו־יורק, נכתב עליו הספד ב"ישראל שלנו", השבועון של ההגירה הישראלית, שבו נאמר כי בכר, כמו העורך עצמו והצרכנים שהעתון משרת אותו, נתאהב בניו־יורק והעדיפה על ישראל. בדבריו הנרגשים היתה התוגה על מותו של האיש מעורבת בהגנה של המספיד על עצמו. בכר, שמת בארץ נידחת כביכול מאהבה לניו־יורק, הוא הוכחה מובהקת לזכותם של יוצאי ארץ־ישראל להעדיף ארץ נושבת על ארץ נידחת.

מפני חשיבותם הסימפטומטית של הדברים אביא אותם בשם אומרם: "האמת חייבת להיאמר. אהר'לה בכר לא רצה לחזור לישראל, לפחות לא לישראל כדמותה העכשוית. היה לו טוב בניו־יורק ורע בישראל. ומעבר לכל הסיסמאות והמליצות, רק טבעי הוא שאדם מעדיף לחיות במקום בו טוב לו. טוב, לא מבחינה כלכלית אלא מבחינה רגשית ורעיונית. זה אולי לא מסתדר כל־כך עם מושגים כמו מולדת, ציונות, אהבת הארץ וכדומה. אבל מי שמגיע להכרה, כפי שהגיע אהר'לה בכר, שיש לו הזדמנות אחת לחיות, ולא ברור לכמה זמן, מעדיף לעתים את השיקול האנוכי שלו על פני טובת האומה והמדינה. בישראל זה נחשב לפשע. לפחות כמס שפתיים". ובהמשך: "אולי משהו אחר הרג אותו. אבל הוא מת מאהבה. אהבה לניו־יורק. לא ניו־יורק כמקום. ניו־יורק המושג, מחוז הנפש".

כמה מן הדברים בהספד זה אינם מובנים לי, אבל איני רוצה להרחיב על כך את הדיבור. די שאציין כאן, כי מספיד זה הוא יוצא מן הכלל ויוצא־דופן. הוא מאותם מהגרים מעטים המחפשים עדיין נימוקים אידיאולוגיים או רגשיים לעובדה שעזבו את הארץ. מרביתם אינם זקוקים לנימוקים, והם אולי הפשוטים, הבלתי מורכבים ולעתים גם ההגונים ביותר עם עצמם. הם שם – סימן שטוב להם שם יותר מאשר במקום אחר. נקודה. הם אינם שונים ומבקשים שלא יתייחסו אליהם אחרת מאשר למהגרים מקוריאה, מאיטליה או ממקסיקו. זו ארץ עשירה ופתוחה, והם מחפשים פתיחות ועושר. מי שאינו רוצה לחפש ערכים אלה וסבור שיש חשובים מהם, שיישב בבית.

אינטלקטואלים, שהנמקה כלכלית להגירה אינה מספקת אותם, מנסים להביא גם נימוקים אידיאולוגיים או אקזיסטנציאליים ("ניו־יורק כמושג, מחוז

פריחת הלימודים היהודיים במוסדות הכלליים היא מדומה. מרבית הלימודים אינם עוסקים בטקסטים מקוריים אלא במתורגמים

הנפש"). הנימוק האקזיסטנציאלי הרווח הוא, שהארץ קטנה על האדם או שהאדם קטן על הארץ. הארץ קטנה על אותו אדם שהוא כמו פנחס צוקרמן או דניאל בארנבוים במקצועו, ואינו יכול לפרוש כנפים בתנאים הכלכליים והמדעיים של ארץ חמדת אבות. אין זה משנה מי ומה הוא בגודל טבעי. אנשים בתחומים של אמנות ואקדמיה אינם מעריכים את עצמם לעולם לפי הישגיהם הממשיים, אלא לפי הישגיהם המשוערים, והם נוטים לתלות את הקולר לכל מה שלא השיגו בתנאים החיצוניים. יש מהם הצודקים יותר ויש הצודקים פחות. אם במדעי הטבע והרפואה ובכמה תחומים של מחקר חברתי התנאים החיצוניים הם בעלי חשיבות יתרה, הרי במדעי הרוח אדם נושא את עצמו עימו לכל מקום שהוא הולך. אבל צריך לומר להצדקתם (לפחות מנקודת ראותם), כי לעתים קורה שמשנה מקום משנה מזל ומשנה יצירה.

אחרים שוב טוענים, שהם קטנים על הארץ או שהארץ קטנה מהכיל קטנ"ם גדולים שכמותם. בארץ קטנה אינם אלא מורים קטנים או מהנדסים קטנים או רופאים קטנים. בארץ גדולה גם קטנים נעשים גדולים ומקבלים ממדים אחרים, ומי שהיה מורה תיכון במקום פלוני נעשה כאן פרופסור במקום אלמוני. ושוב איני יודע אם הם צודקים או לא. ואין לכך גם כל חשיבות. העיקר הוא שזו אחת הדרכים שהם (בלא שיישאלו על כך) מוצאים לנכון להסביר את עצמם.

הנימוק האידיאולוגי הרווח בין מהגרים אינטלקטואלים ובין בני נוער (ביניהם מיספר גדול למדי של יוצאי קיבוצים) הוא שזו ארץ מיליטריסטית ופאשיסטית, המדכאת עמים וכובשת לאומים, והמשכיל בעת היא ימצא לו ארץ אחרת, עד כי יבוא משיח ולו יקהת עמים. ברם, מרבית המהגרים מארץ־ישראל אינם נזקקים לנימוקים אידיאולוגיים או אקזיסטנציאליים. רבים מהם קוראים את "ישראל שלנו" וקרובים יותר לאהרן ימין ולזוג ה"אידיאלי" כהנא־שרון מאשר לר"ר שמאל, המתעב את מדינת הגזענים. הם קוראים שם בשקיקה רבה את מאמריו השרוניסטיים של אורי דן ב"ישראל שלנו". הם אינם זקוקים לנימוקים, אלא מוכיחים בנוכחותם ובעיסוקיהם מה הביא להגירתם. מכל מקום, אין מדברים עליהם יותר כנפולת של נמושות. הם אינם כאלה לא בעיני עצמם ולא בעיני חבריהם שנשארו מאחור. רבים מהם רואים עצמם כמצליחנים האמיתיים לעומת המסכנים, שנותרו בארץ נידחת ואינם טועמים טעמה של ארץ נושבת. ויש ישראלים רבים שנותרו בארץ, המתייחסים לעצמם כפי שמהגרים מצליחים אלה או אחרים מתייחסים אליהם. העיתונות מרבה לפרסם סיפורי הצלחה על אותם גיבורים חדשים, ש"עשו זאת" בכינוס, בכדורגל, במוסיקה ובחיים האקדמיים.

החברה ההישגית יצרה בארץ אמות מידה שאינן מאפשרות להתייחס למהגרים כאל "נפולת". היא חיסלה את המעמד המוסרי שלה, איבדה עצמה לדעת. נפלה על חרב ערכיה.

ובכל זאת, ובכל זאת... אינני יכול לשכוח מעמד מוזר, שהייתי נוכח בו בסטימצקי בגרינוויץ' ווילג'. שני סופרים עבריים קוראים מיצירותיהם בעברית, כמינהג המקום, בחנות הספרים המוכרת עדיין ספרים עבריים. הקוראים המוזמנים היו מתי מגד וד"ר יצחק קרונזון, סופר עברי שעד שהגעתי לארה"ב לא שמעתי את שמעו. את מתי הכרתי ובגללו הגעתי לשם. על קרונזון נאמר לי שכתב ספר בשם "אמא, שמש ומולדת" וחשבתי שיהיה זה מחזה מעניין לשמוע סיפורים על נושא זה בעברית, בגרינוויץ' ווילג', בשנת 1987. מתי הופיע שם לאחר השערוריה, שהתפתחה סביבו בארץ, כשניסה לשחזר בצורה זו או אחרת (ולפי דעתם של כמה מן העדים, בצורה לא כל־כך מדוייקת) פרקים בהיסטוריה הציונית. ראיתי רבים פאתטיים בימי חלדי, אבל נדמה לי שמזמן לא ראיתי תופעה פאתטית יותר מערב זה עם מתי מגד, איש הפלמ"ח, ממובילי הבריחה, שבוי מלחמות ישראל, סופר עברי, דיקן הפקולטה למדעי הרוח של אוניברסיטת חיפה, הקורא מתוך ספרו "מס". אלה היו קטעים עצובים על חייו ומותו של אדם המבקש למות על אדמת מולדתו והאכול געגועים אל ארץ אהבתו, למרות שבקטעים מסויימים היא גם מתגאה בארץ שיגאתו. קריאתו של ד"ר קרונזון היתה כעין פורקן קומי. הוא קרא צ'יזבטים של תנועת־נוער של נער עברי מחיפה המאוהב בזיכרונות ילדותו, כשהוא במערב וליבו באמת בסוף מזרח. נאמר לי, שהוא רופא מבשר, שכישרונותיו כל־כך גדולים עד שאין בית־חולים בארץ המוכן לפנות לו מקום לפי מידותיו. שני האנשים נטחו למידה של נוסטלגיה פאתטית והומוריסטית (פאתטית בהומור שלה) עד שלא הבנתי מה הם עושים בסטימצקי בווילג', כשם שלא הבנתי מה עושים כל אלה שבאו להתרפק עימם על אותם זיכרונות.

ביציאתי משם נזדמנה לי עלמה, שהיתה שחקנית מוכשרת בארץ, והמכה כאן לכניין פסיכותרפיסטית לשעה. משיחה שניהלתי עימה (עם כמה מחברותיה) נתברר לי, שנוסטלגיה לחוד ומציאות לחוד. החבורה שנתאספה בחנותו של סטימצקי, נהגה כאותם יהודים ממזרח־אירופה שברחו לארה"ב, הלכו לתיאטרון יידי, קראו את ה"פארווערטס" ואת ה"מארגנזשורנאל", דיברו בבתיהם יידיש. אבל לא חזרו לארץ הכיסופים הישנה. תחילה ניסו ליצור לעצמם כעין גיטו תרבותי, שיבכך להם את ארץ האבות, ולאחר־מכן חיסלו את עצמם ויצרו גיטו חדש עם ערכים חדשים, שהשטעטעל הוא אחד המרכיבים של קיומו, ממרכיב של זיכרון ולא כמושא של געגועים.

כך אותם ישראלים; הם יכולים לשבת על גדות ההדסון ולשיר משירי ציון, אך ביסודו של דבר השיר הנפל והחברה נפלה, והם יהפכו לחלק מן העולם היהודי כאן. בינתיים, הם ממלאים כישראלים יודעי עברית תפקידים תרבותיים חשובים

(המשך בעמוד 25)

סנדו דוד

לילה עגלגל

לַיְלָה עֲגַלְגַּל בְּאִישׁוֹן הָעַיִן.
הָאֲנִי הַהוֹזֶה לֹא הִמְרִיא מִגּוּפִי.
נִיצוֹצוֹת־חֲלוֹם מְאִירִים אֶת הָעִיר
בְּאוֹר מַבְרִיק שֶׁל נֵאוֹן.

לֹא בִּקַּשְׁתִּי אֶת עַצְמִי
כִּי רָאִיתִי חֲלוֹמוֹת אֲחֵרִים.
גַּם לָמוּת לֹא אֵיתִי
כִּי לֹא לָמַדְתִּי עֲדַיִן כֵּיצַד מֵתִים.

חצות

חֲצוֹת.
אָדָם לְבַדּוֹ עַל מִשְׁכָּבוֹ,
וּבִמְלוּנָתוֹ הַכֶּלֶב מַמְתִּין לַשַּׁחַר.

בַּחַלּוֹן,
נִדְבָּק יָרֵחַ חִוֵּר
רוֹעֵד פַּעֲלָה
נוֹשֵׁר.

וְהַכּוֹכָבִים
צִפָּרְנַיִם שׂוֹרְטוֹת.

אילן

בְּחוֹלוֹת הָעֲרָבָה
לְבַד כְּמוֹ דְּמָמָה
אִילָן מְהַרְהֵר
מַבִּיט
וְלֹא זוֹכֵר
הוֹוֶה
אַף לֹא זָע.

שָׁבוּי לְאַדְמָתוֹ
רַק חֲלוּפוֹת הַזְּמַן
יְשַׁנּוּ דְּמוּתוֹ.
הַגֶּזַע – גּוּפוֹ,
עָלָיו – נְשִׁימָתוֹ,
נוֹבֵר בְּאַדְמָתוֹ,
מְבַקֵּשׁ דַּרְכּוֹ.
הַשָּׁרָשִׁים – אוֹנוֹ,
אַף גַּם כִּלְאוֹ.

אִילָן מֵרִים יָדַיִם,
יָבֵשׁ הַצָּהֳרַיִם.

לובן הבינה

מִתּוֹךְ קָרוֹן,
הַנּוֹף חוֹלֵף כְּאַיָּלָה נִסְחֶרֶת.
אָדָם מַבִּיט בַּחֲרָגוֹנִיּוּת הַזְּמַן.
הַשֶּׁלֶג מְכַסֶּה שְׂדוֹת־חֹרֶף שֶׁל נֵכָר.

וְאָז רוֹאֶה הָאִישׁ אֶת בְּלוֹרִיתוֹ
נִצְבַּעַת
בְּלֹבֶן הַבִּינָה.

חמוטל בר־יוסף

שני שירי אוניברסיטה עברית

בקצה האדריכלות

מָה אֲנִי וּמִי מֵרָחוֹק
בִּקְצֵה הָאַדְרִיכָלוּת הַמְסֻבֶּכֶת
שֶׁל מִסְדְּרוֹן הָאוּנִיבֶרְסִיטָה?
בֵּין הָרֵי שַׁיִשׁ הוֹלֶכֶת בְּוָאדִי
לֹא סוֹף לוֹ וְלֹא הַתְחָלָה
לְבַדָּהּ הוֹלֶכֶת הַנִּכְשֶׁלֶת
אֶצְלִי בַּבְּחִינָה,
פָּאטְמָה,
עֵינֶיהָ מַעְיָנוֹת שְׁקֵטִים שֶׁל בְּכִי
רוֹצָה לְהַגִּיעַ לִקְצֵה הַמִּסְדְּרוֹן
וְהִנֵּה כִּמְעַט כָּל צַעַד קָדִימָה
מוֹלִיךְ אוֹתִי צַעַד אֲחוֹרָה
וְהִנֵּה כָּל צַעַד עַל הָאֲבָנִים הַחֲלָקוֹת
מַדּוּעַ מוֹלִיךְ אוֹתִי אֲחוֹרָה
וַאֲנִי רוֹאָה מֵרָחוֹק חַיָּה מוּזָרָה
כִּמְעַט לֹא רָאִיתִי כָּמוֹהָ
רֹאשָׁהּ אַרְיֵה
גּוּפָהּ דֹּב
וְרַגְלֶיהָ בְּהֵמָה
וַאֲנִי לֹא צוֹעֶקֶת
רַק עֵינַי נוֹטְפוֹת דְּמָעוֹת הַרְבֵּה.

ובגיל החיים נגמרים

וּבְגִיל הַחַיִּים הַנִּגְמָרִים שָׁמַעְתִּי
אוֹתִי אוֹמֶרֶת פִּתְאֹם בְּסוֹף הַשִּׁעוּר הָאַחֲרוֹן שֶׁל הַשָּׁנָה
לְתַלְמִידָה שֶׁהִצְטַיְּנָה וְשָׁאֲלָה אִם הִיא יְכוֹלָה לִשְׁאֹל
(הִכַּרְתִּי הֵיטֵב אֶת שְׁאֵלוֹתֶיהָ הָאֲרֻכּוֹת הַשּׁוֹבָבוֹת)
אָמַרְתִּי בִּבְדִיחוּת הַדַּעַת וְגַם לְגַמְרֵי בִּרְצִינוּת
"שַׁאֲלִי בִּתִּי" אָמַרְתִּי אֲנִי בְּקוֹל
הַנָּעִים שֶׁל אַבָּא שֶׁלִּי
שֶׁהָיָה מוֹרֶה
טוֹב
בְּמִלִּים שֶׁקִּבַּלְתִּי פִּתְאֹם
בִּירֻשָּׁה מֵאַבָּא שֶׁלִּי
כְּמוֹ פּוֹשֵׁט רֶגֶל שֶׁמְּקַבֵּל יְרֻשָּׁה גְּדוֹלָה
וְעַכְשָׁו בַּשָּׂדֶה הַשָּׂרוּף, לְיַד הַבַּיִת שֶׁנֶּהֱרַס,
הֵן רְכוּשִׁי הַיָּחִיד.

דן ערמון

★

הַוֶּרֶד צָמַח בַּנָּהָר.
בָּעֵבֶר בּוֹ הַזֶּרֶם הָיָה
מַשְׁמִיעַ קוֹל כְּחָלִיל.
פִּרְחוֹ הַוֶּרֶד נִשְׁטַף
מַיִם חָלְפוּ תַּחְתָּיו
וְהָלְכוּ, הַוֶּרֶד לְבַסּוֹף
לֹא הָיָה אֶלָּא מַיִם.

הַמַּבִּיט בַּנָּהָר רָאָה עֲכִירוּת הַזֶּרֶם
לְבַדָּהּ מִתְעַרְבֶּלֶת מְעַט
בִּמְקוֹם צְמִיחָתוֹ.

גַּם זֶה חָלַף, מְעַטִּים
עוֹד שׁוֹמְעִים בַּשַּׁחַר
חֲלִיל חִוֵּר
מִתְמַעֵט מַצְלִיל.

אלישע פורת

קודקודי קיפודנים

פרק מסיפור

האם באמת נפגע באותה התקרית בהלם קל? האם מה שעבר עליו בשעות האש ואחריה הוא מה שנקרא הלם קרב המשתכח מעצמו? בימי החלמתו, כשנזדמן לו פנאי למכביר, פנאי בלתי־קרוא, הלך לספריה וחיטט בתיקי המפות וכרכי האטלסים. מה היה שמו המדוייק של המוצב הסורי המרושע? אופנה או אופניה? ומהי בדיוק הנקודה הזעירה הזו, שנמחקה מן המפות כליל? אינה קיימת? כפרון זעיר או מזרעת קיץ של כפר גדול ומרוחק הנקרא בשם אחר? הוא ישב בספריה, עיסה את כתפו הכואבת, אוזניו נמלאו בהמיה המחליאה ההיא, המיית תותחי עשרים־המילימטר,

איור: אילן נחשון

המיית המקלעים והמרגמות, מירי רצוף של אש מהירה, וחוזר כמו על לחש עתיק, כמו על נוסח ישן של השבעה: אופנה, אופניה, אופננה. כך, בנ"ן דגושה נשמע השם מלא רעש ומאיים וכאילו נודפת ממנו איכות משונה.

גואל זיכרוני הדף מעליו את איילה שישנה בכבדות. "האשה הקטנה", כינה אותה יקי כל השנים. או כה אומרת עליכך האשה הקטנה והחברים ביחידה ידעו את שמה הנוקי של איילה. מתי אתם מתחילים לעשות ילדים, אתה והאשה הקטנה? הוא לא אהב את הכינוי הזה. לפי דעתו המעיט הכינוי מדמותה של איילה. לא רק שלא היתה קטנה, אלא אשה ככל האחרות. עוד והיתה מובלעת בכינוי הזה כוונה נוספת שיקי הסתיר בקולו. גואל שיער לעצמו מה ששיער אבל יקי היה ידיד קרוב והוא לא הירשה לעצמו להתערב בחייהם. ויקי נפל מבלי שהספיק לומר לו עד כמה אוהב את "האשה הקטנה" שלו. ובעיקר את הדרך שבה הוא מכנה את איילה. אופנה, אופניה, אופננה, וכנראה שגם צעק מתוך שנתו את מלות ההשבעה האלו, כי פעם אחת העירה אותו איילה ואמרה לו, גואל מה אתך? הלם הקרב שלך עוד לא חלף? עד מתי תמלמל את השם המתרגז הזה וגואל שנעור מלחישתה של איילה מצא עצמו פתאום שרוי בוויכוח לוהט, כאילו הוא מגן על עצמו ועל מעשיו באותה התקרית. איילה באמת, אני עשיתי כל מה שיכולתי. איילה את צריכה להבין, אי־אפשר היה להפוך את השיריונית בידים. אז למה השתהה כל־כך הפינוי? ולמה התאחר כל־כך הרופא הגדודי? ומה גרם למסוק לנחות לזמן קצר, לנסוק מיד, לסוב באוויר, ורק אחרי שעה ארוכה להגיע אל השיריונית? המיה המחליאה ממלאה את אזניו. רמת־הגולן המצמררת של שלהי הקיץ מתכסה כולה בקוצים המכחילים של הקיפודנים הקוצניים. כאלונים שחורות שורקת בתוך נופם, הם נעים ומרעישים בעליהם. וריח שריפה וחריכה עולה, ריח רע שהוא לא ישכח לעולם.

ההלוויה נערכה בשעות אחר־הצהרים. מסע המלווים יצא מאולם התרבות של הקיבוץ בדיוק בשעה שלוש. האם היתה זו הלוויה צבאית לכל דיקדוקיה? גואל ידע שהיה ויכוח גדול בין חברי המזכירות של הקיבוץ. אחרים לא רצו בכלל לשמוע על הטקס הצבאי. הם לא יכלו לשאת את מעשיהם המשונים של אנשי הרבנות הצבאית. ולא יכלו לסבול את קריאותיהם, את תפילותיהם ואת נוסח דבריהם. הוויכוח נמשך כל הבוקר. המספר הצבאי של המתה נקרא בהלילות לוותו את דינו. לבסוף הכריעו חברי המזכירות לקיים טקס הלוויה אזרחי, ללא מלי הקדיש ועמוריוזם. אבל כמה סממנים של נוהל צבאי הם הסכימו לקבל בכליות. כמו אלומות־האש וכמו כיתת המשמר שתתייצב ליד הקבר, וכמו גוש מלווים צפוף הלבוש במדי הצבא.

החברים מחדרה הגיעו שעה קצרה לפני שהמסע יצא והתייצבו בפתח אולם התרבות. איילה ישבה שם לפני הארון עטופה, והעקה בבני־יומיים קשה המצלים. גואל עמד איתם ושוחח שיחה קטנה ושוח לאחים כל כמה שיכל. ואחר־כך שילח אותם, אחד־אחד ושנים־שנים שייכנסו אל האולם, יעברו לפני המשלחת, ילחצו את ידה של איילה ויסעו ויתכנסו בחבורה צפופה ונבוכה מעט על הרחבה שלפני האולם. ואחר־כך, אחרי שנורו שלוש אלומות האש, ואחרי שוהרד הארון, אירע לו דבר מוזר. לפתע ניצב על שפת־הבור לבדו, כאילו אין איש איתו בכל בית־הקברות. איפה כל הקהל הרב? לאן נעלמו החברים מחדרה, אנשי כיתת המישמר, ועשרות החיילים שעזר? בשקט מי בלע את מאות חברי הקיבוץ, את מישפחתו המנגיפה של יקי מרגוליז? והרי ממש כך אירע לו על מיכסה המנוע של השיריונית, באמצע התקרית שמיתתת לאופנה. לפתע לא היה איש סביבו, ורק הוא לבדו, שרוע על מיכסה המנוע, חובק בכל כוחו את הקת המלוהטת של המקלע ויורה ללא אבחנה. ארגזי התחמושת שהתרוקנו מבלי שחש בהם, הרסיסים שפגעו בכתפו מבלי שיבין שבאמת נפצע, ורגע קצר אחר כשחדלו היריות, שאל את עצמו: איפה נחבאה כל פלוגת־הסיור? מדוע הוא כאן שוכב לבדו על מיכסה המנוע של השיריונית? והיכן מסתתר כל הצבא?

גואל זיכרוני עמד לבדו על שפת־הבור. מסביב ריקנות ודממה גמורה. כאילו אין עצי־ענק מקיפים את חומת בית־הקברות, וכאילו בית־החרושת לשימורים שהרעש אינו חדל בו אפילו לשעה אינו קיים, וכאילו השבית מישהו בבת־ראש את כל מנועי הטרקטורים שבשדרות, את המשאבות הרחוקות ואת געיית הפרות ברפתות הסמוכות. ואז ראה את איילה. את האשה הקטנה של יקי היקר מתקרבת אל שפת־הבור. היא היתה לבושה בשמלה השחורה שלא התאימה לחום היום של שלהי הקיץ. אבל גופה הקטן והמלא קרוב אליו בקול גדול מתחת לכיסויו. היא קרבה אליו לאט־לאט והוא הרגיש שהיא מדברת אליו. ההמייה המחליאה שמילאה את אוזניו הפריעה לו לשמוע והוא פילק אותה נכות. האם היתה זו פגיעה אמיתית או שהתרחשה רק בדימיונו? בבית־הקברות המרוקן עוברת האשה הקטנה, האלמנה הצעירה, נטייה על שפת־הבור, יקי שאהבה כל־כך כונת מתהיה כפון בארונו, ועל תלולית רגבי החמרה ניצב גואל זיכרוני, רווק בן שלושים ואחת, ידידו הטוב של יקי, שעיבה עיניו כמעט את כל חייו. ורק מותו מפריד ביניהם.

איילה התקרבה אליו ושאלה אותו למה לא הצלת איתו. הרי היית לידו. וגואל אמר לה אבל איילה את צריכה להבין. אי־אפשר היה להפוך את השיריונית בידים. ומה שלא אמר לה היה איילה את צריכה להבין, הרתח העכים של הפצועים הלכודים בתוך השיריונית היה נורא. והיא שאלה גואל, למה התאחר כל־כך הרופא הגדודי? הרי יכולת לזרז איתו. והוא אמר לה אבל איילה את צריכה להבין, מארב־האש היה כל־כך נפתע. ויש כמה קילומטרים טובים של דרך קשה עד למירפאה הגדודית בקונייטרה. ומה שלא אמר לה היה, איילה את מוכרחה להבין שכולם נתקפו שם בבהלה קשה. הקשרים התבלבלו בקשר וההובכים התבלבלו בין תרמילי התחמושת, והרופא הגדודי היה חיוור ומבוהל יותר מאחרים. והיא התקרבה אליו עוד ועוד ושאלה, גואל למה המסוק לא פינה אותם מיד לבית־החולים? כשעוד אפשר היה להציל את יקי ואת הנער שנהרג יחד איתו? וגואל השיב לה אבל איילה את חייבת להבין. מישהו הטעה את הטייס והנחית את המסוק בשטח שהיה חשוף לגמרי לפני התותחים הסורים. והמטורפים ההם התחילו כבר לטווח את המסוק. ואז הקפיצו אותו לכאן ולכאן, עד שנמצא מקום נחיתה נסתר. ומה שלא אמר לה היה, איילה כוכב שתבינו שמרוב בהלה שכחו שם החיילים את נוהל הנחתת המסוק, ומרוב בילבול שהיה שם לקח המסוק את אלה שנפצעו קל ואת הפצועים קשה הותיר ביסוס־מיה ליד השיריונית. ואחר־כך התרגזה איילה והחלה להאשים אותו בכל מיני האשמות מגוחכות. דבריה החריפים עוררו אותו מקיפאונו והוא התרגז ופרץ ביניהם ריב קשה על שפת הבור הפתוח. ריב קולני ומכוער. והיא כל־כך עיצבנה אותו עד שרצה לדחוף אותה אל תוך הבור. אין דבר, שתצטרף אליו, אל יקי ותלך איתו לאן שהוא הלך.

ומה שעצר בו היה הקהל הרב שחזר פתאום והקיף את הבור הפתוח ולחץ עליו מסביב ברוב צפיפותו. והוא איבד את קולו ואת ידיו וכתפו כאבה פתאום ובין שפתיו שיתוק מוזר אחז בו. ורק שפתיו שיננו ללא הפוגה. אופנה, אופניה, אופננה. איילה את צריכה להבין, לא תוכלי להאשים אותי ככה עד סוף החיים. ותאוותו גאתה בו פיתאום אל גופה הקטן והמלא המכוסה בשמלה השחורה שאינה מתאימה בכלל לחום של סוף הקיץ. אל רגליה שרק את קצותיהן ראה כשפסעה לפניו על שפת־הבור, ואל צווארה שמאחור כמעט אי־אפשר להבחין בו בגלל שערה האסוף לאחור שכיסה אותו כולו.

באחר מלילות אהבתם, אלה שלא ידעו בהם מנוחה, אמרה לו איילה תראה כמה שאתה מקציף אותי. וגואל באמת הקציף עליה פעם ופעמיים ושלוש. ואיזה שד דחק בו לקנטר אותה. כן באמת, אמר, זה לא הטל והדבש שהיית מלקטת אצל יקי. והיא נפגעה באמת, כי פעם אחת אמרה לו שקראה באיזה שיר על הטל והדבש של האהבה. והשיר מצא חן בעיניה, והיא אפילו העתיקה לה אותו למחברת. והיא קמה אז וחיפשה באמת המגירות אבל את השיר ההוא לא מצאה. וגואל אמר לה אז איילה אין דבר אל תתרגשי כל־כך מאיזה שיר. אבל היא ישבה לשולחן וניסתה לכתוב את השיר מתוך זיכרונה. וגואל נסחף אחריה אל המישחק המילולי שלה, ועזר לה להמציא את המלים והחרוזות ולמלא את חללי השיר שלא זכרה. ולבסוף יצא איזה שיר פשוט ומלא תאווה גסה, לגמרי לא כמו שהיה השיר שאותו אהבה. והיא נכעסה לפתע והשליכה את המחברת ואמרה גואל בוא תאהב אותי. כי בחיים זה הרבה יותר יפה משבשיר. וגואל אמר לה באמת את צודקת, כואר. ואחר־כך היא קמה והביאה למיטה מגבת שהרטיבה וקינחה את גופה מהטל והדבש של אהבתו. וכשגמרה ניגבה גם את גופו, וגואל אמר לה איילה הזהרי, הכתף שוב כואבת.

ואז מבלי שהבין הטילה עצמה על המיטה ופרצה בבכי קשה, ומתוך הדברים הקטועים שפלטה בבכיה לא היה אפשר להבין כלום. רק אולי שמה יש לו להתלונן כל־כך על הכתף העלובה שלו, כשיקי והנער ההוא שאיתו, שאף פעם היא לא מצליחה לזכור את שמו, מונחים היכן שמונחים. וזו באמת לא מה שהכי מכאיב לה. מה שמוציא אותה מדעתה אלו הן השעות הנוראות שבהן היו לכודים בתוך השיריונית ההפוכה, בתעלה הצרה, מתחת לנישורון ההוא. ולמה אף אחד מכל ידידיו הרבים שהיו שם לא עשה שום דבר, והרי הם ידידיו הטובים ביותר. הרי עליהם דיבר באהבה כזו. וכמה היה שמח כאשר היה יוצא להיפגש איתם כשהצבא היה קורא לו, וזאת אופנה, שתהיה ארורה לעולמים.

גואל זיכרוני, רווק שאינו רגיל בנשים, בא במבוכה. הוא לא ידע איך לנהוג באיילה. מתוקף הבכי שלה, מהתפרציות הקשות שלה. והוא פשוט ישב ושיחזר באוזניה את תולדות הקרב הקצר והמר ההוא, תקרית האש שנקלע אליה שלא ברצונו ושישנתה את כל חייו. בתחילה צעקה שאינה רוצה לשמוע עוד פעם את כל התוצאות שלו ושיסתלק עכשיו לכל הרוחות. שנמאס עליה לחלוטין, כבל מיתוגים של רווק נצחי. וכמה שיקי היה שונה ממנו. ואיך ידע לנחם אותה כשהיה בא עליה מצב־רוחות הדועכים שלה. אבל לאט־לאט נרגעה והקשיבה לקולו המספר. וגואל פשוט פתח לפניה את לבו וסיפר לה על מיטתו הריקה של יקי שאיש לא העז לגעת בה. איך עלתה מסודרת עם כל הציוד, והחברים ישבו כביכה היריכה אל התרמילים הכל שקיפה כאילו הם מדברים אל יקי שלהם. והלילות הראשונים. לאחר ששחזר אל הגיתן בקונייטרה היתה ידו נשלחת מאליה אל מיטתו הריקה של יקי, כאילו אינו מאמין שיקי אינו שוכב בה, וכאילו הוא מגשש אחריה. שהרי היו חברים טובים כל חייהם. וגם הוא אהב את יקי. ואולי אהב אותו כמו שהיא אהבה אותו. כי יש דרכים רבות לאהבה. ואיך קראו לבסיס הסורי הרצחני ההוא? אופנה או אופניה או אולי אופננה?

מוזיאון תל אביב

שעות הביקור בחג: יום ד' 14.10: 10.00־14.00
יום ה' 15.10: 19.00־22.00

אוצרות ארצות המקרא

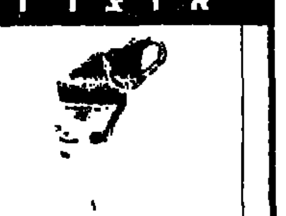
כד דיוני ראש אדם. אנטוליה המאה ה־5 לפנה"ס

מסע מסעיר אל תוך תקופת התנ"ך 5,000 שנות היסטוריה של תרבויות המזרח הקדום. מעל מאתיים וחמישים מוצגים נדירים: פסלים, כלים, תבליטים, חותמות, שנהבים, תכשיטים ועוד, מסביבתם ומימיהם של אבותינו הקדמונים

צלמיות ועי"ם סוריה 1,500 לפנה"ס בקירוב

שיח גלריה בתערוכה:
יום א' 11.10, יום ג' 13.10, בשעה 11.30 בבוקר, יום ב' 12.10 בשעה 11.30, 18.00, יום ו' בשעה 10.30, מוצ"ש בשעה 20.00

פסל ה... השני, מצרים 1,250 לפנה"ס בקירוב

מפגש עם אוצרת התערוכה:
יום ג' 13.10 בשעה 18.00

עולם התנ"ך קם לתחיה

בצלאל החדש

NEW BEZALEL JERUSALEM

1955–1935

הפרק השני בתולדות ביה"ס "בצלאל". נסיון להקמת "באוהאוס" ציוני בירושלים

שיח גלריה בתערוכה:
יום ג' 13.10 בשעה 18.00

לילדים ולנוער

סיפור־ציור: אז ועכשיו. סדנת יצירה לכיתות א'־ד'. בימים א' 11.10, ב' 12.10, ג' 13.10 בשעות 10.00־13.00

"יהיו זמנים" העולם שלנו בעיני אנשי המחר. מרכז סאלא לפעילות אמנותית. פתוח בשעות הביקור במוזיאון

סדנאות הנוער והמבוגרים לשנת תשמ"ח.
ההרשמה במוזיאון, שד' שאול המלך 27. בימים א'־ה': 9.00־19.00

קולנוע

בית האמיצים סירטה של לורי אנדרסון הקרנות אחרונות כל יום בשעות 16.30, 19.15, 21.30

שעות הביקור במוזיאון
בימים א'־ה': 10.00־20.00 (ללא הפסקה)
יום ו' 10.00־14.00, שבת 10.00־14.00, 19.00־22.00

מוזיאון תל־אביב, שדרות שאול המלך 27. טל. 03-261297
ביתן הלנה רובינשטיין סגור לרגל שיפוצים

מוזיאון ישראל, ירושלים

שעות הביקור לשבוע זה: שישי, שבת: 10–14; א' ב': 10–17; ג': 10–22: יום ד' כניסה חינם (לא כולל היכל הספר): 10–14; ה': 10–14. (מס' הטלפון: 02-698211)

תערוכות

3,500 שנות אמנות סינית – התצוגה הגדולה ביותר של קרמיקה סינית שהוצגה אי־פעם בישראל, במיגוון מפתיע של צורות, טכניקות וסגנונות.

„ירושלים 1967, שבויה בחלומה" – תערוכה ממיטב צילומיהם של צלמי העתונות בישראל שתעדו את האירועים לפני מלחמת 6 הימים ואחריה וכן את התמורות שחלו בירושלים לאחר האיחוד.
„יוסטין לאדה" – אמן אורח, יליד גרמניה החי בניו־יורק שאופיין המיוחד של עבודותיו מעניק לו מקום מיוחד באמנות העכשווית. הפתיחה: 13.10 – 20.00.
„צילום – בועז טל" – מיטב יצירותיו האחרונות של הצלם בועז טל. הפתיחה: 13.10 – 19.00.
„דגש חזק" – אריה ארוך, מיכאל גרוס, יגאל תומרקין – מבחר מיצירות האמנים.
„הודו המופלאה" – תערוכת היכרות עם תרבותה ומסורתה של הודו – עם פינות הפעלה.
„מסורת ומהפכה: התחייה היהודית באמנות האוואנגארד הרוסי" – 174 עבודות של שאגאל, ליסיצקי, אלטמן, ארונסון ועוד בתערוכה ראשונה המעלה תקופה חשובה זו.
„מקדש אדומי בנגב יהודה" – תגליות מחפירות קטמית.
„חדשות בעתיקות 87" – 100 ממצאים ארכיאולוגיים המתפרשים על פני 50,000 שנה.
„שמואל כץ – מאייר בקו ובמכחול" – תערוכת איורי ספרים בספריית אגף הנוער.
„ילדי העולם מציירים את ירושלים" באגף הנוער.
„פסלי צעצוע" – פסלי עץ משעשעים מעשה ידי אהרל'ה בן־אריה בחצרות אגף הנוער.
„ננב" – פסלה בן 7 גלגלי האבן של הפסלת הפולניה מגדלנה אבקנוביץ, בגן האמנות.

אירועים – פרטים בטל. 02-698213 ובעתונות המקומית
באגף הנוער – נמשכת ההרשמה לחוגי ילדים, מבוגרים ומורים. פרטים בטל' 633278, 638940.
הדרכות: בימי ג': 16.30; בימי ד': 10.30.
אין להכניס נשק למוזיאון ואין תנאים להפקדתו.
מוזיאון לארכיאולוגיה (רוקפלר) – שעות הביקור: א'–ה': 10–17; שישי שבת: 10–14.
שעות הביקור בחגים כבמוזיאון ישראל.
תערוכות: **„חיות מן העולם העתיק"; „אמנות צלבנית" – פיסול ממלכת ירושלים הלטינית.**

בס"ד
דרושות משאיות
הייברים להובלת אגרגטים
לעבודה קבועה
050-24304

הודעה על אובדן שטר
שטר ערבות בחתימת יד מטבחי מוניטין בע"מ
לפקודת אשמורת יועצים בע"מ ע"ס 20,000.- ש"ח אבד. השטר בוטל ואין לעשות בו כל שימוש

קריאה מהנה בשבועון "לאשה"

מוזיאון חיפה

רח' שבתאי לוי 26, חיפה, טל. 523255

אירועי השבוע 15.10.87–10.10.87

תערוכות

מוסיקה ואתנולוגיה

אמנות הפורצלן
לראשונה בישראל תצוגה נרחבת של כ־160 פריטים מרהיבים ביופיים מן המאות 18–20 מאוסף פלה חי"ר נתן צלניק מארה"ב.

אמנות חדשה
יובל לסדנת מורלו - פריס.
למעלה ממאה הדפסים משל אמנים ידועי שם, ביניהם: שאגאל, פיקסו, מירו, מאטיס, בראק ואחרים.

שעות ביקור: שבת, ה', 10.00-13.00, א'-ג' 18.00-21.00, 10.00-21.00, ד' 10.00-13.00

אמנות עתיקה
פיסול באבן ושיש, דיוקנאות מפאיום ועוד.

המוזיאון הימי הלאומי (דרך אלנבי 198)
"אשיב ממצולות ים".
שעות ביקור: שבת, ה' 10.00-13.00,
א'-ג' 10.00-16.00, ד' - סגור למבקרים

המוזיאון לפרהיסטוריה (גן האם)
"כפרים פרהיסטוריים מתחת למים"
שעות ביקור: שבת, ד' ה' 10.00-14.00,
א'-ג' 08.00-16.00.

מוזיאון טיקוטין לאמנות יפנית
(שדרות הנשיא 89)
גרפיקה יפנית מודרנית 1986
שעות ביקור: שבת, ה' 10.00-14.00,
א'-ג' 10.00-17.00, ד' - סגור למבקרים

חופשת סוכות במוזיאון

לילדים ולהורים
הדפסים מירקות ופירות - יום ב' 12.10,
הדפסים בסטנסיל ובחומרי טבע יום ג' 13.10,
הדפסה בחותמות חימר יום ד' 14.10.
כל הסדנאות בשעה 10.00

סדנאות הדפס למבוגרים
כיצד יוצרים הדפס אבן? עם האמנית אורה לחב־שאלתיאל.
בימים א' 11.10, ג' 13.10 בשעה 17.00
בימים ב' 12.10, ד' 14.10 בשעה 11.00

מוזיאון מאנה כץ

חיפה, סתו 1987

„רישומים"
מאוסף המוזיאון

א'–ה' 10.00–13.00, 16.00–18.00
שבת 10.00–13.00 יום שישי: סגור
יפה נוף 89, חיפה, טלפון 383482

תנועה פרוידיאנית בישראל

בשנה הקרובה (1987-88), יפתח הסמינר השיתופי השני של התנועה בנושא:

"לאקאן-קריאה וקליניקה"

הסמינר יעסוק בנושאים העיקריים של התיאוריה - קליניקה הלאקאניאנית. במרכז, יוזמנו משתתפי הסמינר להציג מקרים קליניים. שינותחו גם מנקודות ראות אחרות. במסגרת לייחד מקום לשאלה מהווה תת־כותרת לסמינר:

"מתן הבעיות שהתיאוריה - קליניקה הלאקאניאנית מאפשרת להעלותן"
מחדש בשדה האנליטי,
שנפתח על־ידי פרויד"

הסמינר יתקיים לסרוגין בירושלים - (בית הקונפדרציה הציונית, ימין משה, רחוב אמיל בוטה) ובתל־אביב (בית הסופר, רחוב קפלן 6) מאוקטובר 1987 עד יולי 1988, מדי חודש יערכו שני מפגשים.

תחילת הסמינר: תל־אביב - 22.10.87
שעה 20.30

הרשמה במקום.
לפרטים נוספים: ת.ד. 6211, רמת השרון

מוזיאון **נקו - דה** עין הוד
חזיון אור קולי חדש!
"סליחה, מה זה דאדא?"
מוקרן בקביעות במוזיאון מדי יום בשעות 16.00; 14.00; 12.00; 10.30 בעברית ובאנגלית.
כרטיס כניסה למוזיאון מעניק זכות צפיה בחזיון.

בית התפוצות
על־שם נחום גולדמן

שעות פתיחה: א', ב', ג': 10.00–19.00 (חוה"מ סוכות); יום ד': 10.00–14.00 (ערב חג); יום ה': סגור (שמחת תורה) יום ו': סגור שבת: 10.00–14.00 (המחשב אינו פועל בשבת).

קבלת קהל בארכיון התצלומים של בית התפוצות – עפ"י תיאום מראש בלבד.

למזמינים סיורים מאורגנים נא לפנות בימים א'–ה' בין השעות 9.00–13.00 בלבד.

תצוגת קבע וכרונוספירה – 2500 שנות חיים יהודים בתפוצות העולם מוצגות תוך שימוש באמצעי הטכניקה המתוחכמים ביותר.

תערוכות:
1. יהודים של נדודת המאה[illegible], תצלומים: מרדכי נאליס – באולם ע"ש גרינשטיין־שמיר.
2. דוד בן־גוריון והעם היהודי – באולם התערוכות ע"ש ליידי שרה כהן.

אירועים:
1. הקרנת הסרט „עבודת אהבה בטרזינשטט", עפ"י ספרו של ג'וזף קפל. שחקנים: מישל פיקולי, רומי שניידר. הסרט דובר צרפתית ומתורגם לעברית ולאנגלית. יום ראשון, 11 באוקטובר 1987, בשעה 19.00. כרטיסים: 5 ש"ח; לחברי אגודת הידידים 4 ש"ח.
2. הקרנת הסרט „אגדה ויל[illegible]", סיפורו של אליהו הנביא המגלה לעמיש זוג שהובטח בתקיעת כף, במאי: זיגמונד טורקוב, שחקנים: זיגמונד טורקוב, יוסף בולוף, אסתר רחל קמינסקה, אידה קמינסקה. הסרט דובר יידיש בלבד. יום שני, 12 באוקטובר 1987, בשעה 19.00. כרטיסים: 5 ש"ח; לחברי אגודת הידידים 4 ש"ח.
3. הקרנת הסרט „אהבה בפתחתה", עפ"י ספרו של ליאונרד גרוס „היהודי האחרון בברלין". במאי: אנתוני פייג. שחקנים: ז'קלין ביסט, ויטן פרושנאו. הסרט דובר אנגלית ומתורגם לעברית ולצרפתית. יום שלישי, 13 באוקטובר 1987, בשעה 19.00. כרטיסים במחיר: 5 ש"ח; לחברי אגודת הידידים 4 ש"ח.

תערוכות נוידות:
1. מגילות האש – יד לבנים, רמת השרון.
2. הגשר החי – מפגש המתנדבים הארצישראלים עם שארית הפליטה – מדרשת הר גילה, ירושלים.
3. בתי כנסת בגרמניה במאה הי"ט – מוזיאון עמק חפר.
4. אתרים יהודיים בלבנון, קיץ 1982, צילומים: מיכה בר־עם – קיבוץ סעד.
5. יהודים באתיופיה – רשמי מסע, תצלומים: פרדריק ברנר – שערי אברהם.
6. מקרוב לירושלים, הקהילה היהודית בעיר תוניס – בית לדאר בבה, ירושלים.
7. גיטו קובנה, תמונות ממצלמה נסתרת, צילומיו של צבי קדושין – היכל שלמה, ירושלים.

נמשכת ההרשמה להשתלמויות מורים בבית התפוצות לעובדי חינוך בשנת שבתון בשנת הלימודים תשמ"ח, בנושאים הבאים:
1. בית התפוצות כמדיום חינוכי להמחשת סוגיות מרכזיות בתולדות עם ישראל בעבר ובהווה, הקורס יתקיים בימי ב', בשעות 9.00–11.00.
2. חוויה חזותית באמצעי בתווך – הכרות עם אמצעים חזותיים, מגוונים ויישומם במערכת החינוך, הקורס יתקיים בימי ד', בשעות 16.00–19.00.
פרטים והרשמה במרכז להדרכה ולהשתלמות בבית ספר לחינוך, אוניברסיטת תל־אביב, טל 03-420466, 03-410195.

לשאלה בארכיון התצלומים של בית התפוצות סדרות של שקופיות לבתי ספר ולמוסדות חינוך בנושאים הבאים: חג ישראל ★ עדות ישראל ★ בתי כנסת ★ ירושלים בראי הדורות ★ סדרה המיועדת לפרוייקט בר־מצוה ★ ועוד. פרטים באגף הנוער או בארכיון בית התפוצות, טל. 03-425161.

למכירה בחנות בית התפוצות: פרסומי המוזיאון ★ יודאיקה מודרנית ★ מתנות מיוחדות.

בית התפוצות נמצא בקמפוס אוניברסיטת תל־אביב (שער 2), רח' קלאוזנר, רמת־אביב טל' 03-425161. אוטובוסים: 6, 13, 24, 25, 27, 45, 49, 74, 79, 86, 274, 572, 604.

שמחה

אריאלה רינגל־הופמן

פעמיים או יותר, במשך אותו ערב, נכנסה רחל, האחות הגדולה של יהושע, לחדר. בכל פעם שנכנסה נבהלה מחדש וכיסתה בידה את פיה. מה את עושה פה, היא אמרה, והקול שלה, שהתחיל גבוה, נשבר כשהרימה את כף ידה וכיסתה על פיה, מה את עושה פה, שאלוהים ישמור, הרי הוא כבר מת.

זה בסדר, רציתי לומר לה, אל תדאגי, זה בסדר. אלא שלא יכולתי לומר דבר, משום שהוא הביט בי חזק ועמוק, וכשנדמה היה לו שאני עומדת לומר דבר־מה, הוא סימן לי לשתוק.

כשנפגשנו שעות אחרות קודם־לכן, הייתי משותקת מאימה. הוא עמד שם, בכניסה לצרכניה, במקום שהיה עומד תמיד, מתחת לעצי הגויאבות, נשען על ארגזי הבקבוקים הריקים ולא ראה אותי.

אתה חי, אמרתי לו והרגשתי שאני הולכת למות מרוב שמחה. אתה חי ואתה כאן, ונדמה היה לי שאני צורחת ופחדתי שכל האנשים שבפנים, שקונים לחם וחלב, יצאו החוצה.

הוא הבחין בי. כן, אמר, אבל לא חייך. וגם לא עשה שום סימן שהוא שמח לראות אותי, ובפנים כבר הרגשתי איך הבכי עולה ומתפקע לי בגרון.

לא ידעתי מה לעשות איתו ועם עצמי ועם הסל ורשימת הקניות שבתוכו, וכל המיצרכים האלה שאמא שלי מחכה שאביא לה.

היה יום ששי ואני באתי הביתה, ואמא שלי, שבאותם ימים עדיין לא היה לה רישיון נהיגה, ושלכל מקום היה צריך להסיע אותה, ביקשה שאגש מייד לצרכניה.

וככה עמדתי שם, עם הסל והרשימה, מסתכלת עליו, מחכה שיאמר לי מה לעשות. הוא אמר שנעלה אליו לחדר בקומה השניה, מעל לצרכניה. לחדר שאמא שלו שמרה עליו כל אותן שנים מאז שהתפוצץ עם הטנק שלו בסיני.

כשנכנסנו לחדר כבר ידעתי שעשיתי טעות נוראה, שאסור היה לי להתפתות לו. לפני שקרה לו שהתפוצץ ככה, היינו יושבים בחדר הזה ומתכוננים לבגרות, ובאמצע הלילה, כשכבר לא יכולנו יותר, הוא היה הולך למיטבח ומכין צ'יפס וסלט פירות, זה מה שהיינו אוכלים אז.

הוא השיב אותי על כיסא ערום עם משענת ישרה ונוקשה וישב מולי על המיטה שלו. ידעתי שאני מוכרחה להתכופף אליו כדי שישמע מה שיש לי לומר לו. אתה כבר מת, אמרתי לו בשקט. אתה כבר מת ואתה לא כאן, וזה לא בסדר שאתה חוזר כל פעם. הוא הסתכל עלי באותו מבט משונה שנהיה לו ושלא היה לו מעולם לפני כן.

זה בסדר גמור, אמר.

ואני צריכה ללכת הביתה, אמרתי לו.

הוא קם ונעמד ליד החלון, גבו אל החלון והאור מאחוריו, ואני לא יכולתי להביט בו, כי האור דקר לי בעיניים. ואז רחל נכנסה בפעם הראשונה, ואמרה את מה שאמרה.

וכל אותו הזמן קיטבתי שם ששמעתי איך היא והאחות הקטנה שלו באות והולכות במיסדרון הארוך ואיך הן מאיטות ליד דלת החדר, ואת הכלים שבמיטבח והמים שזורמים ודלתות הארונות שנפתחות ונסגרות.

רחל עמדה ליד הדלת, וגם מאחוריה אור גדול, שלא ידעתי מניין בא, כי לא זכרתי שיש שם חלון או דלת, ולא יכולתי להסתכל לא בה ולא בו.

והיא אמרה, אלוהים אדירים, מה את עושה פה.

וכך היא אמרה גם בפעם השניה, באותה פעם שניסיתי לענות לה, ולא יכולתי.

אם תישארי עוד קצת, הוא אמר לי כשיצאה, סוגרת אחריה את הדלת בתנועה איטית ורכה, כאילו איש חולה מאוד שוכב בפנים, אם תישארי עוד קצת, תראי את כולם. עוד מעט כולם יבואו הנה.

קמתי ועברתי ליד החלון. ביד אחת האהלתי על עיני, ויכולתי לראות את הסילו מצד שמאל, ואת המזכירות, ואת הפריחה הוורודה של הבוהיניה ליד הבית של הרכין, ואת מה שהיתה פעם המחלבה, ושדה התירס שמאחוריה, ואת הבטע של בן דוד, שבמשך שנים היינו סוחבים משם קלמנטינות, ואת הגג האדום של בית העם.

בערב המלחמה, כמעט בערב שלפני, ראיתי אותו. הוא בא מבאר־שבע ואני באתי מירושלים, וישבנו על אבן גדולה בצד הדרך ודיברנו. למחרת בבוקר, כשעוד לא ידענו בכלל מה קורה, כבר לקחו אותו. בעבור עשרה ימים הוכרז כנעדר. וכשהוכרז כנעדר כבר היה מפוזר לרסיסים בתילות הרוחות של סיני. בתחילת אוקטובר הם עדיין רתחו.

זה, לפחות, מה שאני ידעתי. אבל הוא אומר שזה לא נכון. ומכיוון שראיתי שהוא מתעקש, ויתרתי.

הם לא יבואו הנה עוד מעט, אמרתי לו. הם לא יבואו בכלל. כולם יתחתנו ויילכו מפה. וגם אני. ורציתי לחבק אותו כדי כל־כך שמחתי שהוא מקשיב לי בשקט ולא מרים את היד לסמן לי לשתוק.

ורציתי שיירד איתי למטה, לדשא שמתחת לעץ הגויאבות, שנתחיל את הפגישה מחדש, באותו רגע שראיתי אותו, עוד לפני שידעתי שהוא כבר מת. אבל לא אמרתי דבר. ורק השמחה הנוראה ההיא, שהתפוצצה בי פתאום, בבית הזה, אותה שמחה עוקצת, ברגע הראשון כשראיתי אותו, השמחה הזו כבר לא תחזור לעולם. ובאותו רגע באמת לא ידעתי מה לעשות.

התשובה הישראלית לאתגר הניו־יורקי

(המשך מעמוד 22)

למרי. יש מהם המלמדים עברית ויש המשמשים פרופסורים בתחומים שונים של מדעי היהדות. במשך הזמן גם עניין זה יתמעט ויתבטל. וכבר פגשתי מורות עבריות, שעברו מהוראת עברית לעסקי דלא ניידי. הוראת העברית היתה שלב מעבר, כדי להיכנס ללב ליבה של המציאות האמריקאית. ביקרתי באחד ממחנות „רמה", שהוא ללא ספק מיפעל מפואר של היהדות השמרנית, „גחלת לוחשת בערימת הדשן", שם מלמדים עברית, יוצרים הווי יהודי־עברי וקושרים באמצעות מישלחת מארץ־ישראל בין הנוער היהודי האמריקאי לבין הנוער הישראלי. הם ממלאים תפקיד חשוב בפרק החשוב ביותר בתולדות העם היהודי בדורנו, פרק ההישרדות. במחנה זה פגשתי שתי נשים בנות אותו שם. אחת מהן, ילידת ארה"ב, היא מורה לעברית ועוסקת בחינוך עברי משחר נעוריה. היא מרכזת את החינוך העברי במחנה „רמה", שהיא עצמה אחת מחניכותיו. כשאתה משוחח עימה, מסתבר לך שהעברית היא עדיין ספר־עתיד בעיניה. בסתר ליבה היא מקווה, שאחד מילדיה, או היא עצמה, עוד יגיעו לארץ־ישראל ויגשימו את החלום שחלמה כל חייה. אינני יודע אם חלום זה יתגשם, אבל הנר לא כבה. כציוני, זו הבטחה, תקווה וסיכוי כל שהוא לעתיד לבוא.

לעומתה פגשתי באותו מקום עוד מורה לעברית במחנה זה. ילידת ישראל, אינטליגנטית מאוד, שהלכה בעיקבות בעלה לאחת הערים האמריקאיות. בעלה הוא חוקר גנטיקאי, ועד כמה שהבינותי, חוקר חשוב מאוד, מאלה שארץ־ישראל היתה קטנה עליהם. היא עדיין קוראת את הספרים שיצאו לאור זה עתה בישראל ומתווכחת בחום לב על „קופסה שחורה" ו„התגנבות יחידים". ילדיה לומדים בקולג'ים כלליים. הם מרוחקים ממה שיקר לאמם מרחק ת"ק פרסה. מכיוון שהיא

הם יכולים לשבת על גדות ההדסון ולשיר משירי ציון, אך ביסודו של דבר הופל הפער וההכרעה נפלה

אשה אינטליגנטית, אינה משחקת עוד את המישחק שאנחנו כאן לשעה קלה, ובבוא היום נחזור בזקנינו ובטפנו. איך אומר השיר: „ראיתי אותה בדרך לביתה לעברית בסעה „רמה", ואני חושב שבשבילנו היא אבודה". אין זאת, כמובן, כל האמת: יש מן המהגרים הללו שבשעת משבר, או בשעת חשבון־נפש, הם מחליטים לחזור מסיבה כלשהי, אבל אלה מעטים מאוד. הם היוצאים מן הכלל המעידים על הכלל. העברית שהם מלמדים היא שפת עבר ואינה שפת געגועים. אין להם „התקווה". יש להם, כפי שאומר בצדק אותו מספיד של אהרון בכר, את חייהם החד־פעמיים, כאן ועכשיו.

אין אני הוא מישהו אחר יכולים לבוא אליהם בטענות. ארץ־ישראל לא העניקה, כנראה, להם ולרבים אחרים צידה לדרך, שתאפשר להם לשוב. בכלל, יהיה זה חסר תועלת ומגוחך לבוא אליהם בטענות כלשהן. מי שארצו חדלה להיות לו מקור משיכה מסיבות אלה או אחרות, יש לבוא בטענות אל ארצו לא פחות מאשר אליו. העובדה שזה ממעט את „תקוות הדורות" ועלול לסיים ולסכל את החלום הציוני אינה מעניינת את האיש העושה את חשבון עולמו כחייו החד־פעמיים. גם העובדה שזה מצער כמה מחבריו, שהיו מעדיפים שיהיה עימם בשמחתם ובצערם, אינה מעניינת אותו. הוא מעדיף חברים חדשים או חיים שעניינים אחרים חשובים בהם יותר מחבריו. הטפות ודרשות לא זו בלבד שאינן מועילות, הן מצחיקות ומגוחכות, משום שהערכים של האיש שעבר את האוקיאנוס ושל האיש שנשאר מן הצד השני של האוקיאנוס דומים מאוד. ומי שאין לו נורמות שונות ממה שהוא בא לשוחח עימו בעניני נורמות – מוטב שיידום בעת ההיא. „ואין לצהול ואין להתמרמר, צריך רק לראות ולהבין".

מה משתמע מכל התיאורים הללו, הלוקים, כמובן, בהכללת יתר – תיאורים המבוססים, רובם ככולם, על התרשמויות אימפרסיוניסטיות, שאין בהן מחקר ואין בהן סטטיסטיקה. הם מתעלמים גם מקשת מגוונת של תופעות ביהדות ארה"ב, העשירה בגוונים ובתגובותיה, היא מגוונת כמומיה הדתיים והחברתיים, ואפילו מפוצלת ומפורדת כמיגוונה האזוריים. ואינו דומה יהודי ממוצע ארה"ב ליהודי מן המערב התיכון או מן הדרום, והכל שונים מיהודי ניו־יורק, שהיא בריה לעצמה. התיאור שלנו מתעלם גם מן העושר המגוון כאן בקשת הרחבה של יהודים דתיים, מחסידי סאטמאר ועד חובשי כיפות סרוגות, הנושאים סמל־חזרות, ויש כוחות רבה וממלאים את רחובות ניו־יורק. הם, אולי יותר מאחרים, מן הזרות הקונסרבטיבית־שמרנית ועד לזרמים אחרים, מהווים קוטב של המשכיות יהדות חיונית.

לעתים אני סבור, שהרוב היהודי אינו עוסק כלל בכל אותן בעיות שהעלינו. הוא יושב סמוך בביתו, דואג לפרנסתו ולקידומו, והבעיה היהודית מעניינת אותו כשלב ראשוני או בקליפת השום, ואם אני מתכוון במרבית קיום [illegible] באינטליגנציה היהודית־מקצועית ובמרבית ה„פרופסיונאליסט" היהודים במוסדות לא־יהודיים (בעיקר באקדמיה), יש גם להבהיר זאת בטרם ניסיוני מתקבל על הדעת.

עם זאת, נראה לי שמתפתח כאן כעין מרכז רוחני. אין זה בדיוק המרכז שאחד־העם חלם עליו, והוא, כאמור, קרוב יותר לאלכסנדריה מאשר לסורא, פומבדיתא או גרנדה, אבל מרכז שיש לו מינהגים משלו ומנהיגים משלו ועד חוגיות ורבניות, מערכת סער מפותחת משלו ותרבות משלו. ויותר מכל: מרכז המפתח מיתוס ומטפח היסטוריה עצמאית. ניל סימון כותב מחזות על ילדותו בברייטון־ביץ', וכתיבה מחזות וספרים על ילדות יהודית בברוקלין או בברונקס היא היום אופנה מקובלת ושימו לב גם להזה „אני לא רפפורט", קראיתי כמה וכמה דומים לו בניו־יורק. וודי אלן הפך את ילדותו ונעוריו של נער יהודי במנהטן למיתוס, שהכל כורעים ומשתחווים לו. ויויאן גורניק כתבה על אמה חברת איגוד הפועלים היהודי של עובדי הטקסטיל, שהוא היום כמעט לא היה ולא נברא אלא משל היה, והפך לחלק מן המיתוס. כבר מתרפקים יהודים על „צד הבידור בבורוד העיר" (לואר איסט סייד) כפי שהתרפקו פעם על כוריקס, ויחכפיץ.

אירווינג האו הקדיש ספר ארוך לזכר המהגרים הראשונים יוצרי תרבות יידיש בניו־יורק בלואר איסט סייד, הוכח בתום תיפוס השורשים לחשיבות עליונה. ליהודי ניו־יורק שבגנה זאת והיא בעלת משמעות גדולה יותר למיתוס של קוממ ועברם משורשיהם הראשונים במזרח־אירופה או במרוקו. זו תרבות, שמרכיב התרגום ומרכיב הפולקלור המקומי הולכים ועשים בה מחזיים יותר מן המרכיבים המסורתיים, בעוד שהעבר היהודי הרחוק וארץ־ישראל ולקונה מתנגדים לעומת כוחו העצום של ההווה והעבר הקרוב.

גורמים אלה אינם מחזקים את הקשר לארץ־ישראל, אלא מעמעמים אותו. אם בשלהי שנות ה־50 ובשנות ה־60 היו העברית וארץ־ישראל נושא של חיקוי במחנות „רמה", הרי היום הן נעשו הרבה יותר שוליות. ישראל נתעבעה בעיני יהדות אמריקה, משום שנעשתה פחות ארץ־ישראל. במקום שיהדות אמריקה תמצא מרכז חיקוי במדינה שלשון הישראלית והחיות ותרבות חרישה נוצרה בה, כצאת יהדות ישראל מרכז חיקוי באמריקה, עד שכוח המשיכה של מרכז החיקוי האמריקאי גובר לעתים על כוח המשיכה של מרכז החיקוי הישראלי. אם המסורת שהתפתחה ונתחדשה בארץ־ישראל רוצה להשפיע על מקבילתה הכוחית של ההתפתחויות הפנימיות של יהדות ארה"ב, כל מה שהיא צריכה לעשות זה לחזור לעצמה. ככל שישראל תהיה יותר ארץ־ישראל, כך תגבר השפעתה כמקבילתה הכוחית הפנימית שבין היהדות, הזהויות ועל כיוצא באלה ודמים ותהליכים הפועלים בארה"ב. ככל שתהיה פחות ארץ־ישראל, תהפוך ישראל לכעין הדהוד, סכנה, פרבר של ניו־יורק, ושוב, קשה מאוד לדרוש דרישות ולהטיף מוסר וזה יהיה מגוחך. התפתחות תרבותית היא תוצאה של סיבות, של כוחות חברתיים וכל עוד גורמים במידה מסויימת אלה גם תוצאות של אתגרים לאומיים והנהגה חברתית ולאומית.

התפתחותה של תרבות ישראלית בתקופת היישוב נתאפשרה על־ידי קונסטלציה מיוחדת של כוחות חברתיים שונים, שפעלו באותה תקופה, אבל גם משום שהיתה ליישוב הנהגה רוחנית, שהשפעה ודרכים כלשהן לביטוש האפשרויות.

ניו־יורק היתה צריכה לענות לאתגר הציוני: כיצד ומדוע אפשר להיות יהודי בניו־יורק

תרבויות הגולה בחברה חדשה. אינני בטוח אם הדור השני של המנהיגים הרוחניים, הפוליטיים והתרבותיים ניתן בכלל לסלא תפקיד כזה.

מי קפטש את הרגל בעניין זה אינם היוצרים המסורתיים, אלא דווקא חיל־החלוץ (האוונגארד) של התרבות הישראלית החדשה, מה שמכונה תנועת־העברית, כשם שלא יצרה במשך שנים ארוכות אתגרים חברתיים ותרשים, לא יצרה אתגרים תרבותיים חדשים. [illegible]

אני שואל את עצמי אם בכלל יש משום לחוויים מעין אלה, [illegible]

בכרעי היהדות. התהוות פנימית של עולם הערכים הישראלי בארץ־ישראל אינו, איפוא, רק מעניינם של יהודי ישראל, אלא גם מעניינה של יהדות ארה"ב.

„אם לא תהיה ירושלים", אומנם תהיה ניו־יורק הפיסית ודאי תהיה גם ניו־יורק רוחנית, ואולי גם ניו־יורק יהודית; אבל זו תהיה ניו־יורק יהודית ענייה ומדולדלת יותר בהכבים יהודיים בניו־יורק שתעבור גניזה של אלכסנדריה־ניו־יורק ויוריקים.

התהוות רוחנית פנימית של ישראל עשויה לבנות במקצת גם את מאזן ההגירה. ואם אנחנו עדיין מאמינים בציונות – והתתים כעלה עדיין סבור שזהו הפיתרון האפשטוולי לבעיותיו התרבותיות והפוליטיות של העם היהודי – נראה לי שזו הדרך היחידה להביא לכך שלא רק יהגרו ממנה, אלא גם יעלו אליה.

אם ישראל תהיה מוקד של משיכה, משום שהיא תהיה שונה מארה"ב, יעלו אליה אותם יהודים, שהעדפות של ישראל תהיינה קרובות לליבם יותר מן הערכים שגדלו עליהן בארה"ב, כשם שישראלים המהגרים לארה"ב מצביעים ברגליים ובמהירים בזאת, שהעדפות של יהדות ארה"ב, או של ארה"ב בלבד, קרובות לליבם מהעדפות הציונות־ישראליות שגדלו עליהן. ושוב אין כוונתי דווקא לנורמות של „מסורת" במובן שניתן לפירוש זה על־ידי הדתיים והחרדים, אלא לנורמות כפי שהתפתחו בציבור שונות על־ידי היישוב בשנות ה־20 ועד לשנות ה־50. אין, כמובן, להחזיר את הגלגל לאחור. נורמות אלה בשנות ה־60 הן שונות מאלה של שנות ה־40, אבל צריך להבין, להסביר ולהנחיל כה לה, ולנסות לממש אותן בצורה מתקבלת על הדעת.

האם אני מאמין באוטופיה ואחז היש סיכוי להתחדשות ישראלית מול

כשאני מהרהר בדברים במחשבה צלולה ובהיגיון קר, אני מגיע לעתים אל סף הייאוש

האתגר של היהדות הניו־יורקית־אלכסנדרונית, שהפכה באפס פרובוקטיבי אתגר לארץ־ישראל, כשם שהארץ־ישראל היתה לה אתגר בשנות ה־50 וה־60?

ניו־יורק היתה צריכה לענות לאתגר הציוני: כיצד ומדוע אפשר להיות יהודי בניו־יורק, כשם שישראל מתחרת בארצו הזהות של העם היהודי שבו איננה כורך העיר במהות, אלא הגליל והנגב? היא ענתה לאתגר בכך ששפה מרכיבים ישראליים להיווך וזהות, ויצרה לעצמה תרבות חיים, מיתוס והיסטוריה משלה. האתגר שלה היה כיצד אפשר לקיים זהות יהודית מעניינת בהגירה זרה, פלורליסטית ודמוקרטית, ובמסורת קיום יהודי ללא לחץ אנטישמי. היא ניסתה לענות לאתגר זה כשהיא מבקשת להוכיח שהיא לא תיעלם ולא תתבולל, משום שיצרה לעצמה מקורות כוח של קיום עצמי, כשהיא סופגת את מרכיבי זהותה מן הסביבה, מן המסורת, מארץ־ישראל ומן המיתוסים העצמאיים שיצרה לעצמה.

התשובה לאתגר הניו־יורקי צריכה לבוא מתוך ישראל. השאלות הבוערות בין הוגי ישראל היא עדיין הזהות והראשית של העם היהודי [illegible]

פרשת השבוע

שבת חוהמ"ס

מאת מנחם בקר

חג הסוכות מכונה במקורותינו (בקידוש ובתפילה) „זמן שמחתנו". וכבר ציינו חכמי המדרש, שהתורה מזכירה בחג זה שלוש פעמים לשון „שמחה". בויקרא כ"ג, מ' נאמר: „ושמחתם לפני ה' אלקיכם שבעת ימים"; ובדברים ט"ז, י"ג — ט"ו, נאמר: „חג הסוכות תעשה לך שבעת ימים... ושמחת בחגך וגו' והיית אך שמח".

ייחוד זה של חג הסוכות משאר הרגלים מסבירים חכמינו הקדמונים בדרך ההיגיון; וכך שנינו בעניין זה בילקוט שמעוני לפרשת „אמור": בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו (בתורה) אפילו „שמחה" אחת. למה? שבפסח התבואה נידונית (= הקדוש־ברוך־הוא דן וקובע מידת ההצלחה של גידולי התבואה); ואין אדם יודע (עדיין) אם עושה השנה תבואה, אם אינה עושה. וכן אתה מוצא, שאין כתוב בעצרת (= בשבועות) אלא „שמחה" אחת: „ועשית חג שבועות לה' אלקיך וגו' ושמחת לפני ה' אלקיך אתה ובנך ובתך..." (דברים ט"ז, י'—י"א). ולמה (כתובה לשון „שמחה" בשבועות)? מפני שהתבואה נכנסת בפנים (= שכבר קצרו את יבולי התבואה ושמחים על תנובת האדמה). ומה טעם אין כתוב בה שתי „שמחות" (נוספות)? מפני שפירות האילן נידונים (בשבועות), כמובא במשנת ראש השנה א', ב'; ואין יודעים עדיין מידת ההצלחה של פירות האילן).

אבל בחג הסוכות, שהתבואה ופירות האילן בפנים (=שכבר הורידו כל יבולי השדה והגן, ונהנים בכל יום מברכת האדמה לכל סוגיה וגווניה) — לפיכך כתוב בו (בתורה) שלוש „שמחות".

★

כשבת שחלה בחג הסוכות כפולה ומכופלת השמחה באהלי ישראל; כיון שנצטרפו כאן שמחת השבת ושמחת החג כאחת. ויפה נוהגים חסידים ואנשי מעשה להכין בשבת של חול־המועד סוכות שתי פשטידות: האחת לכבוד השבת, והשניה לכבוד החג. ויש מי שקורא על כך — בדרך החידוד — את הכתוב במגילת „קוהלת", שאנו קוראים בשבת של חול־המועד סוכות: „טובים השניים מן האחד"...

ממדרשי חז"ל

שנו רבותינו (סוכה ה', א'): „כל מי שלא ראה שמחת בית השואבה (בלילות חול־המועד סוכות בירושלים), לא ראה שמחה מימיו.

★

אמרו עליו על רבן שמעון בן גמליאל (נשיא הסנהדרין הגדולה בירושלים בסוף ימי בית שני): כשהיה שמח בשמחת בית השואבה, היה נוטל שמונה אבוקות של אור בידו (בבת אחת) וזורקן כלפי מעלה; זורק אחת ומקבל אחת, ואין אחת מהן נוגעת בחברתה. וכשהוא משתחווה, נועץ שני אגודליו בארץ ושוהה, ומנשק את הרצפה וזוקף — מה שאין כל בריה יכולה לעשות כן (סוכה נ"ג, ע"ב).

חסידים מספרים

מידת השקידה בתורה של הנצי"ב מוולוז'ין

רבי נפתלי צבי יהודה ברלין, ראש ישיבת וולוז'ין (1817—1893), היה בנעוריו שקדן מופלג; ואפילו המתמידים הגדולים בישיבת וולוז'ין המהוללת לא יכלו להשתוות אליו במידת ההתמדה הבלתי נלאית, שהיה מגלה בכל שעות היממה.

בהיותו כבן אחת־עשרה הובא על־ידי אביו (רבי יעקב ברלין) לישיבת וולוז'ין, ובאותו זמן היה הצעיר ביותר ממאות בחורי הישיבה. כעבור שלוש שנים נתן בו עיניו ראש־הישיבה רבי יצחק („רבי איצלה מוולוז'ין", בנו של רבי חיים מייסד הישיבה; 1780—1849) ובחר בו כחתן לבתו רינה בתיה. אולם גם אחרי נישואיו לא נשתנה סדר־יומו של הנצי"ב, שהוסיף לשקוד על תלמודו יומם ולילה; וכאשר היה מתנמנם מרוב עייפות, חלץ את נעליו ושם את רגליו בקערת מים קרים עד שסיים את מנת־הלימוד הקבועה שלו...

★

סמוך לנישואיו ניסה חותנו רבי איצלה להשפיע עליו, שיקדים לעלות על יצועו כדי לשמור על בריאותו, שנתרופפה באותו זמן. אולם הנצי"ב לא שינה את אורחותיו בקיום מצוות תלמוד תורה בכל שעה פנויה.

פעם התעקש ראש־הישיבה הדגול, שחתנו יפרוש למנוחת־לילה, ולא מש ממנו עד שפשט את בגדיו ונשאר בכותנתו לבשרו וגרב לאחת מרגליו. אותה שעה היה רבי איצלה בטוח, שחתנו נעתר להפצרותיו ועלה על מיטתו. אך למעשה הירהר אותה שעה הנצי"ב בסוגיא תלמודית סבוכה; ולאחר שחותנו נפרד ממנו, הוציא מארון־הספרים את הגמרא כדי לעיין באותה סוגיא. וכל כך היה נתון בכל רמ"ח איבריו באותה סוגיא, עד שנשאר עומד על מקומו עד אור הבוקר, כשהוא עוטה על גופו רק כותונת דקה וניצב יחף ברגל אחת...

★

במוצאי יום־כיפורים אחד ביקש רבי איצלה להבדיל על הכוס כדי לסעוד את לבו בתום יום הצום הארוך. וכאשר הגאון התבונן לראות אם כל בני־ביתו מצויים בחדר לשמיעת ההבדלה, הוברר לו שחתנו הצעיר רבי נפתלי איננו. חיפשוהו בני המשפחה פה ושם, עד שמצאוהו שוקד על תלמודו בהיכל הישיבה, שהיה אותה שעה ריק מאדם.

וכאשר רבי נפתלי התייצב לפני חותנו, אמר לו בנימה של התנצלות: היה לי צר הערב, בראותי שהיכל הישיבה מתרוקן ממאות בחורי הישיבה במוצאי היום הקדוש, וביקשתי לקיים דברי חז"ל: „במקום שאין אנשים — השתדל להיות איש" (אבות ב', ה')...

בית החולים

(המשך מעמוד 5)

בדו"חות שיקריים. אפשר להבין שהוא משקר?

משיח: אני לא חושב... לא יודע... לא דיברתי אתו...

שאלנו את משה משיח אם הוא מוכן להתיר לחנוכייב לשוחח איתנו ולהגיב על הדברים. הוא הסכים, אלא שדובר משרד הבריאות הודיע לנו, כעבור מספר ימים, כי המשרד מתנגד. המשרד לא טרח, באמצעות הדובר, להסביר מדוע.

השיחה עם משה משיח מתנהלת במשרד הבריאות בירושלים ונוטל בה חלק גם מנהל „הלל יפה", שמואל משיח (אין קשר משפחתי). הפגישה המרובעת הזו היא פועל יוצא מסירוב מוזר אחר של משרד הבריאות: אין לראיין את השניים, משה משיח ושמואל משיח, בנפרד. שאלנו את משה משיח אם גם בפרשת דו"חות תפוסת היתר הכל היה בסדר, אלא שהפעם הוא נזהר כבר מלהגן על המעשה: „על העובדה הזו איש לא עירער", הסביר, „היו טעויות, אני לא יודע איך לקרוא לזה..."

— כאשר רושמים 800 ימי אישפוז במקום חמישה בלבד — זאת טעות? כך אתה קורא לזה?

משה משיח שוכח את שאמר שניות ספורות קודם לכן, מציע לנו בבית לשמוע את דבריו בהקלטה ומבהיר: „אני הסתייגתי מלקרוא לזה טעויות... אני לא יודע אם זה טעויות..."

למנהל בית־החולים יש תשובה משכנעת יותר: בשנת 1982 הוא לא היה עדיין מנהל המוסד והאחריות אינה נופלת עליו. הוא נכנס לתפקידו רק בשנת 1983.

למשיח המנהל יש בעיה: חלק מהדיווחים הכוזבים נעשו בשנת 83־84. הוא כיהן אז כבר כמנהל. הוא גם היה זה שהוציא הנחייה מפורשת לסגור את משרד קבלת ושיחרור חולים בשעה שלוש בצהריים. משמעות ההחלטה היתה: חולים שהשתחררו אחרי הצהריים או לפנות ערב, לא נמחקו ממצבת המאושפזים.

במאי 1986, על רקע הגרעונות הכבדים מהם סבל בית־החולים, התקיימה במשרד הבריאות פגישה דחופה עם נציגי „הלל־יפה", ביניהם קצין התקציבים. בפגישה זו סוכם, כי חנוכייב יכין תוכנית הבראה לבית־החולים, ההנהלה תכבד אותה ומשרד הבריאות יסייע לממשה.

חנוכייב הכין איפוא תוכנית מפורטת להצלת המוסד, היא אושרה (כיוני לפני שנה), אך הנהלת בית־החולים לא כיבדה אותה. יתרה מזאת: ביום אישור התוכנית פרצו חילופי דברים קשים בין חנוכייב לאמרכ"לית, ויינר. חנוכייב תבע להפסיק להעביר תקציבי תרופות לתקציב האחזקה; למנוע קבלת עשרות חולים שאינם תושבי האיזור ולנקוט בצעדי חיסכון נוספים, ואילו בטי ויינר התנגדה. „אל תדחוף את האף שלך לעניינים שאינם שלך," אמרה. „אל תתערב".

חנוכייב לא נשאר חייב: „את לא תשתיקי אותי... בית־החולים הזה הוא מוסד ציבורי ואינו שייך לאבא שלך... לא קיבלת אותו מאף אחד בירושה... את עובדת מדינה בדיוק כמוני וחייבת לדאוג לכסף הציבורי... נמאס כאן לאנשים לשמוע אותך כל הזמן צועקת..."

קצין התקציבים סיים דבריו ברמז עבה: „אם לא אקבל תשובות לשאלות שהצגתי, אפנה למי שאני צריך לפנות".

התשובה שקיבל היתה מבישה: הכרזת מלחמה כוללת עליו — חרם, נידוי, השפלה, אי הזמנתו לישיבות הנהלה, סילוקו משתי ועדות שבהם היה עדיין חבר. חרם זה הפך את חנוכייב בתוך תקופה קצרה, לעובד חסר תעסוקה. הוא היה מגיע מידי בוקר למשרד, יושב בחדרו באפס מעשה, מעביר זמנו בקריאת עתונים ומנסה לאסוף הוכחות לכך, שאכן ההנהלה היא זו שנתנה הוראות מפורשות להחרימו.

בינואר השנה מסרה לו האחראית על משרד קבלת החולים, צפרירה צור, כי „קיבלתי הוראה מההנהלה לא למסור לך שום חומר" ותשובה דומה קיבל מגיזבר המוסד, יגאל בלאייש (נפטר לפני שבועיים). שבועות ספורים מאוחר יותר גילה לו סגן מנהל בית־החולים, ד"ר שאול, כי ההנהלה היא זו שקיבלה החלטה להחרימו. הוא הציע לו, „עצה ידידותית", כדבריו, להתפטר מרצונו מהעבודה. עצה זו הוא השיא לו בשם ההנהלה, לא לפני שהבהיר לו, כי הוא אישית התנגד להטלת החרם.

ראש שירותי האישפוז, משה משיח, מאשר כי חנוכייב הוחרם; אומר, כי לא היתה הנחייה להטלת החרם הזה וטוען, כי השאלה „מי נתן את ההוראה", נמצאת עדיין בבדיקה. מבצע אותה, לדבריו, המבקר הפנימי של משרד הבריאות.

אולי מנהל בית־החולים מסוגל לסייע בפיענוח כתב החידה המסובך?

אין חשש כזה. גם ד"ר שמואל משיח, מתברר, אינו יודע מי החליט על החרם. הוא רק מאשר שידע על הטלתו. אפילו דיווח על כך למשרד הבריאות.

★

בשבוע הבא:

הקלטת הסתר של ועדת החקירה — התגלתה

ישנו מקום שרבים היו רוצים לגור בו

רק 17 משפחות מאושרות יגשימו את חלומן - בקוטג'ים היפים של

אליאב - לירמית
בגני הרצליה

נציגינו יימצאו באתר
בימים א' ב' ג'
בשעות 10.00-13.00

כניסה דרך רחוב משה 15, הרצליה
(המשך רחוב אוסישקין, רמת-השרון).

במקום הכי גבוה והכי ירוק,
על מגרש של 225 מ"ר,
200 מ"ר בנוי — כולל מרתף
קומת קרקע: חדר עבודה, שרותים, סלון, מטבח, חדר משק, חניה מקורה ל־2 מכוניות, גינה.
קומה א': 4 חדרי שינה, חדר משפחה, חדר ארונות, 2 חדרי אמבטיה ושרותים, גג רעפים.
פיתוח סביבתי מלא ★ רחובות הולנדיים מרוצפים
מערכות תת קרקעיות

אליאב חברה לפיתוח ולקבלנות בע"מ
ת"א, דיזנגוף 253, טל. 456902,456882
לירמית

משרד החינוך, צה"ל, בזק, קופ"ח, הבורסה לנ"ע
ועוד אלפים רבים אחרים בחרו בו
ועכשיו אתה יכול לקבל אותו במבצע מ.ל.ל. לחג הסוכות

SPRING P.C.
התואם הנמכר ביותר בישראל במבצע לסוכות!

מ.ל.ל. - המוביל הארצי בתעשיות תוכנה ומחשבים מציע לך, במבצע מיוחד, את מחשב ה־SPRING מתוצרת "SPRING CIRCLE" תואם IBM PC באיכות גבוהה במיוחד, הכולל רכיבים של מיטב היצרנים ביפן. SPRING נבחר כמחשב מאושר לביה"ס ע"י משרד החינוך וזכה גם במכרז של צה"ל למחשבים אישיים במערך בדיקות שכלל אמינות, שרידות, תאימות ויכולת תמיכה טכנית ומעבדות שרות.

איך משתתפים במבצע?
שלם ב־12 תשלומים שוים ללא הצמדה, הבטח עצמך מפיחותים וקבל את ה־SPRING שלך במקום!

מערכת בסיסית של SPRING כוללת:
מחשב, מסך מונוכרום ולוח מקשים:
- ★ זכרון 256K אפשרות להרחבה מיידית ל־640K.
- ★ שני כונני דיסקטים 360K תוצרת יפן.
- ★ כרטיס תואם "הרקולס" או כרטיס צבע.
- ★ מוניטור מונוכרום "12 עם בסיס מסתובב דואלי.
- ★ לוח מקשים (עברית + אנגלית) חרוט.
- ★ מעבדות שרות ברחבי הארץ!

תעודת אחריות לקוני SPRING
כאשר אתה רוכש SPRING במ.ל.ל. אתה מקבל תעודת אחריות המעידה כי קנית SPRING אורגינלי וכי מאחוריך עומדת מ.ל.ל. - החברה המובילה בענף המחשבים עם נסיון של 25 שנים, 500 עובדים מקצועיים ומעבדות שרות ברחבי הארץ. רק תווית SPRING עם תווית מ.ל.ל. מבטיחה לך מחשב מקורי.

חינם!
- ★ סדנא להכרת ה־PC - בבית מ.ל.ל. ברמת־גן.
- ★ דיסקטים: הכרת ה־PC בעברית ★ משחקים
- ★ ספרים: ספר הכרת ה־PC בעברית!!

המבצע יערך החל מיום ראשון 11.10.87 ועד 16.10.87 ו/או עד גמר המלאי.

מ.ל.ל. תעשיות מחשבים בע"מ
בית מ.ל.ל.
רח' הבונים 4 רמת־גן
ע"י גשר הלהבה
טל. 03-7515 (10 קווים)

מ.ל.ל. המוביל הארצי בתעשיות תוכנה ומחשבים

P.B.S | בס"ן

במסגרת תוכנית הבניה
של משרד הבינוי והשיכון

בהשקעה קטנה בית עם גינה בכפר יונה

ברחוב אחי אילת

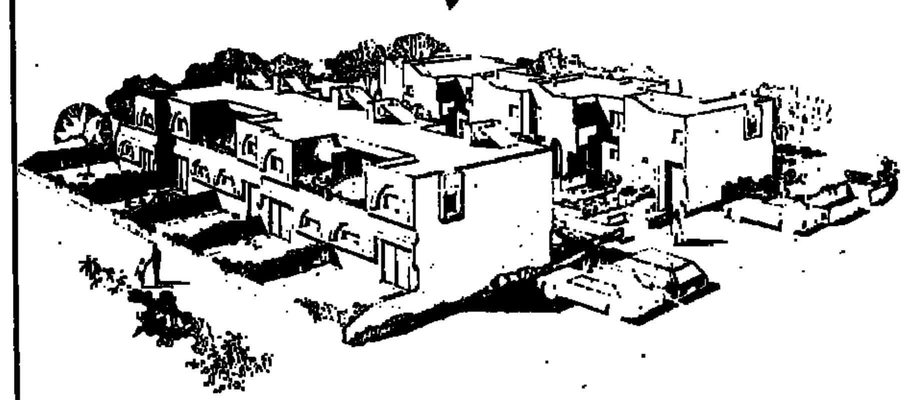

בשיטת הבית הגדל של אליאב

איכות חיים
באזור הטוצי בתנופת בניה
במחיר מפתה
החל מ- 85,000 ש"ח
כולל מע"מ ופיתוח
עם אפשרות הגדלה
מ-3 עד 5 חדרים
עם פיתוח סביבתי מלא
כולל רחובות הולנדיים מרוצפים ומערכות תת קרקעיות.

* נציגנו ימצא באתר בימים א' ב' ג' בשעות 10.00-14.00

משרד מכירות בכפר סבא: רחוב וייצמן 54 טל. 052-443777, 052-911611

אליאב חברה לפיתוח ולקבלנות בע"מ
ת"א, דיזנגוף 253, טל. 03-456882, 03-456902

בית הספר לטכנולוגיה של האוניברסיטה הפתוחה

מפעל משותף של קרן ברכה ויד הנדיב

נפתחת ההרשמה ללימודים
לסמסטר אביב תשמ"ח (24) פברואר-יוני 88

במגמות
- מחשבים - תכנה
- אלקטרוניקה

לקראת תואר:
הנדסאי, טכנאי, אלקטרונאי, תכניתן סוג 2.

קורסים להכשרה ולהשתלמות טכנולוגית
- חשמלאי מוסמך שלבים ב' ו-ד'
- טלוויזיה בצבעים
- מיקרופרוססורים (8085)
- אלקטרוניקה תעשייתית לחשמלאים
- קריאת ספרות טכנית באנגלית

הלימודים בבית הספר לטכנולוגיה מתבססים בעיקר על למידה עצמית בביתו של התלמיד באמצעות חומר כתוב שהוכן ע"י טובי המומחים בתחום הלימוד, מערכת מטלות הנבדקות ע"י מנחים ובחינות גמר.
הסטודנט נעזר במעבדות ביתיות ומחשב אישי שיושאלו לו לפי הצורך, תרגול במחשבים במרכזי הלימוד ופגישות עם מנחים, פיתוח מערכות הלימודים ע"י המרכז לטכנולוגיה חינוכית

משרדי האוניברסיטה ומרכזי המידע סגורים בחול המועד סוכות

ההרשמה תסגר ב-13 בדצמבר 1987
לקבלת חומר הרשמה מלא ושלח את התלוש הרצוף

לכבוד האוניברסיטה הפתוחה, המחלקה למידע למירשם ולמעקב ת.ד. 39328 רמת-אביב, 61392
אבקש לקבל את ידיעון בית-ספר לטכנולוגיה וחומר הרשמה.
שם ____
כתובת ____

לקבלת חומר הרשמה באוניברסיטה הפתוחה או במרכזי המידע נא לפנות החל מ-20.10.87

13 תשלומים ללא ריבית וללא הצמדה

המבצע ל-5 ימים או עד גמר המלאי

פתוח במוצ"ש

וידאו טייפים
מתצוגה
סוני, סניו, טושיבה, פישר, אקאי בטח-מקס ועוד
11 תשלומים x 155 ש"ח

עד 5 שנות אחריות כולל ראש

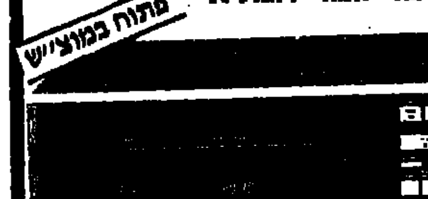

וידאו טייפים
- סניו 11x189 ש"ח
- J.V.C. 12x192 ש"ח
- פישר 12x197 ש"ח
- נשיונל 12x185 ש"ח
- טושיבה 12x214 ש"ח
- שרפ 12x197 ש"ח

טלויזיות צבעוניות

מסך 14" – 12 תשלומים x ש"ח
מסך 16" – 12 תשלומים x 120 ש"ח
מסך 18" – 12 תשלומים x 137 ש"ח
מסך 20" – 12 תשלומים x 148 ש"ח
מסך 21" – 12 תשלומים x 165 ש"ח
מסך 22" – 12 תשלומים x 178 ש"ח
מסך 27" – 12 תשלומים x 197 ש"ח

רדיו טייפים ניידים
החל מ-11 תשלומים x 25 ש"ח

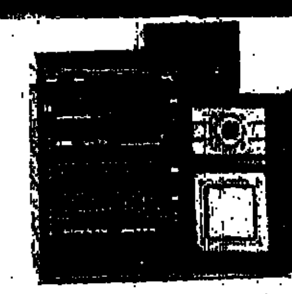

מערכות סטריאו משולבות
כולל: טיונר + אמפליפייר + טייפ + פטיפון + רמקולים
החל מ-11 תשלומים x 49 ש"ח

מערכות סטריאו בחלקים
סנקאי, סוני, סניו, שרפ, היטאצ'י
החל מ-11 תשלומים x 95 ש"ח

* המכירה בתשלומים לבעלי ויזה, ישראכרט ודיינרס.
המחירים כוללים מע"מ עמלת אשראי ודמי גביה ; תשלום ראשון במזומן

אסמור
תל-אביב, רח' העליה 25 ■ רמת-גן: רח' ז'בוטינסקי 79
פתוח כל השבוע 9.00-19.00 רצוף ■ ובמוצ"ש
אסמור ועוד... ליד כיכר המושבים

ב"ה
בואו להתיישב! עלי

קרית גנים קהילתית בשומרון
לחלוצים ולבוגרי ישיבות הסדר
אפשרויות קליטה מגוונות:
1. נותרו מספר מצומצם של דירות בשכירות לקליטה מיידית.
2. מכירת בתים במסגרת „בנה-ביתך"
תעסוקה במקום ובאזור.
עלי, ד.נ. אפרים, טל. 02-234478
אמנה – תנועת התיישבות, טל. 02-816691

גם אתה יכול להגיע להכנסה חודשית של $7000

דרושים משקיעים
בכל רחבי הארץ אנשים בעלי מוסר עבודה גבוה ללימוד מקצוע משתלם
(לא בשטח השווק והבטוח)
דרושה השקעה של $4000
(בתנאים נוחים) עבור הדרכה + ציוד
רכב חובה
המתאימים יוכשרו ע"י החברה לעבודה באיזור בלעדי
טל: 08-416026, 08-462934 (24 שעות)

דרוש למפעל בענף האופנה עם מוניטין ולקוחות בארץ ובחו"ל
משקיע
השקעה נדרשת $300,000
בפרטים: ת.ד. 36190 מגוו 120 ת"א, בצרוף פרטי המעוניין

עירית תל-אביב-יפו מינהל החינוך, הנוער והתרבות
„דו רה מי" המרכז למוסיקה ולחישה רח' בית אל 45 ת"א

לתזמורת המוזיקה האלקטרונית
בהדרכת **יאיר סאמט**

דרושים קלידנים בגילאי 13–18 (גם פסנתרנים) המתעניינים בנגינה בסינטסייזרים, סמפלרים ותיכנות בציוד נגינה אלקטרוני.
הפעילות הינה לימודית ויישומית. התזמורת תופיע באירועים ייצוגיים.
לפרטים והרשמה – טלפון: 474683 (נרב דפני), בימים א'–ה' בשעות 16.00–19.00

למפעלים ותחנות דלק
שואבי אבק תעשייתיים
מתוצרת אנגליה
אחריות ושרות 24 שעות!
היבואן – אוטו סופר ואש בע"מ 02-635886

מודעות לימודים והכשרה מקצועית
ראה במוסף 7 ימים שער אחורי פנימי

הלוח הכללי
של ידיעות אחרונות
למה לסחוב עניין? פרסם – וסגור עניין!
הלוח הכללי
הטלפון לא מפסיק לצלצל

משרד החינוך והתרבות
האגף לתרבות תורנית
הכינוס השנתי למחשבת היהדות
תשנה חל"ג
חול המועד סוכות התשמ"ח

ההלכה בהתמודדות עם המציאות המשתנה

- **ירושלים** – מושב הפתיחה
יום א', ג' דחוה"מ סוכות, י"ח תשרי תשמ"ח (11.10.87)
אולם בית ההנגה – בית אגרון, רח' הלל 37
שעה: 17.00 ■ יו"ר: מר אבנר שלו
הלכה מול מציאות – הרב יהודה שביב
הראי"ה קוק ובעיות הדור: פתרון הלכתי או נבואי? – פרופ' אביעזר רביצקי

הפסקה

שעה: 19.00 ■ יו"ר: פרופ' דניאל שפרבר
חידושי הלכה בסיס לעצם קיומה – הרב חיים דוד הלוי
משטר מדיני עפ"י ההלכה – הרב פרופ' נחום רבינוביץ
סדורי נישואין אזרחיים – בחינות הלכתיות – הרב ד"ר אליקים אלינסון

- **ירושלים** – מושב ב'
יום ג', ה' דחוה"מ סוכות, כ' תשרי תשמ"ח (13.10.87)
אולם המרכז הישראלי, רח' שטראוס 10
שעה: 15.00 ■ יו"ר: מר שי סלומון
האם מותר לנשים להורות יהדות ונושאים כלליים לגברים? – הרב ד"ר חיים ברובנדר
זכויות האשה ביהדות – האם אשה יכולה ליזום גט? – הרב שלמה ריסקין

- **קיבוץ סעד**
יום ג', ה' דחוה"מ סוכות, כ' תשרי תשמ"ח (13.10.87)
שעה: 20.00 ■ יו"ר: מר ליפא אהרוני
תורה נצחית מול מציאות משתנה – ד"ר יחזקאל כהן
נסיונם של תלמידי הגר"א לחדש את הסמיכה בשנת תקצ"א (1830) – ד"ר אריה מורגנשטרן

- **תל־אביב**
יום ג', כ"ז תשרי תשמ"ח (20.10.87)
מרכז קהילתי דתי איחוד שיבת ציון, רח' בן־יהודה 86
שעה: 20.00 ■ יו"ר: מר יעקב בר־אור
חידושי הלכה בסיס לעצם קיומה – הרב חיים דוד הלוי
חמוע בשרות ההלכה – הרב שאר ישוב הכהן
הלכה ודמוקרטיה – פרופ' שלום רוזנברג

- **נתניה**
יום ג', כ"ז תשרי תשמ"ח (20.10.87)
אולם מרכז תרבות ועיון, רח' סלומון 2 פינת רח' הרב קוק
שעה: 19.30 ■ יו"ר: מר עודד יצחקי
שוויון זכויות – איש ואשה לאור ההלכה – הרב פרופ' יהודה לוי
יבימהו של מומר – תשובה מבית הכלא של מהר"ם מרוטנברג – גב' חנה ספראי
על החיתרים לשמיטה – ד"ר משה וייס

- **ראשון־לציון**
יום ג', כ"ז תשרי תשמ"ח (20.10.87)
אולם בית העם, רח' זד"ל 5 (מול גן העיר)
שעה: 19.30 ■ יו"ר: ד"ר דב גולדברגר
-דעת תורה" – סמכות גדולי תורה בהוויות העולם – הרב ד"ר אריה סטריקובסקי
פלוראליזם בין אדם לחבירו ובין אדם למקום – מר יצחק מאיר
חזיקה בין ההלכה ובין המדע והטכנולוגיה בתחום המזון – הרב שלמה אריאל

- **באר־שבע**
יום ג', כ"ז תשרי תשמ"ח (20.10.87)
מרכז קהילתי פני קפלן, רח' קלאוזנר 15
שעה: 18.00 ■ יו"ר: הרב פאול רויטמן
יציאתו של רשב"י מן המערה – מבית המדרש אל עולם המעשה – הרב יהודה ברנדס
לימוד תורה לנשים – דוגמא להלכה משתנה – מר חגי בן ארצי

- **בת־ים**
יום ד', כ"ח תשרי תשמ"ח (21.10.87)
אולם ביה"ס הממלכתי-דתי צפורי, רח' ביאליק 29
שעה: 19.00 ■ יו"ר: ד"ר מנחם מירון
בעיות הלכתיות תחת השלטון הנאצי בגרמניה – ד"ר יעקב צור
השקפתו ההלכתית של הרמב"ם כפתח להתמודדות עם בעיות הזמן – מר אברהם שטיין

- **חיפה**
יום ד', כ"ח תשרי תשמ"ח (21.10.87)
מרכז תרבות דתי לנוער, נוה שאנן, רח' התיכון 39
שעה: 19.30 ■ יו"ר: מר חנניה פיזם
תקפה של המציאות בעולמה של ההלכה – ד"ר יונה בן ששון
הלכה מול מציאות – מר אמנון שפירא
סמכות חכמי ההלכה בימנו באין סנהדרין – הרב רצון ערוסי

אוניברסיטת תל-אביב

[illegible]

הקורסים מיועדים לקהל הרחב ומתקיימים בשעות אחה"צ והערב.
תחילת הקורסים – 1.11.87

הרישום לרוב הקורסים כבר הסתיים; הרישום לחלק מהקורסים יימשך עוד מספר ימים.
בין נושאי הקורסים:
- ★ שפות זרות: אנגלית, צרפתית, ספרדית, גרמנית, איטלקית.
- ★ קורסים לדוברי אנגלית ולדוברי ספרדית.
- ★ המשק הישראלי
- ★ חשבונאות
- ★ משפט
- ★ אנתרופולוגיה
- ★ הרעיון המדיני
- ★ תנועות מהפכניות
- ★ יחסים בינלאומיים
- ★ הבאה לדפוס
- ★ מטאורולוגיה
- ★ החי בארץ ישראל
- ★ כימיה ביולוגית
- ★ קידום קריירה
- ★ לחצים בעבודה
- ★ אישיות האדם
- ★ למידה
- ★ הורים וילדים
- ★ מיליות האדם
- ★ ספרות
- ★ הרנסנס
- ★ תולדות האדריכלות
- ★ שזורת פרחים
- ★ ברידג'

פרטים והרשמה אוניברסיטת תל-אביב – היחידה ללימודי חוץ, רמת אביב, רח' קלאוזנר 8 (ליד בניין ולפסון להנדסה), טלפון: 425452, 420388, בשעות 10.00–13.00, 17.30–19.00. בחול המועד סוכות לא תתקיים קבלת קהל אחר הצהריים.
אוטובוסים: 24, 25, 45, 49, 74, 86, 274, 372.

קורס משחק ותיאטרון בלונדון
THE POOR SCHOOL

קורס בן ארבעה שבועות – לישראלים – ייפתח בלונדון ב-15 בפברואר 1988.
הקורס יכלול, בין השאר:
- יותר מ-100 שעות לימוד בהדרכת שחקנים, במאים ומורים, מן השורה הראשונה של התיאטרון הבריטי.
- 12 ביקורים בהצגות תיאטרון בלונדון.
- סידורי לינה (נתון לבחירה).

הקורס מיועד לשוקלים לימודי משחק (בבריטניה או במקומות אחרים) וכן לאלה, המבקשים להעשיר ולהרחיב את נסיונם האמנותי והתרבותי. הקורס יהיה מעשי בעיקרו.

לפרטים נוספים, נא להתקשר לטל. 02-664514 (בין השעות 10.00-20.00), או במישרין ללונדון, טל. 837-6030 The Poor School. אפשר גם לכתוב אל: אסף גיל, יהושע בן־נון 20, ירושלים.

שרוטל
מכונים להשתלמויות והכשרה לעבודה
שש רשתות סניפים

קורס מזכירות משולבת !!!

תכנית הלימודים כוללת:
- כתבנות עברית ואנגלית
- עיבוד תמלילים
- קלדנות משובים
- מזכירות סוג 2 + 1
- טיפוח החן
- התנהגות ונימוסים
- כיצד ניגשים לראיון עבודה

הכנה לבחינות של משרד העבודה
רשימות – עזרה במציאת עבודה
מעמד מקומות מוגבל
מועדי פתיחת קורס מזכירות משולבת
סניף כפר סבא-ערב 97 10 20
סניף תל-אביב-ערב 87 10 22
כפ"ס רוטשילד 43 052-444342
ת"א רוטשילד 27 03-622922/3

ניתן להרשם לכל קורס בנפרד !!!

מון-לי 10 – התכשיר מס. 1 לעצירת נשירת השיער – עכשיו במבצע חסר תקדים בארץ ובעולם:

אם לא תיפסק נשירת השיער – כספך יוחזר!

רק **האסכולה הטבעונית**®, הבטוחה ביעילותו המוחלטת של **מון-לי 10** בעצירת נשירת השיער, יכולה להרשות לעצמה לצאת במבצע שכזה:

לכל בקבוק של **מון-לי 10** מצורפת מעתה **תעודת אחריות** המבטיחה – חד וחלק – **החזר כספי מלא** לפי שטיפל בשיער ראשו במון-לי 10 – ונשירת שיערו לא פסקה!

מון-לי 10 – התכשיר שאין שני לו בעצירת נשירת השיער ובטיפול בבעיות קשקשים, שיער שמנוני וגירויים בעור הקרקפת.

מון-לי 10 – לא סינטטי, לא דטרגנטי, לא הורמונאלי, לא כימיקלי; עשוי על טהרת צמחי מרפא מובחרים... ועוד משהו מסוד הטבע!

מון-לי 10 – פטנט רשום, המצאתו של יעקב עצמון – נטורולוג ודוקטוראנט לטבעוות, תוצאת מחקר ופיתוח של שנים רבות.

למשתמשים במון-לי 10 – מומלץ להפוך השיער בשמפו הטבעי של האסכולה הטבעונית®.

המוצרים ברשיון משרד הבריאות; להשיג בבתי המרקחת, ברשת סופרפארם ובבתי הטבע.

האסכולה הטבעונית ...מה שטבע יכול לעשות!

רשות השידור – הגבייה
סגירת משרדי הגבייה בחול המועד סוכות

מחלקת הגבייה מברכת את ציבור משלמי האגרה בברכת גמר חתימה טובה
בחול המועד סוכות יהיו משרדי הגבייה סגורים.
קבלת הקהל תחודש ביום א', 18 באוקטובר.

מנהל הגבייה

סיליקה
המכללה לאומנות הזכוכית

מודיעה על פתיחת סדנאות חדשות
- ויטראז'ים מתחילים – גורדון
- ויטראז'ים מתחילים לנוער – עירית דור.
- ויטראז'ים מתקדמים – רוני גולוס. גורדון ואנדי דרבי.
- התזת חול – אנדי דרבי.
- עיצוב – מושגי יסוד בעיצוב, תהליכי תכנון ופיתוח – רוני גולוס.
- הדפס סימולטני על נייר וזכוכית – ד"ר מייק דבורקיס.
- פרספקס – הניה אביתר.
- מסגור – תכנון וביצוע – דורית רושיאנו.

לפרטים בין השעות 9.00–17.00
טל. 03-837149, 03-813563.

הטכניון
מכון טכנולוגי לישראל

היחידה ללימודי המשך ולימודי חוץ

מודיעה על פתיחת
קורס הכנה יסודי לבחינות המיון לטכניון ולמוסדות להשכלה גבוהה בחיפה ובתל־אביב

הקורס מיועד למסיימי מתמטיקה במסלולים של 3 ו-4 יחידות לימוד, ולאחרים, שגמרו לימודיהם לפני זמן רב וזקוקים לריענון מתאים

מועד הפתיחה: נובמבר 1987

קטלוג, פרטים והרשמה:
בחיפה: הטכניון, בנין צ'רצ'יל קרית הטכניון, טל' 294464, 225150
בתל־אביב: הטכניון, רח' ליסין 14, תל־אביב, טל' 262134

PREPARATION
FOR
GMAT TEST
At
BAR-ILAN UNIVERSITY
For further information call
Prof. E. KATZ
052-917503 *(24 hour service)*

למד התכתבות!
בביתך בזמנך הפנוי
★ הנהלת ★ 1+2 גרפולוגיה
★ גרפולוגיה ★ ... ★
גזור ושלח
לכב' מכון ש', ז'בוטינסקי 106
ת.ד. 26814 ת"א נא לשלוח לי פרוספקט לקורס ____ בכתב
שם ____
כתובת ____

סיוד וצבע
צביעת בתים
חיצונית
חדרי מדרגות
משרדים ושיפוצים
טל: 03-9662433

הלוח הכללי
של ידיעות אחרונות
למה לסחוב עניין? פרסם – וסגור עניין!
הלוח הכללי
הטלפון לא מפסיק לצלצל

רוצה להצליח בבגרות?

מישלב
המרכז הישראלי להשכלה

אל תאחר להרשם לכיתות מזורזות
לקראת מועד חורף 1987 נפתחות כיתות ב-12,19 באוקטובר
במקצועות: אנגלית, מתמטיקה, אזרחות.

נמשכת ההרשמה למקצועות פיסיקה ומתמטיקה מורחבת וביולוגיה למועד קיץ 1988
פתיחת כיתות ב-21, 28 באוקטובר.

- 265,000 למדו באמצעותנו
- 25 שנות נסיון
- צוות מורים מעולה
- יעוץ והכוונה אישית
- ערובה להצלחה

25

פרטים והרשמה:
מרכז מישלב – לימון 23 ת"א, מיקוד 61263, טל. 03-262148
בימים א'–ה' 8.00-12.00, 14.00-16.30, 20.30 ובשישי 8.00-12.00

במישלב אומרים טוב!

מודעות מתקבלות עד יום ה' בשעה 5.30 בערב בכל משרדי הפרסום, וב"ידיעות אחרונות" רח' הלל 24 טלפונים 225051–223322

המודעה מתפרסמת במשך 4 שבועות בכל לוח ירושלים, פעם אחת ביום שישי בלוח הכללי של "ידיעות אחרונות" ושלוש פעמים בימי ראשון 80 ש"ח בלבד לשמונה מלים

וילות ובתים

• בגבעת הרדאר וילה יפהפיה 230 מטר בנוי, 02-424575.

• בהזדמנות! וילה גדולה במבשרת ירושלים, בשכונת הווילות שכונה ב' + גינה גדולה, 12 חדרים, 3 מפלסים, 350,000. 02-343866.

• במעלה אדומים, בהזדמנות, לרגל נסיעה, קוטג' 5, גינה, מחיר 02-352473 בתול.

קבלנים מציעים

• דירות 5,4,3 חדרים ודירת מפלסים גדולה החל מ-96,000 ש"ח + מ.ע.מ. "בנוף גילה" רובע מגורים מלהיב של רובינשטיין בגילה ירושלים, קרקע פרטית, משכנתאות.

• גבהות, פרטים במשרדי רובינשטיין, 02-435514-5, 03-622621.

• למהירי החלטה! בפרוייקט סן-סימון דירות יוקרה בנות 5 חד' בבנין ייחודי. אפשרות לשתי כניסות, חניה, מחסן והסקה פרטית. 02-668736, 02-244557.

דירות

4 חדרים ויותר

• בגילה מדורגים, 5 + טרסה, כניסה נפרדת, יפהפיה 100,000 דולר 02-760356.

• בקרית יובל (קליינמן), 4, 3 מרפסות, מסודרת + כיוונים, 02-414943.

• ברמות החדשה 4 מסודרת + מרפסת + מטבח 02-863146 אחה"צ.

• בגבעה הצרפתית, 4, ק"ח נוף, ארונות 90,000 02-810870.

• בגילה 5, דו מפלסי שרותים כפולים, נוף 02-760652.

• 5 בארנונה, 4 במושבה, 4 בהורקניה, 02-720798 תיווך.

• בארמון הנציב, 4 חדרים, יפה, מסודרת, ק"ב 02-713552.

2-3 חדרים

• למכירה 3 + הסקה + טלפון בפייר קניג קומה ב' 02-632611.

• בבורוכוב קרית-יובל 3 מוארת ומסודרת ק"ב 02-434985.

• בקרית משה 3½ מרפסות סגורות, הסקה ק"א 100,000 02-521865.

• בגילה 3 דו"ש טלפון מעל המרכז המסחרי החדש 02-20247 052 (בערב לא בשבת) 764364-02.

• דרך חברון 3 + מרפסת 32,000 גמיש, ללא תיווך 02-724588.

דירות בשכ"ח

• 3, בקרית משה, ק"ר נוף, הסקה, טלפון, 052-445931.

• ביוכה 3, (כפרנאום) חצר גינה 400, 02-818384 בחול.

• עקב נסיעה, ברמות לשנה, קוטג' מפואר, 5 חדרים, פרוהט חלקית 02-525451, 02-537740.

דירות מרוהטות

• 3 ק"ד מבוא לבנה 5 פלי 02-812549.

חנויות

• במרכז בית-הכרם, צמוק בצד הלבשה, להשכרה 02-248387, 02-247505.

• להשכרה חנות בתחנת דלק כ-60 מ"ר 02-520150.

• ברמת-שרת ביתי מגחסדרון, להשכרה חנויות כניסה מיידית 02-669736.

מחסנים

• להשכרה מחסן 400 מ"ר לכל מטרה 02-411558.

מגרשים

• להשקעה! מגרש בבית הכרם, 200 מ"ר 18,000 מטר, 634077-02.

עסקים

• למכירה עסק מבוסס + מלאי בשכונה יוקרתית, 02-535834 בערב.

• למכירה קונבנזי. מגא, גובה ושוטס בבית לשמש, וכל מגח יהודה, תוצרת חלב, גלוחות, מרכזה בשפע 02-531649.

דרושים

• סופר-מרקט משגשג בקרית-ארבע למסירה, פרנסה בשפע 02-961215.

• למפעל לרהיטים דרושה בפכירות חנות גדולה במיקום מסחרי (אפשרי חנות סובדת) 02-762501 בערב.

הצעות עבודה

• למשרד ברחביה, למשרה מלאה, ידיעה מושלמת אנגלית + עברית כולל הדפסה. לפנות בכתב יד לת.ד. 4472 ירושלים.

• לחברה קבלנית דרושה פקיד/ה לחצי משרה בשעות אחה"צ. 02-713085, 02-710216.

• לכל-בי דרושה מוכרת מנוסה למשמרת אחה"צ 02-720899.

• דרושה ומרת, 25-20 להקלטות הופעות 02-812855, 02-7510330.

• לבי"ח "אורדן" דרושים: טכנאי אלקטרוניקר אחרי שרות צבאי + טכנאי בוגר מדרשת "רופין" לאנרגיה. לעבודת שרות למערכות הסקה מרכזית בירושלים. 02-524181-5.

• דנדי-מוצרי עור עובדת למשרה חלקית/מלאה 02-243456.

• לקופת חולים מאוחדת, למרפאת השיניים - רופאי שיניים כלליים מומחים לפריודונטיה ואנדודונטיה, טלפון 02-227111 ברכה.

• להוסטל לנערים אם בית מדריכים פר"ס טבחית 02-411405 02-531091 מ-16.00-18.00.

עוזרות ומטפלות

• מטפלת (סופר) לשני ילדים וניהול הבית + מגורים 02-788386.

• מטפלת לתאומים בביתי ברמת שרת, א-ה' 15.30-8.00 02-423383.

א.א.ר.אס

• לאו.אר.אס. ירושלים, טלפון: 242152, 242159, דרושים:

• הנדסאי תעשיה וניהול למידת זמנים ומדידה רב תצפיתית.

• הנדסאי תעשיה וניהול למחלקת כ"א, ניסיון בעבודה עם מחשב.

• חרט כרסם קונבנציונלי מעולה.

• חרט קונבנציונלי מעולה.

• מגוען 100 אף שלב 10 + לתקופה ממושכת, שכר גבוה.

• רתכי צנרת.

• עובדי מעבדה אקדמאים בעלי תואר ראשון בכימיה או ביולוגיה רצוי יוצאי צה"ל.

• נגרים מנוסים.

• טכנאי מיזוג אויר מנוסה למערכות גדולות.

• מזכירה טובה עברית/אנגלית כולל עיבוד תמלילים/כתבנות לעבודה בחצי משרה.

• מעבדות תמלילים/כתבניות עברית/אנגלית/קלדניות מעולות לעבודה זמנית/מסודרת, שכר גבוה.

• סוכנים/ות מנוסים בשעות הערב, שכר יסוד + עמלות.

• בנות לעבודה בייצור כמשמרות, הסעות + ארוחות, אפשרי מבית שמש והמושבים.

• עובדות ניקיון למשמרות כלאת בתעשיה, הסעות + ארוחות.

• מנהל עבודה נמרץ 30-40 לניהול צוות עובדים.

• מסגר מבנים בעל ניסיון ברחוק.

חוק הזדמנות שווה בתעסוקה, תשמ"א 1981

לפי חוק זה אסור לסרב לקבל אדם לעבודה מחמת מינו או מחמת היותו נשוי או הורה. אלא אם אופיו או מהותו של התפקיד מונעים קבלתו של בן אחד המינים לעבודה הנדונה. העבריינים צפויים לעונש על-פי החוק.

כל-לוח ירושלים

לידיעת המפרסמים בלוח

אם ביצעתם עסקה במשך תקופת הפרסום, ניתן להפסיק את הופעת המודעה למשך הזמן שנותר (יתרת הפרסומים) נא טלפנו לטל' 225051 – 223322 בציון הקוד שמתפרסם ליד מודעתכם בסוגריים (1321) ביטולים יתקבלו עד יום רביעי שעה 17.00

מכוניות למכירה

אאודי

• אודי 100, 1983, ראשונה, 81,000, 864625, ובעבודה 02-520150.

אוטוביאנקי

• אוטוביאנקי ג'וניור 1983, במצב מצויין + רדיו-טייפ טל. 02-813773.

• אוטוביאנקי 81, ג'וניור, שלישית נהדרת, עבודה 02-225537, 02-813927.

אלפא רומאו

• אלפא-סוד, 1982, ראשונה, במצב מצויין, לרגל נסיעה 02-525451, 02-537740.

ב.מ.וו

• 316, 1984, אוטומט, 1800, מיסלי, + מזגן, גג נפתח, וחלונות חשמל, 02-710384, 02-818295.

• 316, 1984, אוטומט, 1800, מיסלי, + מזגן, גג נפתח, וחלונות חשמל, 02-710384, 02-818295.

• ב.מ.וו. 1987, + מזגן + חלונות וכל התוספות, וכות לב.מ.וו. 1988, 02-717122, 722054.

דייהטסו

• שרמנט, 1985, שניה 1300 אוטומט + מזגן, כחדשה 02-853892.

טויוטה

• ראנר סובארו 1987, כחדשה, מזגן + תוספות 02-240981 02-788105.

מסחריות

• מגור פיג'ו 504, 1982, שניה 102,000 ק"מ, 02-720834.

• טרנספורטר 1981 ראשונה, מעולה, ספסלים משוכללים, 02-227027 02-635536.

סובארו

• סובארו 1300 די-אל 1982, טל 02-341141.

• 1300, 1986, ראשונה 26,000 ק"מ מצויינת, מחירון, 02-711598.

• 1300, 1986, ראשונה, תכלת מטלי + מזגן, 02-531021 עברדה, 02-858133 בבית.

• 1600, אוטומט 1986 + מזגן ראשונה כחדשה 02-821605 02-821363.

פיאט

• אוניות, 1987, 1200, ג'י.אל. + טסט ואופקה כחדשה, 868016.

רנו

• רונדה 1986, כחדשה, מצריונה, ראשונה, 18,500 ק"מ 02-761477.

סיטרואן

• בי, אקס, 14, כסף מיטלי + מזגן, חדשה 1987, 02-438224.

פורד

• קורטינה, 1600 1977, ג'י.אל. רגיל, נדיר + תוספות 02-915996.

• פיאסטה 1983, ראשונה, מצב מצויין, מחיר מחירון. 02-345677.

פולקסוואגן

• גולף 1976 1100 5 דלתות טסט לשנה, 02-353442.

פיאט

• רגטה, 1300, 1986, סטריו טסט לשנה, מחירון 02-813454.

פיג'ו

• 104, 1981, מצב מעולה, מחירון, 02-225858 ובבית: 02-630833.

רנו

• 11, ספורטינג, 1237, ארומה, 18,000, ראשונה, הודמנות 02-720799.

• 11, ספורטינג, 1986, 1600 ק"מ, מזגן מצויינת, 02-525073.

מציעות למכירה

• לבתי דפוס המוה רבע גליון במצב טוב, 02-228640.

וידאו

• נשיונל אמ-סי 5 וידאו/מסרטה 02-538747 לא בשבת.

חקלאות

• משק למכירה במושב נסהרים, פרטים: ביום 02-535117, בערב 02-915903, 02-915964 או לעו"ד דרורי 02-232877.

חוגים

• אורגניה, אורגן, פסנתר, אפשרות בקבוצות קטנות, מורה מוסמכת 02-662319.

שירותים

• גרושה + 3 38, נכה קל מסודרת, מעוניינת בהכרות למטרה רצינית, 02-761027.

• "יליאת", משרד הכרויות לספרות נישואין, יחס אישי בהנהלה אקדמאית, לחילוניים ולדתיים, 02-631994 מ-8.30-19.00.

לחברה מסחרית גדולה העוסקת ביבוא ושיווק דרושים

1. עובדי מחסן

יכולת קריאה בלועזית עד גיל 25 אחרי שירות צבאי עדיפות למפ"ט.

2. נהגי חלוקה

בעלי רשיון ב' עד גיל 25 אחרי שרות צבאי.

3. שליח

בעל רשיון לאופנוע עד גיל 25 אחרי שרות צבאי

נא לפנות מיום א' לטלפון: 03-255786 03-255977 03-258875 ולבקש את טוני.

לחברה מסחרית גדולה העוסקת ביבוא ושיווק דרוש/ה

גזבר/ית

עם נסיון מוכח

תיאור תפקיד:

1. נסיון מוכח בתכנות תזרימי מזומנים, תחשיבים, עלויות וכד'.
2. ידע בגביה, וטיפול בלקוחות.
3. ידע בסיסי והשכלה מוכחת בהנהלת חשבונות.

נא לפנות בכתב ובצרוף קורות חיים לת.ד. 22392 ת"א 62662 ולציין עבור גזבר.

א.כ.א.

אספקת כח אדם זמני בע"מ

דרושים לנו עבור לקוחותינו למשרות קבועות:

מנה"ח מדופלם

נסיון של כ-4 שנים במפעל תעשייתי. נסיון ביבוא וקשר עם ספקים בחו"ל. ניהול צוות עובדים ויחסי אנוש טובים.

עורך מאזנים

מנה"ח סוג 3. נסיון של כ-5 שנים בעריכת מאזני-חוץ. בדיקת מאזני בוחן. הנה"ח ממוחשבת במפעל תעשייתי.

תמחירן מוסמך

מנה"ח סוג 3. נסיון בתמחיר במפעל תעשייתי של כ-3 שנים.

מזכירה בכירה

מנוסה ועצמאית, ידיעה על בוריה של עברית ואנגלית (רצוי צרפתית). הדפסה, טלקס וקורספונדנציה עברית/אנגלית. עדיפות לבעלות נסיון ביצוא במפעל תעשייתי. תנאים מצויינים למתאימים (משכורות 13 ו-14 ותנאים סוציאליים מלאים). נא לפנות למשרדנו טלפונית בין השעות 08.00-15.00 03-282487, 03-287817.

ל"בינלאומית" רשת אופטיקה ועדשות מגע דרושים

אופטומטריסטים / אופטיקאים-מנוסים

בכל חלקי הארץ 03-5440101

א.ו.ת.

אספקה ותעסוקת כח אדם בע"מ

עבור מפעל אלקטרוניקה גדול

מהנדס/הנדסאי תעשיה וניהול

בתחום יצור, תעשיה נהול ומכונות, לקליטת מוצרים, העברה ליצור ותמיכה בקוי יצור. יכולת עבודה עצמאית, כושר התבטאות בכתב ובע"פ כושר ארגון, שליטה טובה באנגלית חובה. נסיון של 3 שנים לפחות.

תנאים טובים למתאימים.

טל' 280078, 03-203052/3

קריירה

שרותי כח אדם

★ **מהנדס תוכנה** עם ידע ב-PABX ושפת C, לעבודה קבועה.

★ **כתבים טכנים** מנוסים, למשרה מלאה, שליטה בעברית ובאנגלית.

★ **תמחירן** בעל 3 שנות נסיון, סוג 3 בהנה"ח חובה.

★ **מנה"ח** סוג 3, עם 5 שנות נסיון בעריכת מאזנים חיצוניים בתעשיה.

★ **מחסנאי טכני** נסיון ברכיבים אלקטרוניים. אנגלית ברמת שפת-אם. גרסנית יתרון. עבודה קבועה ומעניינת.

★ **מחסנאי** מנוסה, הכרת ציוד לעיבוד שבבי ו-C.N.C ידע בעיתור מלאי — יתרון.

תל-אביב, דיזנגוף 186. טל. 03-240291/2
נתניה, שמואל הנציב 17. טל. 053-338901
רחובות, הרצל 186. טל. 08-465331

הכח שלנו הוא כח אדם, קריירה.

למפעל באזור חיפה דרוש

מחסנאי טכני בכיר

* נסיון קודם בתעשיה – הכרחי.
* ידע בניהול מלאי ממוחשב.
* ידיעת השפה האנגלית.
* כושר ניהול צוות עובדים

על המועמדים לפנות בכתב יד. ולפרט קורות חיים ונסיון בעבודה (רצוי לצרף המלצות) לת.ד. 4496 חיפה לציין ע"ג המעטפה עבור משרה 87/ 106 לאגף כ"א רק מועמדים מתאימים ייענו

– סודיות מובטחת –

המודעה מיועדת לגברים ונשים כאחד

דור-כימיקלים בע"מ

קבוצת דנקנר

דרוש/ה

פקיד/ת שיווק

הכשורים הדרושים:

★ ידיעת השפות עברית ואנגלית (רצוי הדפסה)
★ גיל 20-23

על המועמדים המתאימים לפנות בכתב-יד בפרוט קורות חיים ונסיון קודם אל מח' כח אדם לפי תכתובת הר"מ.

— סודיות מובטחת —

מודעה זו מתייחסת לגברים ונשים כאחד

ת.ד. 10036 חיפה. מיקוד 26110

לחברת קוסמטיקה ותיקה דרוש למרכז ודרום הארץ

נציג מכירות

★ הופעה נאה ותרבותית.
★ ידיעת שפות ★ כושר ביטוי בכתב ובע"פ
★ יכולת עבודה יום ארוך
★ רשיון נהיגה בר-תוקף

לפנות בפרטים מלאים לת.ד. 4060 חיפה.

הזדמנות ל-5 רוכשי מודעות מעולים

● גם רכב צמוד
● גם משכורת מכובדת
● וגם אחוזים גבוהים

הדרישות

● בעל נסיון בתחום רכישת מודעות
● אזור מגורים-גוש דן
● פנויים מיידית לתחילת עבודה

כל מי שעונה על הדרישות, יש לפנות מיידית בכתב עם פירוט קורות חיים לת.ד. 4835 ת"א מיקוד-61047. עבור מעולים.

לדפי תפוז מדריך העסקים המסווג לגוש דן המופץ באמצעות ידיעות אחרונות

דרושים נציגי מכירות

למתאימים עמלות גבוהות

הדרישה- כושר ביטוי
הופעה נאה
מגורים בגוש דן
תחילת עבודה מיידית

למעוניינים: לגשת לגאולה 38 ת"א לראיון אישי

בתאריכים: יום ו' 13.00-8.00
יום א' 17.00-9.30
יום ב' 17.00-9.30

אוניברסיטת בן גוריון בנגב

מכרז מס' 26/87

שם המשרה:

מהנדס/ת מעבדת חומרים במחלקה לפיזיקה.

תאור התפקיד:

א. אחראי לניהול המעבדה.
ב. עזרה לתלמידי המחלקה בפיתוח מחקר והכנת חומרים, שכבות דקות ואפיון.
ג. טיפול ואחזקת ציוד במעבדה.

הכישורים הדרושים:

א. תואר ד"ר בפיזיקה, רצוי בתחום מצב מוצק או בשטחים קרובים.
ב. רצוי נסיון קודם בהכנת אפיון חומרים.
ג. דרושות המלצות ממקומות עבודה קודמים.

הדרגה: בהתאם לכישורי המועמד.

פניות בכתב יד בצרוף קורות חיים יש לשלוח למחלקת כח אדם אוניברסיטת בן גוריון בנגב ת.ד. 653 באר-שבע עד לתאריך 22/10/87 ולציין מס' מכרז.

לחברת מחשבים ברמת-השרון דרושה

מזכירה

הכישורים הדרושים:

★ ידיעת אנגלית טובה
★ הדפסה עברית/אנגלית
★ ניסיון בניהול משרד

משרה מלאה 9.00–17.00, 5 ימים בשבוע.
נא לפנות בכתב יד לת.ד. 325, בני-ברק.
– סודיות מובטחת. –

למשרד אדריכלים בת"א דרושים

אדריכלים

נסיון 5 שנים לפחות. (טיפול ברשיונות, תכניות עבודה). ימים א' ב' 09.00-15.00
03-245198
03-241325

אורבוט מערכות בע"מ

חברתנו מפתחת, מייצרת ומייצאת מערכות עתירות ידע, המשלבות אינטלגנציה מלאכותית וראיה ממוחשבת, לבדיקות איכות של מוצרים אלקטרוניים.

עם הרחבת פעילותינו דרושים לנו:

1. מהנדס אלקטרוניקה/חומרה

(משרה הנ/102)

להעברת פרוייקטים משלבי הפיתוח למערך הייצור ולליווי וסיוע הנדסי במהלך הייצור. נדרש נסיון של 3 שנים לפחות.

2. מהנדס מכונות *(משרה הנ/109)*

להעברת פרוייקטים משלבי הפיתוח למערך הייצור ולליווי וסיוע הנדסי במהלך הייצור. נדרש נסיון של 3 שנים לפחות.

3. מהנדס מכונות *(משרה פת/388)*

לפיתוח מערכות אופטומכניות ואלקטרומכניות ומערכות הנעה מדויקות. נדרש נסיון של 3 שנים בפיתוח מערכות דומות.

4. מרכז פעילות בקרת איכות

(משרה בק/202)

לריכוז מערך הפעילויות הכולל של בקרת איכות ואבטחת המוצר במפעל. נדרש נסיון קודם של 6 שנים לפחות בהקמה וניהול של מערכות דומות ברמה בכירה.

לקביעת ראיון נא לשלוח קורות חיים בכתב יד לת.ד. 215, יבנה מיקוד 70651.

אורט ישראל המערכת ללימודי מבוגרים דרושים

★ **מזכירה**
– בעלת ידע בהדפסה ותעודת בגרות (או בוגרת מגמת פקידות/מזכירות).

★ **רכז/ת קורסים**
– בעלת רכב/קטנוע למשרה לפי שעות. שעות עבודה גמישות (בעיקר בוקר).

בדבר פרטים נא לפנות החל מיום א' לטל' 03-302036 לדבי.

אדריכל ומתכנן ערים

24 שנות נסיון מלאות, מתעניין במשרה מתאימה ו/או בהצעות עבודה.

ת.ד. 34466 תל-אביב 61342

למשרד רואי חשבון בתל-אביב דרושות

1) פקידת חיוק

רצוי עם נסיון
שעות העבודה: א'-ה' 08.00-16.00 יום ו' 08.00-13.00

2) כתבנית עברית אנגלית

על מעבד תמלילים לשעות אחר הצהריים
להתקשר 03-664561

דרושה

פקידה

למשרה חלקית 16.00-19.00
5 ימים בשבוע עם ידיעה באנגלית.
לפנות בכתב לת.ד. 34132 ת"א
מיקוד: 61141 עבור "פקידה"

לחברת קבלנית תל אביב דרוש

מנהל חשבונות עצמאי

לפנות למר מלמד בכל יום בשעות 9.00-16.00
טל: 03-374262, 03-374607

מזכירה

למשרד עורכי דין

למשרדנו דרושה מזכירה בעלת נסיון בעבודה על תמלילית א-ב ויודע באנגלית.

03-250651 03-250671

כל לוח חיפה והצפון

הלוח הנפוץ ביותר בחיפה ובצפון

[illegible]

דירות

[illegible]

דמ"פ

בהזדמנות בדמ"פ בשדי בן-גוריון 5 חדרים + מרפסות + דו"ש מסודרת 04-515756

וילות ובתים חיפה

[illegible]

ביקוש דירות

[illegible]

חיפה 2-2.5

[illegible]

מכירה גליל

[illegible]

שכ"ח חיפה

[illegible]

מכירה עמק

[illegible]

עסקים

מגרשים

[illegible]

חניות ומחסנים

[illegible]

שרותים

הלוואות

[illegible]

בריאות

[illegible]

אקוסטיקה

[illegible]

מכירות

[illegible]

כלי נגינה

[illegible]

תנורי חימום

[illegible]

חיות

[illegible]

חקלאות

[illegible]

מכוניות

אאודי

[illegible]

אוטובוס

[illegible]

אוסטין

[illegible]

אלפא

[illegible]

ב.מ.וו.

[illegible]

וולבו

[illegible]

טנדרים

[illegible]

כרמל סוסיתא

[illegible]

משאיות מסחריות

[illegible]

סובארו

[illegible]

מיצובישי

[illegible]

פיגו

[illegible]

מידות וגלגלים

[illegible]

פולקסווגן

[illegible]

פורד

[illegible]

פיאט

[illegible]

רנו

[illegible]

דרושים

[illegible]